

LA REVISTA

QUADERNS DE MIL NOUCENTS TRENTA-DOS

ANY XVIII. — GENER-JUNY

NIT DE WALPURGIS

MEFISTÒFELES

No damunt la peluda esquena d'un boc ni a cavall de l'aèria escombra, sinó, Enric, en flonjo seient de linoleum, seu, i et mostraré el sàbbat que cada nit i cada tarda el meu reialme celebra. Encís d'altres segles eren els contes de fades; l'actual món es delecta en sentir-se comparable a un conte de bruixes.

GRETA

Pobra Gretchen medieval. Ni botxí ni bogeria, fosca presó ni destralt a la teva sort caldria.

Devindries *Miss Frankfurt*, o potser *Miss Reichs-*
[mark.

La margarida esfullada fa lluir el botó d'or.

Hollywood molt bé ho cotitza: qui ensopega té un
[tesor.

ELS NOUS CLÀSSICS, DITS TAMBÉ CINEASTES

Races fortes, cossos bruns,
punys, muscles, bíceps, queixals,
des d'Olimpia a Oceania.
Ximpancés, llops, elefants,
orangutans i nudistes.
Cultura, pura natura.
El Jònic i el Maorí
Arxipèlag, tot és u.
L'home i l'animal, tot nu.

ELS PEDAGOGS

Pressa, pares; pressa, mares.
Tenim un pla quinquennal,

i vint mil infants ens manquen
per l'experiment final.

ELS VAMPIRS

Els bancs de caixes folrades,
els taxis negre i groc viu,
"tot són coses per guanyades;
un s'arrisca, però se'n riu".

No se'n van els pistolers.

Qui els ha vist, els veurà més.

ELS SURREALISTES

La mel és més dolça que la sang.

La sang és més dolça que el vi.

Dolcíssima, més que tot, la vanitat.

Però sempre i sempre, el més superdolç, són
les dents daurades del superdéu, Mammon.

BALLET

Treu-te, Musa, l'espardenya.
Les mans molsudes que al Born
el roig cabrit trucidaven,
el bou i el tendre moltó,
dignes són de sonar el sistre
prop dels temples d'Apolló.

ELS ÚLTIMS HUMANISTES

Que Espartac en sa follia
aboleix grec i llatí!
Res de mal no ens pervindria.
Unic llatí que hom voldria:

*Nos per nos. Nihil super nos
Sit pro ratione volu“p”tas.*

UN POETA DRAMÀTIC

Greix, vianda, ventre i sagí
Oli i salmorra a desdî,
Rebost de tocineria,
Poemes de boqueria.

UN COL-LECTOR D'OBRES COMPLETES

Després dels versos premiats, no oblidis posar
[al darrera,
glòria del mestre, i honor, els comptes de bu-
[gadera.

EL VIATGER CURIÓS, ANOMENAT TAMBÉ
PROKTOFANTASMISTA

(Per al 2º, 3º, etc., centenaris de Goethe)

*Sagt, wie heisst der steise Mann?
Er geht mit stolzen Schritten.
Er schnopert, was er schnopern Kann.
“Er spur nach Jesuiten” (1).*

(1) «Dieu-me qui és aquell pedant? — Inflor i supèrbia porta escrites — Què cosa cerca i va ensumant? — Empaita els jesuïtes!»

MEFISTÒFELES

*Et ostendit ei omnia regna mundi,
et gloriam eorum et dixit ei:*

(MATTH., 4, 8).

Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.

FAUST

*Danke sehr! Trenquem els pactes!
Torna'm els anys, esperit
tenebrós, si els teus reialmes
són espectres i vampirs
bruixes, bergants, fetilleres...
Retorna'm vell i pansit
a la cambra envidriada
d'infolis emmusteïts;
els alambins, l'auster crani
siguin companys preferits
més que les galtes cremades
que besa el rei de la nit.
La nit de Santa Walpurgis
sigui un engany esvaït.
I al vell doctor rigui encara
pasqual diumenge florit!*

R. RUCABADO.

ANTONI M. ALCOVER

De l'any 1906 al 1932, del primer Congrés de la llengua catalana, amb jerarquia i acatament internacional, a les impaciències d'una sobirania popular encara no prou patida ni ben guanyada, Mossèn Alcover ens és profitós exemple de la vanitat i caducitat de les passions humanes al servei de la iracúndia. Més alt, resta, però, l'esperit. I en l'ample atzur l'esperit no rebutja cap ressó de parla humana.

Ran de terra hi ha la humanitat. I en el rondallaire de Mossèn Alcover, aquesta virtut és ben flairoso i eficaç.

COMMEMORACIÓ DE GOETHE

La posició de LA REVISTA era definida, des del primer número, amb tres pensaments de Goethe. Primer: La veritable escola preparatòria és la mateixa escola. Segon: Es inútil de combatre allò que és vulgar, perquè resta eternament igual. Tercer: Tot allò que viu es forma una atmosfera entorn.

Divuit anys de fidelitat al triple lema avalen i encoratgen encara la nostra ambició inicial. Una tradició antiga a Catalunya, des dels anys 1862-1870, de La Abeja; l'exemple dels primers renaixentistes influenciats de romanticisme alemany i la més immediata activitat dels nuclis anteriors al de LA REVISTA (La Renaixença, La Il·lustració Catalana, L'Avenç, Catalunya, Joventut i El Poble Català; Aladern, Pérez Jorba, Josep Carner, Jeroni Zanné, Martínez Serinyà, Puig i Ferrater, Montoliu, Alexandre Plana i Lleonart; Prat Gaballí, A. Maseras i Ramon Vinyes; Xavier Viura i els wagnerians), havien fet aptes les millors sensibilitats a les advocacions i a les suggerències goethianes. Maragall les consagrà i l'Ors intentà fer-ne aplicació. La més seriosa cosa que pot fer un home és durar, predicava Xenius amb mots de Goethe, entre les veus de la unitat i de la multiplicitat, l'any 1914. I ja molt anteriorment s'havia deixat dur per aquell no demoris enlloc, del Wilhelm Meister i havia reverenciat les vocacions de fundador.

Els mateixos amics que l'any 1915 fundàvem LA REVISTA, agradats del seny de Goethe, havíem també il·luminat amb llums goethianes el nostre pensament juvenivol (cal·ligeneics ens dèiem, fervorosos de bellesa, estudiants de grec i passejaires a l'hora que la ciutat s'embellia amb la presència de les seves noies festejadores) i el nostre sentiment amorós de l'amor.

Josep Carner, Emili Vallès, Josep Martí Sabat, Manuel Raventós, Francesc Sitjà, Eugeni Xammar i el que signa fèiem vot de servir la bellesa i li donàvem pública solemnitat amb una rèplica al sonet de Goethe: Encontre feliç, traduït i publicat per Jeroni Zanné l'any 1906, que diu:

En l'ampla capa ben envolt, jo anava
per un desert i pedregós camí,
i vers la prada trista davallava
l'esprit inquiet, volent enfora eixí.

De prompte un jorn novell vaig descobrí:
una donzella, en nimbe de llum blava,
com la imatge viventa se'm mostrava
del món poètic. Dolç conhort sentí.

La fiu passar, bo i fent un pas enrera:
m'embolcallí en la capa estretament
com per domptar la sensació primera.

Emp'rò, la vaig seguir, la testa dreta,
i la capa llencí, sentint-la estreta.
I ella caigué en mos braços dolçament.

La glossa de Francesc Sitjà, que l'autor em dedicà, i la meua rèplica—anys més tard havia d'escriure també la de la cançó de Mignon—foren publicades i puc reportar-les ací.

Deia Sitjà:

GOETHE RETROBA L'AMADA

Anava Goethe un dematí d'hivern
en l'ample capa embolcallat. El cel,
brillava clar amb claredats de gel
sobre el paisatge qui era sol i vern.

Passà el poeta amb un cremar intern
d'amorós foc i punyidor anhel.
Begut havia el glop de mel i fel
que el voler d'hom torna sublim i etern?

De sobte, en un tombant, o flor d'encís!
sorgí l'amada amb un beat somrís,
vestida, com l'hivern, d'una alba vesta.

Goethe la capa obrí i estengué el braç.
Més, cobrint-se altre cop, desvià el pas
amb l'ànima cantant d'estranya festa.

Deia jo en el meu Sonet de quinze versos (sota la rialleta paternalment irònica del senyor Pin i Soler, el sonetisme català assolí alexandrinismes d'aquesta mena), publicat al meu petit recull Intermezzo galant:

Amo donar al fred tot el meu cos. Flotanta
talment com un pretext de joc cedit al vent,
la capa en mes espatlles s'infla sonorament
o llangueix fins a terra gairebé rosseganta.

Llavors, si vós passeu, perquè de vostra imatge
l'esguard no se'm distregui, la capa en doble volt
cenyexo entorn del cos i entorn la testa. Sol
jo resto més senyor de vós en mon ropatge.

Senyor de vós! A dins ma capa tanta llum
de vostre clar visatge hi guardo i tant perfum,
que sento els meus sentits defallits... Jovenesa,
com ets que així et dones a l'encís d'un instant?

...Ara marxo... Mos passos se m'han tornat un cant...
No veig el meu camí; sóc foll d'embriaguesa.
La capa m'embolcalla; us tinc a vós... Avant!

Era l'aparició de LA REVISTA una continuïtat i no hem pas negligit de servir-la. L'any 1916 encapçalàvem la traducció d'un fragment del segon acte d'Egmont, per Josep Leonart, amb el comentari de Nietzsche dedicat a Goethe, en el Viatger i la seva ombra, traduït per Farran i Mayoral, el qual l'any 1917 publicà en el n.º especial que el mes d'abril dedicàvem a França, una pàgina modèlica sota el títol «Goethe i la França d'avui».

El mestratge de Carles Riba, animador dels llibres d'assaigs més eficaços que integren les nostres publicacions, no és pas aliè al clima goethià. I l'emoció artística de les coses intel·lectuals, que justifica les realitzacions esplendoroses d'Agustí Esclasans, de J. Bofill i Ferro i Josep M.ª de Sagarra a Joan Alavedra, acompanya les curiositats i les aportacions dels nous equips dels treballadors de l'esperit, i permet a l'estol dels amics dels nostres quaderns de figurar, amb una significació tota altra que la de l'actualitat, entre els commemoradors de Goethe amb motiu de les Festes del Centenari.

J. M. LÓPEZ-PICÓ.

Barcelona, 1 març 1932.

Amic López-Picó:

T'envio la traducció goethiana de què parlàrem en nostra darrera conversa, improvisada per mi i per l'inoblidable Joan Crexells, un vespre, en aquella enyorada penya del Continental.

Això era pel gener o febrer de 1925. Un diumenge jo sortia passablement ensopit del Liceu i vaig trobar sol al Continental el nostre amic, a la taula de cada dia, encara no condemnat a l'aigua mineral per la seva malaltia, com ho estigué l'any següent.

Creixells llegia aquells dies amb gran entusiasme P. L. Courier, i duia sota el braç un gros volum de les obres de Courier, préstec de la Biblioteca de l'Ateneu: el pamfletaire i hel·lenista fou el primer tema de la conversa. Després sortírem a parlar de Goethe. Ell retragué la poesia que du per títol *Das Göttliche* (Lo diví) i en va dir els primers versos de cor. La començàrem de traduir (perquè Creixells a més del gros volum de Courier duia al damunt una edició de butxaca de les poesies de Goethe) i jo vaig copiar la traducció, en la que tinc alguna part, menor que la del nostre excel·lent company.

Per la significació humanista i d'entusiasme de la poesia, que s'adiu tant amb l'esperit de Crexells, la publicació d'aquesta traducció improvisada semblarà certament un homenatge més a la seva intel·ligentíssima cordialitat... Una encaixada de ton vell

M. REVENTÓS.

LO DIVI, de Goethe

*Noble sigui l'home
ple d'enginy i bo!
Unica virtut
que ens fa diferents
de tot altre ésser.*

*Glòria a la ignorada
Sobirana essència
de què són imatge!!
Sigui son exemple
font de nostra fe!!*

*Quieta insensitiva
resta la natura.*

*Brilla pel pervers
el sol, com pel bo,
i pel criminal,
com per l'innocent,
hi ha un cel estellat.*

*El vent, la pluja,
la pedra i el tro,
cerquen llur camí
i arreu on arriben
corrents, topen, punyen
l'un igual que l'altre.*

*També a les palpentes
la felicitat
camina entre els homes
i els rulls juvenívols
de la ingènua, amoixa
com la testa nua
de l'ancià culpable.*

*Una llei eterna
fèrrea, comanda
el camí que corren
en cercle, les coses.*

*Només l'home, arrisca
gosat, l'impossible,
només ell judica
elegeix, separa,
i sap fer durable
l'instant fugacíssim.*

*Només ell, el premi
pel bo, igual que el càstig
pel dolent, reserva.*

*Ell guareix, ell salva,
tot el que vacilla
divaga o fluctua,
útilment enllaça.*

*Perxò als immortals
honorem, talment
com si fossin homes,
i en més vasta esfera
fessin, ço que els bons
d'ací baix, freturen
si acomplir no poden.*

*Noble sigui l'home
ple d'enginy i bo!
Sense repòs, creï
lo noble i lo útil!
Imatge i avenç
de la sobirana
ignorada essència!*

J. CREXELLS, trad.

CLÀSSIC? ROMÀNTIC?

Les classificacions en art i especialment en literatura, responen quasi sempre no sols a exigències de l'esperit científic, sinó també a imperatius espontanis d'ordenació, de sistematització, que tots els homes senten quan tracten d'explicar-se, de comprendre el moment emotiu que els ha produït una obra literària, i proven de situar-la dins els conjunt del corrent artístic.

Però si les classificacions obeeixen en general a exigències indefugibles del nostre esperit, també tenen els seus perills, o millor, les seves dificultats, sobretot quan es tracta d'autors que, ja per raó del temps en què han viscut, ja per motiu de la complexitat, de la riquesa de llur esperit, resulta exposat a error l'enquadrament dels dits autors en un o altre dels termes d'una classificació determinada.

Tothom, per exemple, classificarà sense vacil·lació Alfred de Musset, Byron, com a romàntics, de la mateixa manera que considerarà amb raó Racine com un clàssic. Però a Goethe, per exemple, se li ha d'atribuir l'etiqueta de romàntic o la de clàssic?

Jo crec que el cas de Goethe ofereix en aqueix aspecte una semblança amb el de Chénier. També respecte de Chénier s'ha discutit si s'ha de considerar com el darrer dels clàssics francesos o com el primer dels romàntics.

Si, d'una banda, es considera que la poesia romàntica es caracteritza per una tendència al lirisme, això és, a l'expressió de la personalitat del poeta, dit així en termes generals, llavors no hi ha dubte que tant Chénier com Goethe són romàntics, perquè l'obra poètica dels dos revela totes les facetes d'una forta i rica personalitat. Crec que és Goethe qui ha dit que "la poesia és deslliurança", això és, la necessitat de revelar al món exterior tot ço que tanca l'esperit artista i en ell es produeix. Per això mateix ha anat el dit contingut prenent la forma, modalitats i matisos

del continent, i així no és estrany que en prendre forma exterior porti l'empremta de les ales divines que hi ha en tot esperit de poeta.

Chénier, per trobar-se en un definit corrent literari —el del segle XVIII francès— que estava exhaurint-se, sense que les noves deus artístiques poguessin encara fecundar el camp de la poesia francesa, no va poder fer més que tanteigs per a obrir nous horitzons poètics i s'hagué de limitar a plantar quelques fites en les noves terres del món de la poesia, que havien de servir per a avivar l'ardidesa dels nous artistes-poetes a venir. I aquells tanteigs i aquelles fites, és evident que Chénier les va plantar i els va realitzar; i per tant la seva obra poètica representa una veritable renovació de la poesia francesa. No cal més que repassar la dita obra, per a veure que dos dels grans temes lírics —l'Amor i la Natura— que havien de servir perquè —amb l'altre tema líric de la Mort— teixís ses meravelloses variacions la poesia romàntica francesa, constitueixen ja com el *leit-motiv* de molts de sos idillis i elegies.

Es evident que tota poesia i, per tant, la poesia anomenada clàssica, ha utilitzat com a matèria poètica aquells temes lírics. Més la diferència entre la poesia clàssica i la romàntica en aqueix punt, creiem que consisteix que la poesia clàssica ha tractat aquells temes amb un sentit objectiu, podríem dir, considerant l'Amor, la Natura i la Mort, com a categories independents de l'home, encar que l'assetgin en tot moment, que lluitin amb ell, que el dominin i l'atreguin; en una paraula, encar que exerceixin sobre d'ell una influència constant, fins a arribar a constituir el marc en què es tanca tota la seva vida.

En canvi, la poesia romàntica ha tractat aquells temes amb un sentit absolutament subjectiu, això és, considerant l'Amor, la Natura i la Mort, com a entitats o categories íntimament lligades amb

l'home, de tal manera que no se'n pot desprendre en cap moment, essent l'home com l'única raó de llur existència.

I Chénier és evident que ha tractat els temes de l'Amor i la Natura sota aqueix segon aspecte. Es cert que molts de sos idillis poden semblar que són només que variants de fragments de bucòlics grecs. Més en realitat, és més de forma que de fons aqueixa analogia o semblança; Chénier, en ses elegies se'ns revela més que com una supervivència dels grecs, com una anticipació, amb característiques pròpies, d'Alfred de Vigny, i fins d'Alfred de Musset (1). Chénier, com a gran artista que era, s'esforçà a aconseguir la perfecció de forma per mitjà d'una assimilació de l'harmonia i de la forma hellèniques; més la matèria o substància poètica la cercava en la compenetració amb les inquietuds i aspiracions del seu temps (*sur des pensers nouveaux, faisons des vers antiques*).

Si Chénier es trobava en mig d'un corrent literari que finia i d'un altre que començava —i és per això que a la seva obra es troben reminiscències i divinacions alhora—, en canvi Goethe es trobà en ple corrent literari romàntic, i és per això que algunes de ses obres (*Werther* i *Goetz de Berlichingen*, per exemple), es veuen influenciades d'una manera decisiva pel nou corrent imperant.

Més com sigui que el geni de Goethe era massa elevat, massa complex, massa profund per a moure's dins els cànons estrictes d'una escola o d'un corrent literari, és per això que es va desprenent poc a poc de tots els principis o normes estètiques d'escola per seguir només les lleis i oracles universals i permanents de la pura bellesa artística; lleis i oracles que si són universals i permanents, estan també envoltats de misteris i de vels que els fan de difícil comprensió per a la major part dels homes; i que per això mateix aqueixos, en compte de poder-los veure i entendre clarament, tan sols els poden intuir i tracten de desxifrar-los a través de les convencions i fins de les exageracions d'una escola o corrent literari.

---

(1) Vegi's, per exemple, l'elegia XII, que comença:

J'ai suivi les conseils d'une triste sagesse,

que és de factura i d'inspiració del tot mussetiana.

Així ens podem explicar que l'home que escriu el *Werther* i el *Goetz*, fos el mateix autor de *Hermann i Dorothea* (d'una serenitat d'inspiració semblant a la de l'Odissea) i de la *Ifigènia*, tota ella tan saturada d'una tan elevada poesia que, com diu Mme. de Staël (1), mou l'esperit a una noble contemplació i a no sentir quasi la necessitat del moviment i de les diversitats dramàtiques.

I és per això que si s'ha pogut considerar Goethe com un dels representants de l'escola romàntica alemanya, també se l'ha considerat com a corifeu d'una nova renaixença clàssica.

Creiem, però, que és equivocada aqueixa classificació literària de Goethe. En realitat, podríem dir que Goethe ni és ço que s'anomena un romàntic ni pertany a una nova escola clàssica. No és sols en el *Werther* i el *Goetz de Berlichingen*, sinó en diverses altres de les seves obres que Goethe es veié influenciat per molts factors i elements que formaven part de la contextura del romanticisme; més així com, en un autor veritablement romàntic, veiem que és la totalitat de sa pròpia personalitat la que es manifesta com a romàntica i determina així la intensificació d'aqueix corrent literari o contribueix a fer-ne néixer ramificacions —que no fan més que donar-li una major riquesa de matisos—, en canvi veiem en Goethe que la seva personalitat mai no es confon amb les modalitats romàntiques que es poden apreciar en ses obres; veiem que aquella personalitat es mou i acciona sempre en un pla superior a aquell en què es produeixen totes les contingències d'escola.

De la mateixa manera, i salvant totes les diferències de pes específic espiritual que hi pugui haver entre un i altre, també en Chénier veiem que les influències —ja de l'escola artística agonitzant en què es troba comprès, ja de les divinacions de la nova escola romàntica, pel mateix Chénier intuïdes— que s'observen en sa obra, no sols no ofeguen la personalitat del poeta, sinó que aqueixa apareix movent-se amb independència d'aquelles influències i divinacions i acusant-se amb perfecte relleu.

En canvi, veiem que un Víctor Hugo, un Lammartine, un tan alt poeta com Byron, poden ésser

---

(1) *De l'Allemagne*.

perfectament classificats com a romàntics, perquè no és tan sols per les modalitats externes que ofereixen llurs obres, que se'ls pot aplicar aquella qualificació, sinó perquè s'observa en aquells autors una perfecta adequació de les dites modalitats amb la personalitat del poeta, dibuixada a través de ses obres.

Car no cal pas oblidar que no és una subjecció superficial a formes i a certs cànons estètics d'ordre extern, ço que determina la inclusió d'un autor en una escola literària, sinó principalment la compenetració psicològica de tal autor amb les directrius primordials de l'escola de què es tracti.

I en efecte, si el romanticisme pressuposa sempre una exuberància de lirisme, una hipertròfia de subjectivisme o d'individualisme, llavors veurem que si bé Goethe ha pagat tribut al lirisme —tribut adorable que ens ha deixat tresors de la més pura poesia— no s'hi ha abandonat mai, com s'hi abandona, per exemple, Lamartine. Si de Goethe es pot dir que a vegades es fa en ses obres com el centre del món, en el sentit que sa personalitat espiritual és com el suport de les idees i sentiments que expressa, mai no ens pro-

cura amagar, mai no ens fa oblidar la circumferència que tot centre suposa, aplicant una justa imatge de Brunetière; és a dir, que sempre contrasta i relaciona Goethe ses particulars idees i sentiments amb el món material i moral que l'envolta.

Llegim, per exemple, les seves Memòries —*Poesia i Veritat*—, després de llegir la *Confession d'un enfant du siècle*, de Musset, i veurem tot seguit la diferent, fins oposada posició que l'un i l'altre adopten sota l'aspecte que acabem d'indicar.

Creiem, doncs, que no es pot dir que Goethe sigui un veritable romàntic, com tampoc no es pot classificar com a clàssic en el sentit estret d'escola.

Sa personalitat i son geni són prou alts i prou grans per a poder comprendre ço que de renovador tancava en si el romanticisme i de permanent el classicisme, i fondre-ho tot dins la font viva de la seva inspiració animant-ho amb la llum pura de son esperit, serè com el d'un infant o un heroi de la Grècia antiga.

JOSEP MARTÍ I SÀBAT.

NOTA CATALANA AL CENTENARI DE LEWIS CARROLL

A la joia de tots els infants agradats de les Aventures d'Alicia, que és el millor homenatge a la memòria de Lewis Carroll, podem nosaltres afegir-hi el record de Joan Crexells, el qual ens havia presentat Alicia, i el de Josep Carner, el qual ens ha dit en català les descobertes d'Alicia al país de les meravelles.

DEL «FAUST» DE GOETHE

PROLEG DAMUNT L'ESCENA

DIRECTOR. POETA DRAMÀTIC. PERSONATGE CÒMIC

DIRECTOR

Vosaltres que m'heu fet costat
en hores negres, —amb franquesa—
què n'espereu de nostra empresa
ací a Alemanya? Jo, guiat
d'un bon desig, em dono manya
a contentar la munió,
la qual viu i fa viure —que ja és una raó—
Veu's ací tot muntat... Portes obertes
i el públic assegut, esparpellant els ulls;
el tinc prou conegut, sé com el culls,
i així i tot m'enquimero com cap dia.
Dubto si una obra mestra els entraria,
encara que han llegit bàrbarament.
Com ho endeguem per dar-los entenent
de coses d'alt sentit, i fer-les-hi agradoses?
I que tot els resulti fresc i nou?
A mi m'agrada prou
veure matinejar la munió frisosca
i, entorn de la barraca,
igual que els famolencs en requesta d'un pa,
bregar a empentes i cops, fins a copsar
el seu bitllet... D'aquest miracle
damunt diversitat de gent
n'és capaç el poeta solament
Fes-me el miracle, amic!

POETA

No em parlis de la gent.

Allunya dels meus ulls l'acorador espectacle
d'aquesta munió
que ens tiranitza com un xuclador.
Guia'm vers el retall de cel on nia
la joia feta pels poetes, i
on curen mans de déus de criar i mantenir
l'amor i l'amistat en tota sa puresa.
Ço que d'allí ens arriba, en escomesa
cordial, i que, temoregament,
confegeixen els llavis,—baldament
adés no ho encertem, i adés tal volta—
l'aspra actualitat se t'ho emporta,
ho devora, quan tu ho has performat
amb anys i afanys, potser.

De l'actualitat

visqui la faramalla, que l'obra pura i forta
és destinada a viure en la posteritat.

PERSONATGE CÒMIC

Ai, la posteritat!... Qui es captindria
d'agradar als qui ara viuen, si tothom
pensés com tú? Escolta: quan un hom
es un minyó cabal, sa minyonia,
que és actual, bé val quelcom? Doncs, bah!
si tu saps agradar
no t'amargarà el públic; com més siguin
més t'abelleix commoure'ls. Ei, minyó,
fes-ho bé: que la fantasia hi digui
la seva, ben voltada de raó,
de sensibilitat, seny, passió...
Però sense oblidar la joglaria.

DIRECTOR

I sobretot que succeeixin coses;
la gent vol veure coses, i el qui sap
ullprendre'ls a tot drap
guanya extensió i simpatia.
Solament a la massa, la massa es blegaria.
Qui molt hi porti a molts abastarà.
Cadascú hi trobarà el que s'adiu amb ell
i se'n tornarà a casa satisfet.

L'obra—ja en diuen peça—, fet i fet
valdrà més —i és més fàcil— que li donis a peces.
De la unitat no te'n preocupessis.
També te la fa a trossos el públic, ça com lla.

POETA

I no veieu que aquesta feina
no és digna d'un artista de debò?
Us deixeu influir, segons veig jo,
pels senyors fins, que no hi entenen res.

DIRECTOR

No m'heu ofès. Voleu una bona eina?
Com tot home capaç, hi teniu dret;
però ascleu fusta flonja... Quin públic és aquest?
L'un està tot pansit; l'altre s'aixeca
sadoll de taula; i, cosa que és pitjor,
molts d'ells acaben de llegir els diaris.
Van a l'atzar, com una munió
entra al ball de disfresses; rutinaris...
La curiositat és la que mou els peus.
Les senyores es paguen de fer goig, i les veus
com comparses que actuen sense paga.
Què somnieu, poetes, tan amunt?
Us afalaga un ple?... Comencem de mirar:
protectors de prosceni: mig fred i mig taujà...
Aquell vol jugar a cartes, i ho troba llarg.

—Es un—

L'altre frisa per jeure amb una dona...
Digueu-me, pobres, com consona
això amb les Muses? Què en treieu
de turmentar-les?... Ja em creureu!
El fet —i això no falla— és dar-los a rastell
matèria i més matèria: fer-los voltar el cervell;
apaivagar-los costa massa ...
Però, esteu encantat o anguniós?... Què us passa?

POETA

Ves i cerca't un altre servidor.
Caldria que el poeta es deixés perdre,
només perquè tu vols, el dret millor:
el dret d'humanitat? D'on li ve l'emoció
que encomana a tothom? Per quina via
sotmet els elements, i li cap dins el pit
el món sencer? Torça el fil infinit
la natura incommosa; s'esgarria
en sons sense concert el ramat del vivents.
Qui, sinó ell, en ritmes diferents
destria la igualtat pesant? fa l'harmonia?
Qui transporta l'oratge en passions
i fa lluir crepuscles en la raó serena?
Qui espolsa el maig florit i el caminal n'emplena
al pas de l'estimada, i orna els fronts
més enlairats amb la verdor senzilla?
I qui aguanta l'Olimp i fa divines unions?...
La força humana que el poeta espilla.

PERSONATGE CÒMIC

Doncs avant! A fer gala dels talents.
Els negocis poètics no són pas diferents
d'una aventura de festeig: casualment es veuen,
s'agraden, no es retreuen,
i, poc a poc, es lliguen més i més,
el goig augmenta i el combat s'aviva;

és un encís! Llavors arriba
el sofriment... I ve't ací
que la novella és feta. Doncs, va! Llencem-nos-hi.
Vinga una obra arrencada de la vida.
Tots vivim, però pocs n'havem esment.
Tot és interessant ço que és vivent.
Molta imaginació, ben amanida
d'un rajolí de claretat,
convenció en gran i un pols de veritat:
aquesta és la recepta del beuratge
que dóna a tots alegria i coratge.
I us trobareu voltat de joventut
que veurà en l'obra una revelació;
s'hi abeurarà el sensible de dolça melangia,
i tots es trobaran dins l'obra: somogut
cadascun segons ell. Tenen propensió
al plor i a la rialla, i tenen fantasia
i habilió pel vol. Res no hi ha a fer
amb els qui ja són fets, però els qui es fan encara
sempre t'ho agrairan.

POETA

Si jo fos ara
faent, també, com ho era en temps llunyans!
Inestroncable revenia
en doll espès, l'esplet dels cants;
la boira, el món amorosa,
i la poncella prometia
flors de prodigi. En aquell temps
totes les valls eren gemades
per al meu ram. En aquell temps
res no tenia, i era tot meu, ensems.
Daler de veritat, goig de la fantasia!...
Deu-me el coratge que tenia,
aquell plaer xop de dolor,
la força d'odiar, l'urc de la passió:
la joventut!

PERSONATGE CÒMIC

La joventut és bona,
amic meu, en la guerra i el festeig
o per a aguantar el punt en la beguda
rera una nit de ball. Però el punteig
dels bordons de la lira, amb art i força,
i aquell saber anar on vols, després de tòrcer
per camins de marrada, destrament,
us pertoca a vosaltres, senyors d'enteniment;
i no ens desmereixeu. Allò que el poble diu:
que el vell es torna criatura,
no és cert. Si cas, és que l'infant
fins dins el vell viu i perdura.

DIRECTOR

Ja n'hem parlat a bastament.
Vull fets, i no tant compliment.
No és vacillant i amb parauletes
que es prova cap temperament.
Si ben de veres sou poetes
la Poesia comaneu.
Allò que ens manca ja ho sabeu:
begudes fortes. A la feina!
Qui a demà espera no fa res.
L'obligació és una gran eina,
i molt pot l'home compromès.
En nostra escena —ja ho sabeu—
tothom hi vol provar fortuna.
Vosaltres no hi escatimeu
bon cop d'anunci, demés d'una
tramoia, on em desplegareu
les llums del cel balbes o enceses.
Vinguen estels, vinguen despeses
d'aigua, de foc i de rocam;
i que no hi manqui la feram:
ocells, i bèsties d'altra mena.
Vesseu, si us plau, dins de l'escena

la creació de ram a ram,
i en un temps breu que el seny mesuri
aneu del cel, passant pel món,
fins a l'infern pregon.

JOSEP LLEONART, *trad.*

RAMON CASAS

Restarà el nom d'aqueix pintor com a exemple d'una etapa de les nostres arts. Es morta amb ell una mica de la nostra barcelonina tradició que podríem figurar amb els gràfics de la febreta, entre els darrers vuitcents i els primers noucents.

JAUME COLLELL

Doctor. Canonge. Definidor de l'Escola de Vic. Dues vegades Mestre en Gai Saber. Polemista de vèrbola fàcil. Orador de sòlida retòrica. Si més no, en la història de les lletres catalanes, ben estructurada, caldrà que figuri el seu nom entre els creadors de la nostra oratòria sagrada.

JOAQUIM FOLGUERA, POLITIC? ⁽¹⁾

Seria molt prudent, per part meva, en ésser invitat a parlar de Joaquim Folguera, limitar-me als aspectes del seu temperament i de les seves activitats que més es relacionen amb la meva professió. Però l'amistat profunda i l'estimació que li porto a través de totes les absències, me'l recorden tan poderosament com a home complet, que no sabia limitar-me, tal com potser seria convenient, a aquesta estricta especialitat. Els meus tractes amb ell no foren solament de poeta a artista, sinó d'amic a amic, d'home a home, de patriota a patriota. No puc, doncs, deixar de parlar d'ell i del record que tinc dels seus actes i de les seves paraules en el lloc de combat que ocupava en el comandament del nostre estol.

Es possible que la paraula comandament sigui llegida per algú que el conegui, com una paraula un xic dura tractant-se d'ell, tan suau, i més aviat com una figura retòrica un xic fora de lloc. I no obstant, jo l'escric amb la convicció d'acostar-me a l'arrel de les possibilitats més destacades del nostre amic enyorat.

Tinc de Joaquim Folguera un record insuperable i l'enyoro com ha d'enyorar-se un record d'aquesta magnitud. He vist a Catalunya molts homes ben plantats i moltes cares ferrenyes doblegar-se com canyes a la més lleugera ventada i molts homes impetuosos deturar les seves empreses millors davant d'obstacles insignificants; no és estrany que servi un record heroic d'aquell jovecell corbat, barbamec, d'ulls blaus i somriure afectuós, lleugerament irònic, que resistia amb suprema elegància les adversitats més cruels del seu destí i caminava amb delit invencible per les seves rutes ideals.

Ell era dins de la seva desventura esborronadora la més gran lliçó d'optimisme que jo he conegut i és d'aquest seu pregon optimisme que

eixia, al meu entendre, la seva qualitat més destacada: la tenacitat.

Joaquim Folguera, per sùmmum de paradoxa, encarnava aquesta virtut entre nosaltres amb la seva figura dolça, aristocràtica, esblaimada i perduda, corbat damunt dels seus bastons, amb el seu caminar dolorós i difícil. Era entre nosaltres l'exemple del camí en el dolor i de la victòria per damunt de tot. Quin tremp no havia de tenir aquell home que havia de consumir tantes energies només per moure el seu cos invàlid i encara n'hi restaven per a arrossegar-se vers el seu ideal d'una manera tan ardida, empènyer-hi els seus amics i cridar-hi a pulmó sencer la seva pàtria dormida!

No era un home consagrat a la seva obra; era un home consagrat a la seva pàtria, que li donava tot el que ell tenia i cercava per ofrenar-li el que tenien els altres.

Els seus dots comprensius eren infinits. El seu afany de conèixer i de comprendre era inexhaurible; s'interessava amb una vivacitat antisnobística, plena d'afany i de passió, per totes les coses d'envergadura. Era, jo penso, un polític. Un formidable polític a la manera insuperable del nostre gloriós Prat de la Riba. Homes capaços de sacrificar la seva obra personal, el seu amor propi de poetes i les seves pròpies visions d'artistes, per canalitzar la ruta joiosa del seu poble.

Magnífica lliçó de política, d'alta política, de comprensió i de coordinació en un poble rosegat per les lluites intestines del seu individualisme exacerbant, amargat per un excés de crítica malaltissa feta de draps calents i àcid clorhídric, propensa a la ironia i al sarcasmè, en què la meitat de la vida la perden els seus homes millors defensant-se entre cruïlles complicades dels seus carrers estrets i tortuosos. Lliçó de gerència en

(1) Amb motiu d'haver arribat al centenari ordinal de les publicacions de LA REVISTA, volem homenatjar el record del nostre amic i primer company Joaquim Folguera, amb aquesta admirable semblança de Josep Aragay, un altre dels abnegats animadors dels nostres quade rns.

un poble de petits negociants. Gerència sense bluf, sense barret de copa i sense galons. Magnífica lliçó de convivència en un poble on tothom que val fa nosa i d'energia en un país on tanta gent navega per totes les mars segons el vent d'on bufa, sense anar enlloc.

El cas és que jo no vaig poder veure mai aquell jove d'aire principesc sense pensar en els Mèdici i en les nostres màximes institucions públiques.

La tenacitat amb què duia a terme, sense defalliments, les seves empreses, les seves converses i els seus ideals, em varen semblar sempre predestinar-lo a juntar la garba dels nostres esforços dispersos, de les nostres qualitats limitades

i dels nostres homes en pugna, sota l'escut de la seva sensibilitat i intel·ligència globals.

Pocs són a Catalunya els homes que tenen virtuts anàlogues ni entre els artistes, ni entre els poetes, ni entre els polítics, absorbits per les seves vocacions diverses fins a l'obsessió i incapaces de comprendre res més.

Es per això que a mi em sembla que havia d'assenyalar-se amb pedra blanca l'aparició d'un home així entre nosaltres i després amb llàgrimes amargues la seva mort que estroncà una de les fonts més riques de coordinació intel·lectual en la nostra estimada ciutat.

JOSEP ARAGAY.

C. P. SCOTT

Grandesa del periodisme. Això de la premsa local que a Espanya s'estila, és superat per l'obra mundial que Scott havia fet respectable arreu.

LYTTON STRACHEY

Intel·ligent coherència. Respecte d'un temps que ha estat molt prop de nosaltres i que potser no coneixerem mai més.

ELOGI DEL PAISATGE CATALÀ

I

Si és molt dir que un paisatge és un estat d'ànima, també és molt oposar que la nostra ànima és una creació del paisatge. La primera afirmació té un sentit fenomènic i es refereix a la nostra representació, i la segona, per dir-ho així, té un agre històric i pertoca a l'estudi de la formació de les races i de les nacions. L'artista es mou en els termes de la primera concepció, així com el filòsof furga en la forra de l'altra. I jo ara, en escriure *l'Elogi del Paisatge Català*, per més que el dediqui a una cort de dames i d'homes de lletres (1) i que emotivament pugui comportar-me com un poeta, em proposo d'usar en to menor els procediments més objectius d'una filosofia de la història.

II

El poble català és un producte secular del nostre paisatge. I en dir això no vull negar la influència de la història, de la raça, de la sang, com diria Spengler. Vull dir que les successives ruades de pobles que s'han establert aquí han estat reduïdes a la unitat comuna per aquests elements del paisatge que són la terra, el cel i el mar amb llur vida i amb llur calor, amb els corrents de l'aire i el vent, amb les ondes elèctriques i lluminoses de la nostra atmosfera.

Per tots els temps històrics, els pobles que han vingut a la nostra terra ja n'hi trobaren d'altres. Això que som llatins, és un dir. Cató, en arribar, es va haver de batre contra els indiqüetes. Els legionaris que fundaren la Colònia Júlia Favència trobaren establerta aquí una població laietana. No cal recordar la gesta d'Indíbil i Man-

(1) Aquest treball fou llegit com a parlament presidencial als Jocs Florals de Girona, de 1931.

doni. El dia que les investigacions històriques permetin d'esclarir la vinguda dels ibers o dels lígurs i la primera colonització fenícia, ens haurem de posar a estudiar quin era el poble que hi trobaren. No som llatins per la sang, com no som gods, ni àrabs, ni ens faran castellans els cent mil immigrants de Ponent, encara que mai no hagi vingut una ruada tan grossa de gent forastera a establir-se aquí.

No som, doncs, els fills d'una sola sang. Uns dels nostres progenitors vingueren per mar, altres per terra. En les èpoques més reculades, la comunicació amb l'Àfrica fou freqüent, i en els períodes històrics Europa ens ha enviat grans immigracions del Nord i del Llevant. I si volem dir que de la varietat de les races s'ha format una sang característica i comuna, jo us observaré que precisament aqueixa fusió és obra del paisatge.

III

Als Estats Units del Nord d'Amèrica s'ha discutit què seria millor, si mantenir la cohesió interna dels diferents grups ètnics perquè la nova pàtria americana fos tan rica en facetes humanes que subsistissin en ella un element irlandès i una altre d'anglo-saxó i un altre de germànic i un d'italià i un de cada poble que hi hagi abocat la seva emigració, o és preferible que la discreció desaparegui en la concreció d'un tipus americà únic.

Jo estic que la qüestió està mal posada així. La confusió ve de no distingir prou bé la raça de la cultura. Els catalans, que no som llatins per la raça, ho som per la cultura. Per la raça som mediterranis, fills del paisatge mediterrani, i totes les immigracions de pobles del Nord o del Ponent no alteren aquest fons permanent que

per obra del paisatge ha fet de nosaltres un poble mediterrani.

Tant si els americans accepten com si no la teoria del *melting pot*, el paisatge farà de tots els immigrants, per divers que sia el seu origen, un poble comú, una raça que, al cap de molts segles, es confondrà amb la dels indis que hi havia quan els europeus s'hi van establir.

Des d'ara pot observar-s'hi que a la segona generació l'home d'origen europeu ja no és europeu. Els pares no són ben bé de la mateixa raça que els fills. A Tampa jo he fet espurnar de llàgrimes els ulls d'un públic d'espanyols en parlar-los d'això.

Els fills nascuts aquí dels nostres immigrants ja no són ben bé de la mateixa raça que els seus pares. Encara no són catalans, tant si parlen la nostra llengua com si no la parlen, que això interessa a la cultura i no a la raça. Però el nostre paisatge ja els ha fiblat i, si resten aquí, abans no es morin, la lluita entre el paisatge de llurs pares i el nostre els haurà fet una sang nova.

No som romans. La raça nostra és la dels pobles antics que quan vingueren les legions romanes els plantaren cara, perquè ells i no els invasors eren els nostres per la comunió de la terra, del cel i del mar.

IV

Però també la cultura, al cap de molts segles, resulta ésser l'obra del paisatge. I no es tracta d'un treball d'afinament exterior, de pulimentació i de coloració. La comparació amb el palet esmolat i arrodonit pel fregadís de les aigües, és insuficient. El tresor del llenguatge català de formes llatines, amb detritus dels més variats orígens, ha estat garbellat i filtrat pels humors de l'ambient còsmic que el fibla fins a la solera. Hi ha un *perquè* de les lleis fonètiques, hi ha un eixalament i una contracció de formes que ni la lingüística ni la història no acabaran d'explicar mai del tot mentre no estudiïn com els productes de la natura transformen l'home per l'alimentació, com els moviments de l'aire influeixen en la nostra manera de respirar, com la transparència de l'atmosfera caracteritza les nostres imatges i com les ondes lluminoses i les

ondes elèctriques fan vibrar les cordes més íntimes del caràcter.

El paisatge és tot el món exterior que ens entra a l'ànima i la fecunda per l'avidesa dels sentits, per aqueixa fam inexhaurible del mirar i de l'oïr i del tocar i de l'olorar i del gustar. Aqueixa avidesa que no sols és fam, sinó també set, i daler i pruija i desfici i anhel de l'ànima i passió. I això fa que tota cultura, embolcada en les formes lògiques del llenguatge, recull les experiències d'aqueix connubi de l'home amb el seu paisatge i les sintetitza i generalitza en el denominador comú de la nació.

Per això, al cap de molts segles, no n'hi ha prou amb la comunitat d'origen ni per a constituir una sola raça ni per a ésser germans en la cultura. Els catalans som de raça mediterrània i si encara ens podem dir llatins per la cultura és perquè una comunitat del paisatge pel que toca al mar, al cel i al clima ens fa un ambient còsmic semblant al de Roma.

I heu's aquí per què considero excessives les esperances i les il·lusions dels castellans quan parlen de la raça i de la cultura hispàniques a Sud-Amèrica. Ni per la sang ni pel paisatge pot esperar-se que passi allí alguna cosa de semblant a la persistència d'una civilització comuna entre els pobles llatins del Mediterrani. La forma espanyola hi serà efímera. El gaucho, l'inca, l'azteca i les altres races autòctones ressorgiran ràpidament, recreades, purificades i de nou cisellades pel paisatge.

V

La nostra terra és trencada, d'un relleu accidentat, però d'horitzons oberts. La plana d'extensió aparentment infinita no existeix en aquest país. Un català, sense moure's de la pàtria, no pot situar-se enlloc on la terra rasa arribi entorn d'ell fins a l'horitzó; que per Llevant o per Ponent, per Migjorn o per Tramuntana sempre no vegi les serres que l'Aribau distingia de lluny per *lo repòs etern, per lo color més blau*.

Si aneu per Castella, us passarà sovint que a poques passes de vosaltres veureu delimitar-se contra l'horitzó la silueta d'un home muntat a cavall. I fins el comparet, acotat per cavar la terra, en llevar-se, projecta més de mitja figura damunt de la línia que separa la terra i el cel.

No és probable que en l'ànima catalana furgui l'urc sobirà, aqueix menyspreu de l'ambient còsmic que li prové a l'home de Castella d'aquella imatge dominadora que s'embolca amb la capa blava del cel.

Les serres ondulades de França disposen l'ànima a un sentiment de senyoriu. Les serres baixes, molts cops esgarrifades pels plomalls d'un bosquet, no són un obstacle, sinó una revelència de la natura. Als Alps, les masses alteroses imposen un plafó dominant a totes les imatges de l'home i li fan un sentiment indòmit de llibertat en emparar-lo contra els atacs de l'enemic. No em podré esborrar mai de la imaginació la vista d'Innsbruck, perquè els meus sentits catalans estaven encara innocents d'aquella absorció de les grans construccions humanes per la massa ingent dels Dolomítics.

Les nostres muntanyes es lleven per tot l'àmbit de Catalunya i són més que una elegant ondulació, però mai no humilien l'ànima humana en masses imposants i amenaçadores. El català no viu en valls pregones perquè prefereix els horitzons oberts. Excepció feta de les terres pirenenques, on viu una minúscula part de la població, el català sent enfront de la natura el repòs d'esperit de l'home que està segur de poder-la fàcilment trepitjar. La clina o el turó o la serra, que es lleva davant dels seus ulls, fa una bella presència i podrà ésser esquerpa i alterosa, però ell sap que aquella euga, per brava que sigui, sempre que vulgui la cavalcarà.

VI

Aqueix aspecte robust i dòcil de les masses en el nostre paisatge, és rellevat i fet com si diguéssim trencadís per la diafanitat de l'atmosfera. Si us situeu al cim d'una muntanya dominant per un dels nostres dies clars de gener, i espereu l'hora baixa, quan els raigs del sol tallen gairebé horitzontalment l'atmosfera, veureu les serres separar-se les unes de les altres com els fulls d'un llibre. Cada tossa pren aleshores un to diferent, més fosc o més gris segons la densitat de l'aire que les separa. Aquell teló de fons que solíeu veure en bloc, tot d'una peça, esclata en romponents que avancen tumultuosament cap a vosaltres i s'encavallen i s'abraonen i van can-

viant de relleu i de llunyania amb tota la gamma del crepuscle.

VII

La transparència de l'ambient polvoritza el paisatge i l'ànima amb el relleu d'una infinita varietat de formes. Sortiu al camp un dia després d'haver plogut un bon ruixat, quan el vent tomba al Nord i s'asserena, i els vostres ulls veuran sorgir totes les criatures de Déu en pulcres siluetes, una per una.

Avesat a aqueixa nítida delineació de les formes, m'ha semblat, per exemple, a Cuba, sota el cel dels tròpics, que una subtil calitja espes-seïa l'ambient. A les terres baixes de Prússia les imatges de les coses no pas gaire allunyades de mi, arribaven als meus sentits en una mena de síntesi crepuscular. Mentre que aquí, sota la fronda dels plàtans, les fulles esgarrifades per la brisa es destaquen les unes de les altres, cada una amb el seu contorn pulcre.

No heu vist de vegades, d'hores lluny, els arbres que trenquen la carena d'una muntanya? De Barcelona estant es distingeixen, sovint ben discretament, els pins entre el Tibidabo i Collserola. El paisatge s'ofereix, doncs, a la contemplació del català, divers, pullulant, enriolat de formes movedisses, i així també es concreten en la nostra ànima les imatges sobre les quals treballa el pensament.

Les arestes de la nostra representació del món són fines, però no tallen les coses com un ganivet. En l'atmosfera encara més cruament despullada del desert o de les altes planícies, el paisatge suscita en l'home una concepció més aristocràtica i cavalleresca. El català és l'home fet per a la moderació de la bellesa, més apte per a percebre una acordada riquesa de sons que per a seguir els canvis massa sobtats del ritme, d'ànima que es mou enfora per l'atracció amena del paisatge.

El català és el grec d'Occident, i concep i estima la naturalesa amb aqueixa dispersió pagana que el catolicisme romà ha conservat gelosament, sots els bolquers d'un monoteisme semític.

VIII

El nostre paisatge és ric per la varietat dels colors. Per dir les coses en poques paraules, cal

procedir per síntesis que sovint semblen deixar de banda molts aspectes de la veritat. Això ens passa en dir que el paisatge alpí és pobre de color: el blanc de les neus, la verdor de la terra i la blavor dels llacs i del cel, és cert, però, que es combinen amb una gran monotonia. En les terres que davallen cap al Cantàbric com en les valls pirinenques en el vessant de tramuntana, la vegetació exuberant, que sorprèn de primer antuvi, cansa aviat per la uniformitat del color.

El paisatge és una simfonia de colors a Catalunya. La diafanitat de l'aire en harmonitzar-los conserva llur varietat de tons. El sol crema les plantes i esclavissa les terres en els vessants migjornals de la muntanya, però en el respatllier la vegetació es fa ufanosa, els arbres s'estalonen en els rossolants, en les aixelles humides les falgueres fan un coixí profund de verdura que es rovella quan ve la tardor.

En altres terres el vel poc transparent de l'aire unifica a poca distància la varietat de tons. Aquí, entre llunyania i llunyania, el paisatge us embolca en un tapís d'una riquesa de color prodigiosa. En cada planta el verd és diferent, el cel és una melodia de blaus que s'enaigüen al mig del dia i s'inflamen en la fornall dels crepuscles. I ¿què direm de la mar, blanca de neu en els crespells, d'un verd baixà sota el rull de les ones i, segons com li dóna el sol, blava de cobalt o d'un gris d'argent, verdosa o morada, quan no s'emporta en les cales amb el rubor de les algues del fons?

No entendre profundament l'ànima del català el qui no conegui o no tingui present aquella virtut que té la nostra atmosfera de rompre damunt de les coses el cristall del sol en tots els colors de l'iris. Perquè aquí fins la terra té color, que és vermella o roja, d'un groc clar o d'un gris blavós o violeta, amb tota una gamma d'ocres que no hi ha llengua humana que de cada deu en pugui anomenar un. Bé prou que ho saben els pintors nostres, que deixen ullades de terra nua entre les masses de vegetació. Si cap a les darreries de juny sortiu una tarda a caminar per una serra baixa plantada de vinya quan el sol que comença a declinar daura el paisatge, veureu que per sota la verdor dels pàmpols la terra us somriu com si ella també florís, aquí ocrosa, allí enrojolada.

En les terres del Nord la vegetació és uniformement verdosa i les flors hi són pàl·lides, de colors bajans. Si baixeu als tròpics, les plantes ja són més virolades, però no fan olor. Aquí, on l'extracció de les essències naturals havia estat una indústria pagesa, la flaire és la cançó dels vegetals. Jo encara he passat vora d'un camp de roses a Vilassar: abans d'arribar-hi una aroma desmaiadora us tapava els sentits i us estrenyia la gorja.

Aquí tot fa olor, des de la userda seca en la pallissa fins a les humils herbetes dels marges i els peremàrtirs espinosos que et deixen com un regust d'ametlles. A les eres de blat, pels dies roents del batre, quan l'euga assalta les garbes enastades i les trinxa, l'olor de palla no sé per què dóna una sensació profunda de confiança i de pau. Les festes tenen aquí la dignitat pagana de llurs aromes, que si el diumenge de Rams té els seus llors, la Setmana Santa fa olor de farigola i de romaní, i el Corpus, pel juny, sent la ginesta. La nit de Sant Joan alena el perfum de l'alfàbrega escabellada, i la tardor s'anuncia en els pobles per la fortor del most.

Jo no sé res tan delicat com l'aroma dels nostres boscos a l'hora de l'alba en primavera, ni res de tan frescament vivificant com la sentor del mar. Des de la meua cella de Montjuïc, quan les cornetes em despertaven al toc de diana i eixia a la reixa que dóna a la muntanya, el Déu te guard més retornador del món era l'alenada que m'enviaven les herbes flairoses en espol-sar-se la son de la nit amb vapors de rosada.

El nostre paisatge s'avalora per la rica qualitat de la llum. El sol no ens cega ni ens fa deliquescient la visió del món, sinó que precisa i escorcolla i fa ressaltar els voravius de les coses i les enjoia amb la seva resplendor. Els nord-americans que van a la Florida en cerca d'una claror més pura, adjectiven així una de les més noves creacions de la seva eufòria: *sunshine city*. La ciutat de la llum del sol. I bé, si jo fos anglès, en parlar de la gent catalana, els anomenaria *sunshine people*.

El català viu en les valls obertes i deixa desertes les fondalades llòbregues. Sempre que pot fa les cases de quatre intents i, fins en les ciutats, en lloc del pati interior, entre casa i casa, deixa un gran celobert. Poble solei és el català, que té fosques les ninetes dels ulls i així pot rabejar-se en la claror sense que la llum li faci vergonya.

Heu's aquí la paraula: poble solei, que és dir més que poble assolellat, perquè si aquest darrer adjectiu implica una condició de temps i vol dir cosa on ara el sol toca, l'altre expressa una virtut, la d'estar naturalment exposat al sol. Per això el paisatge que pinten i pintaran els nostres artistes és l'expressió d'un món lluminós on les masses no són l'objectiu primordial, sinó que ho són l'aresta, el color i la resplendor.

Cap a Migjorn, altres pobles que parlen també la nostra llengua senten més la violència del clar-obscur. La nostra llum no talla com una fulla d'acer la línia de l'ombra. En la nostra rica varietat de comarques, alguna n'hi ha on l'home rep de la proximitat de muntanyes altes un seny greu de la vida. Però això, que no ha arribat a singularitzar el seu art, no ha passat d'alternar amb notes d'un baix profund l'alegre superficialitat del pensament.

La tònica, doncs, general del nostre paisatge és la lluminositat. La bellesa resulta aquí de la fina qualitat de la llum, que resplendeix sense fer perdre la línia ni el color. No sabria interpretar l'ànima catalana el que no compregués aqueixa virtut mediterrània que fa de la llum una claror.

XI

Només com qui posa uns exemples he exposat alguns dels elements o, més ben dit, de les virtuts del nostre paisatge. Però estaria llegint de Tots Sants a Nadal, i encara me'n restarien moltes al sac, si volia dir totes les coses, elogi del paisatge, que proven com aquest ha format l'ànima del nostre poble.

Només penseu en la rosa dels vents, en les brises locals, en les tamborinades de l'estiu. La Tramuntana de l'Empordà, que escampa la boira i esbandeix el cel quan baixa del Canigó o de Requesens o s'esmuny pel Coll de Banyuls, que abans d'arribar ja la sentiu venir de lluny com

cavalcada d'un exèrcit en marxa; el Serè, que asseca el camp de Tarragona i patina de planxada finesa el firmament; la brisa marina, que es lleva quan ja és alt el sol i manca en el crepuscle de la tarda, i el Llevant i el Migjorn, flagells dels pobres pescadors quan es desencadenen, i el Mestral i el Gregal i el suau Llebeig, que bressa la barca i convida a l'amor.

I ¿què no diríem dels núvols que formen sovint en el nostre cel torres hiperbòliques força adients amb el nostre caràcter que exagera els termes per recalcar més la definició, aparença de terrible amenaça que s'esvaneix amb una ullada de sol? Jo he sentit parlar anglesos que, lluny de la pàtria, enyoren l'abric dels núvols baixos que donen una intimitat malencònica al paisatge. A mi m'agrada una mota de cirrus en el cel que ara s'ellenega i s'aprima, ara, s'infla i concentra, tou de cotó, fosc del mig, festonejat d'una blancor resplendent que es forma i s'esvaneix com qui diu en el temps d'un sospir.

La nit no és pas sempre per a nosaltres capa de temor o de misteri. En el nostre cel s'hi veuen més estels que els que pot albirar l'home en terres de Germània, però la seva cruesa no ens oprimeix el cor com la nit del desert. Jo he sortit a caçar caragols pels camps d'espercet de bella nit, després d'una tarda de pluja. Els estels eren grans com les ninetes dels ulls d'una noia malalta. L'aire esbandit tenia la transparència del cristall i en les gotes que penjaven dels arbres es polvoritzava la llum de la celstia. En la capa del firmament s'arribava a discernir un punt de blau obscur. Ai hores per sempre més passades de la joventut, quan la nit clara us enternia amb suaus alenades d'amor!

XII

No tot en el paisatge és perceptible pels nostres sentits. I si ho senten no ens en adonem. No vull referir-me amb això a una concepció mística que embolca les coses amb la fluència de forces sobrenaturals i divines.

L'espai és travessat en tots sentits d'ondes diverses, de fluids i de vibracions, i l'energia el fibla de pertot arreu en forma de remors, d'electricitat, de llum, en una prodigalitat d'amplades i de freqüències que els savis comencen d'esbrinar.

Això que veiem i que sentim és la pellofa del paisatge. El que copia la línia i el color i per les ombres estergeix la massa, si no sap fer res més, ni serà un artista, ni comprendrà per què dic que el paisatge ha treballat la sang per fer-ne un poble. Hi ha un no sé què imperceptible pels nostres sentits, i en dir un no sé què no em refereixo a una influència única, sinó a una varietat de fluències, de radiacions, d'ondes que fiblen la matèria i la trasbalsen, i la disgreguen i l'apleguen, hi fecunden formes insospitades de vida i continuen l'obra de la creació.

També aquest no sé què és paisatge en la meva concepció, no l'ànima del paisatge, sinó una seva expressió que la grosseria dels nostres sentits no ens permet de percebre. Si no la sentim, la intuïm, i és cert que influeix en la formació de la raça i de la cultura amb una potencialitat que no hi ha home que pugui graduar. La ciència, però, en aquest temps, ha projectat la llum en abismes tan profunds que un hom arriba a sospitar si no seria immensament més ric de formes i d'energia aquell no sé què imperceptible que el món lluminós dels nostres sentits.

XIII

Nihil, nisi divinum, stabile est, cetera fumus. (Res no hi ha d'estable si no és el diví, la resta és fum). Això escrivia Andrés Mantegna sota el seu Sant Sebastià, cap a les darreries, feixugues d'experiències, de la seva vida. També en el paisatge hi ha aqueix *quid divinum* estable, la resta és fum.

Quan dic que el poble català és un producte

secular del paisatge, no em refereixo a la pompa fugitiva que varia amb les estacions, que és diferent cada dia i cada hora i cada segon, com ja va veure Heracli. Afegint-hi el temps, res no és igual a si mateix. D'ençà que he començat aqueix discurs un prodigi de transformacions orgàniques i espirituals ha fet de mi un altre home. Però si jo sóc realment alguna cosa, jo sóc allò d'estable que hi ha en mi, el que Andrés Mantegna volia exceptuar de la transitorietat quan deia *nisi divinum*.

El nostre paisatge es vesteix i es despulla i entra i surt de la llum i de l'ombra, de dia o de nit, núvol o serè, fred o xafogós, tempestejat o en calma. Però, sempre resta el mateix i aquests canvis que també es produeixen en els altres, en ell, en el paisatge català, hi esdevenen amb un seny i amb un ritme propis. Si només em deixaven escollir tres paraules per a dir com és, jo diria que és mesurat, que és clement, que és lluminós.

Essent, doncs, com un producte secular del nostre paisatge, cap humana contingència no pot impedir a la raça catalana el compliment del seu destí. Perquè fins si fos tan gran la nostra desventura que la gent catalana fos del tot dominada, esclavitzada i totalment destruïda, i no restés ni una dona catalana per a parir, amb la sang dels vencedors, amb aqueixes o unes altres aparences, el nostre paisatge tornaria a produir amb els segles una altra raça tan essencialment catalana com la nostra.

PERE COROMINAS.

Toledo, 19 d'octubre de 1931.

P O E M E S

ON HEU ANAT, ESTELS, EN LA NIT FOSCA?

La nit d'avui és tres vegades fosca;
—oh! el cel cobert per tres cintes de blau!—
blau de cel, blau de nit i blau de fosca:
tres gallardets per tres menes de nau.

A l'infinit el meu esguard recolza;
—blau de cel, blau de mar, mar fosca-blava;—
la nit és trista, més la mar és dolça;
una sirena al meu costat cantava,

enyoradissa de no veure estels.

On heu anat, estels, en la nit fosca?
Dintre quin blau us heu ficat, estels?
Al blau cel? Al blau nit? Al blau de fosca?

O més enllà de les blavors dels cels?
On heu anat, on heu anat, estels?

LLUNA DE NADAL

Irises, lluna, el teu alè opac
i la boira neu dels teus somnis tristos,
ets la llum vel dels infants més tristos:
ets la lluna llum del Nadal opac.

PRIMAVERA

Quin pòmul d'infant t'ha dat el seu rosa,
presseguer florit?

Campaneta rosada,
vestit de la Pasqua,
Primavera!

(Somniava el vestit de la noia que estimo)
—el vestit
rosa seda
d'aurores romàntiques.

SÍNTESI SUBJECTIVA DEL PAISATGE DE JAUME MERCADER (CAMP DE TARRAGONA)

Geometria lírica del paisatge:
rectangles de ceps i verds polícroms.

Fisonomitzeu el garrofer
—cubista?—
amb aires de romà procònsul.

Ocre i rosa el coixí del procònsul.

Vora el mat cendra del garrofer cubista
l'atzavara verda.

REFLEXOS NOSTALGICS

El reflex blau de l'estel belluguet
no us recorda

—nostàlgia d'infant poeta—
el blauet lluent de l'escarabat bum-bum?

JOAN LLACUNA I CARBONELL.

EL GRAN AMOR DE GOETHE *

El dia 29 d'agost de 1826, Goethe, gairebé octogenari, composava i enviava als seus amics, que l'havien felicitat el dia anterior amb motiu del seu aniversari, uns versos que deien: "Els dies de l'home són barrejats, els millors gaudis són mudables, la mirada més lliure sovint s'entereboleix. Tu camines solitari i morós, el dia passa i no el frueixes, car vius isolat. La retrobrança d'una cara amiga sol alliberar-nos i beneir-nos. Actuar en companyia és sempre un pur gaudi. Un altre ve, i se us aplega, car ell també vol actuar i fruir, i força i pensament són triplicats. Sense por de cap amenaça, deixeu, amics, que les vostres vides avancin en barreja, i saludeu el dia amb mirada joiosa! Creeu les coses millors, sense lassar-vos! La bondat dels nostres contemporanis es converteix, a la fi, en una benaurança certa". I al peu de l'exemplar dedicat a la senyora de Stein, afegí: "Aquests versos, amiga meva la més estimada, devien acabar-se així: Però la gràcia més alta que pugui ésser concedida als éssers humans, és la simpatia i l'afecció, conservades a través dels anys, entre veïns íntimament units. Que sigui així per sempre!" Amb aquests mots de nobilíssima serenitat es clou la correspondència que posseïm dels dos amants immortals. Goethe tenia 77 anys. La senyora de Stein, 84 anys. Ella, morí l'any 1827. Ell, l'any 1832, ara fa cent anys. Què fou l'amor que uní aquests dos éssers de selecció?

Goethe i la senyora de Stein es veieren per primera vegada el mes de novembre de 1775, quan Goethe arribà a Weimar. Carlota von Stein, com la majoria de dones del seu temps, coneixia de nom l'autor del "Werther". Ella s'interessava per la literatura, i aviat s'interessà per l'autor. Ell havia sentit parlar d'ella, i en un retrat en silueta, de paper negre, retallat i enganxat damunt cartolina blanca, Goethe, galant, havia escrit amb curiositat, potser després d'ha-

ver-la ja entrevist de lluny a la cort: "Seria un espectacle realment admirable veure el reflex del món en aquesta ànima de dona..." Quan es conegueren, ella era una dona de 33 anys. Ell, un home de 26 anys.

Weimar, en arribar-hi Goethe, era una petita cort d'aristòcrates, per dir-ho així, democràticament sobredaurats. Goethe, al bo del flamejar de les passions adolescents, era una viva antorxa que irradiava agilitat i entusiasme. Quan rebé la invitació del Gran-Duc, dubtà profundament. El seu pare intentà dissuadir-lo, alegant que ells eren gent honradament burgesa, i que no els esqueïa barrejar-se amb la noblesa. Adhuc arribà a dir-li que si acceptava demostraria no saber què es feia. Goethe, decidit, acceptà. I respongué al seu pare que mai com en aquell moment no havia sabut tan bé què es feia i on anava. Saturat d'universitarisme, macerat per les experiències sentimentals, Goethe, en plena fúria romàntica, sent ja l'íntim desig de posar seny i de crear-se una posició. Acudí a Weimar no ben convençut del final que coronaria la seva aventura amb la noblesa. No sabia que en acceptar l'oferta granducal es lligava a la cort i a Weimar per tota la vida i per tota la immortalitat...

Goethe, jove doctor, arribà, doncs, a Weimar, en 1775. Quina mena de gent el voltava? Passà revista d'homes i dones, sobretot de les dones, i no li fou gaire difícil comprendre que una de les figures femenines més belles i interessants era la senyora de Stein. Carlota von Stein vivia a la cort des de la seva minyonesa, car fou nomenada "dama de la cort" als 15 anys. El seu pare n'era mariscal i tota la seva família ocupava posicions cortisanes. Fou maridada sense enamorar-se, als 22 anys, amb el gran escuder, cavallerís major, baró de Stein, un gentilhome que s'interessava més pels bons plats, els bons cavalls, els bons vins i les bones jugades, que no

* Conferència llegida a l'«Ateneu Barcelonès» el dia 14 de març de 1932. (Centenari de Goethe a Catalunya).

pas per la pròpia muller. La jove baronessa de Stein vivia en una opaca solitud, melancòlicament agreujada encara per la seva salut precària. Tingué set fills i se li'n moriren quatre. Amiga molt benivolguda de la gran-duquesa Amèlia, passava els seus dies entre les obligacions de la cort i l'administració dels seus dominis de Kochberg. El metge Zimmermann diu que tenia uns grans ulls negríssims, magníficament torbadors, una veu suau i delicadament tremolosa, una sensibilitat resignada i afinadíssima. Perfecta dama de cort, allò que se'n diu tota una senyora, uneix en el seu tracte l'elegància amb la noblesa, la intel·ligència amb la simplicitat. És molt piadosa, romànticament virtuosa, per viure *à la page* amb l'època i no desentonat de les amigues. Conten que té un tenuíssim caminar de zèfir i que dansa adorablement. És molt nerviosa, galta-rosada, té uns petits rínxols de cabell tenebrós i la blancor de la pell i el brillar d'ulls d'una italiana. És prima, alta, flexible, molt elegant i molt discreta. Altres testimonis ens diuen de la senyora de Stein que era una gran dama, plena de tacte i de mesura, harmoniosa de trets físics i de trets espirituals, taciturna i castigada per la vida, púdicament adusta, dona d'una alta cultura i d'una gran sensibilitat, resignadament adolorida, una criatura més afinada que robusta, més intel·ligent que apassionada, potser d'un caràcter una mica fred i sec, i amb una certa incapacitat per comprendre els aspectes de la vida o de l'art que no s'ajusten amb aquells ideals de simplicitat sòbria i de distinció harmoniosa que eren el matís més destacat de la seva psicologia. Quines subterrànies i benaurades afinitats electives anaven a apropar i lligar la dolcesa serena de la baronessa de Stein amb la trepidació flamejant i gloriosament tumultuosa del jove autor del "Werther"?

Goethe arriba a la cort granducal de Weimar, i hi fa una entrada de cavall sicilià, com sempre i com a tot arreu on va. El metge Zimmermann li fa observar que "aquell home fascinant i tan amable pot ésser molt perillós per a ella". De moment, no passa res més. Weimar era una vileta, on cada veí coneixia perfectament el seu veí, on tothom s'espiaava piadosament, on la hipocresia tartufesca feia de les seves, on predominava un ambient de sornegueria i comaratges, de xafarderia i maledicències, de bescanta-

ments i misèries dissimulades, que oprimia les ànimes i les feia sofrir cruelment en silenci. Ambient de vulgaritat daurada, que gelava i aïllava els caràcters noblement dreturers i els feia recloure's a casa, prescindint de la gent que els voltava. Carlota von Stein ho sabia i se'n preservava altivament. El doctor Goethe, al poc temps de viure a Weimar, se n'adonava, se'n lamentava i se'n queixava a la fina senyora, delicada amiga seva. Els apropà i els uní, en principi, la revolta i el menyspreu contra la sordidesa ambient. Tant ell com ella pertanyien a un món superior, molt per damunt de les vulgaritats petulants de la cort de Weimar. Per un home com Goethe, després de passar revista minuciosament dels homes i les dones que el voltaven, retornar a la senyora de Stein era com retrobar el seu centre i la seva brúixola després de resseguir amb l'ànima als ulls tots els quadrants de la rosa dels vents. La intimitat espiritual que els uní fou la petita cadena d'or que els lligà suaument i sense la qual Goethe hauria fugit de Weimar, als pocs mesos d'ésser-hi, amb un irònic arronçament d'espatlles.

Goethe, doncs, habituat a fer seves les dones que li agraden, i acostumat, també, que totes el tinguin per irresistible, comença impetuosament la conquesta de la jove baronessa, creient que és una presa de fàcil caça. Carlota von Stein oposa a la flama de tots colors de l'amor del jove Goethe una resistència tenaç, una serenitat rígida, una veritable cuirassa d'acer. Goethe retrocedeix, desorientat i sorprès. No se'n sap avenir, desplega totes les seves gràcies de geni en flor, persisteix amablement i amb tossuderia redoblada. La senyora de Stein li fa dir que les seves assiduïtats de nen inconscient la comprometen, que són de mal gust i de to vulgar, que la cort es riu d'ell, i que mai no hauria cregut que el jove doctor Goethe, l'autor cèlebre del "Werther", fos tan presumit i tan poc home de món. Goethe es queda veient visions. És la primera vegada que li passa. No havia trobat mai una dona com aquesta. La baronesa de Stein li fa cara sèria, parla d'ell severament amb les amistats i estableix una certa distància, de gel i de refús, que el pobre Goethe no s'atreveix a salvar sense permís. No obstant, Carlota von Stein diu a una amiga que s'alegra molt que Goethe resti a Weimar, encara que no es vegin. De mica en

mica, a través de les converses cortesanes, ella va sentint la seducció atractiva del jove gran home; però es manté a la defensiva, acusant-lo de manca de tacte i esquivant-lo severament. Goethe, que no és home per perdre el temps desesperant-se, es lliura de ple a la vida de la cort granducal, i s'atreu les voluntats de tothom, sobretot la del duc Carles-August, que l'estima com les nines dels seus ulls. Lentament, Goethe i la senyora de Stein, que s'han de tractar inevitablement a les reunions del palau, s'apropen i s'allunyen, sostenen escenes molt vives, es barallen i fan les paus, i passen setmanes enemistats. Però s'escriuen. Goethe, indecís i prudent, per por d'ésser refusat altra vegada, potser d'una manera ja definitiva, barreja el "tu" i el "vós". Però s'atreveix massa, torna a fer-se impetuós i comprometedor, car la gent de la cort s'adona clarament de les seves assiduïtats. Carlota von Stein, resoluta, li surt al pas i el crida a l'ordre. Goethe, descoratjat, es resigna a rosegat el despit, omplint de projectes d'obres i de fragments nerviosament interromputs els vells quaderns de la seva biblioteca. El mes de gener de 1776, comença la correspondència de Goethe amb la noble dama. Carlota von Stein el deixa fer, i té la traça supremament femenina de dominar la força impetuosa de l'adolescent desbridat, convertint l'amor pecaminós en una sereníssima amistat, mig de germana mig de companya, amb una lleu matís protectorament maternal. Goethe s'esbrava enviant-li caps de paper, petits bitllets cordials, aprofitant segons de lleure, graciosament sorruts, gentilment abrandats, que la noble dama rep de mans dels amics, dels parents, àdhuc dels propis infants fills d'ella, i que llegeix i arxiva amb un perdonador somriure als llavis, com dissimulant les facècies d'un fill propi, vingut de poc, però ja més gran que tots els altres. Ell li envia cartes i llibres i flors i petits presents d'obsequi. Ella, que sap que viu sol, amb un criat que es diu Felip, que li fa de secretari, i que és tan fantàsticament bohemi com ell, li envia pastissos i menjars fets per ella, que Goethe agraeix i assaboreix com si fossin un present dels déus, recent caigut del cel, i encara saturat pel perfum de l'ambrosia. Finalment, l'home es posa nerviós i es cansa d'estar tan quiet. Un dia escriu a Carlota von Stein que s'ha enamorat fogosament d'una come-

dianta que es diu Corona Schroeter, i que admira, fogosament també, la molt bella senyora Branconi, que li fou presentada durant el viatge a Suïssa, que féu en companyia del duc Carles-August. Passa l'any 1780 entre esclats d'indiferència i efusions de cordialitat. I l'any 1781, finalment, el to de la correspondència canvia i l'última reconciliació dels dos enamorats es fa definitiva.

Goethe s'ha adaptat totalment a Weimar i a l'alt càrrec que li ha estat conferit a la cort. La benaurança plana damunt els seus escrits d'amant correspost. Tot el seu complex psicològic s'ha modificat de soca-rel. L'amor de la senyora de Stein ha matat l'adolescent impetuós i ha creat l'home de seny. Goethe entra i surt quan vol del palauet de la baronessa de Stein. Adhuc, molts dies, es lleva amb el sol i va a visitar-la abans que ella s'hagi fet la toaleta. Ell mateix s'hi convida a dinar i a sopar, la veu cada dia i conversa i es passeja amb ella, a la cort i pels carrers. De vegades, els acompanya el marit i tot, l'illustre baró de Stein. Goethe passa temporades als dominis d'ella a Kochberg, i àdhuc va a cercar-la als banys de Karlsbad. La senyora de Stein visita Goethe a la seva "Gartenhaus" o a la seva casa de Weimar. No és la seva amant. Això no ens interessa. Es la seva amiga, tota una senyora, que li ensenya l'art de presentar-se als salons aristocràtics i la doctrina de les belles maneres (car Goethe, en la seva adolescència, i això convé tenir-ho molt en compte, era un jove provincià, de molt talent, però molt provincià, si bé d'arrel netament burgesa), dirigint la seva consciència, fent-li de confident i de guiadora i rectificat amb el seu tracte exquisit de dona ben educada, docta en totes les pràctiques del viure en noble societat, la rudesia impetuosa i atrabiliària del jove geni en gloriós esclat. La serenitat de la senyora de Stein deixa la marca definitivament harmoniosa damunt les noves creacions de Goethe. No se sap, no podrà saber-se mai, si l'amistat de Goethe i la senyora de Stein fou una unió d'espirits enllaçats per coincidència altíssima d'allò que el mateix gran líric en deia les afinitats electives, unes noces platòniques, noble anhel intel·lectualista ja realitzat en aquest món, magnífiques en llur mútua comunió desinteressada, o bé si fou una transacció al marge de la moral consagrada, cosa o delicta que, d'altra part, l'època en què visqueren jutjava poc severament i que

l'opinió i el dir de la gent acceptava sense grans escarafalls. Potser foren unes relacions sentimentals, potser sensuals, potser intellectuals. Sigui com sigui, per damunt el temps i l'espai, Goethe i la senyora de Stein, salvant circumstàncies tant com calgui, s'enllacen amb Wagner i Matilde Wesendonck. Carlota von Stein fou la dona designada per asserenar l'ànima tumultuosa d'aquell olímpic tempestejat, clàssic i romàntic alhora, que es digué Goethe, i que ara commemorem, als cent anys del seu traspàs mortal. I això és el que ens interessa. La baronessa de Stein exigí i obtingué del gran home en formació una rígida correcció de comportament exterior, que permetés a tothom, al seu marit, als seus fills, a la cort i als amics de Weimar, d'acceptar una pura amistat netament ajustada dins els límits de la més honorable convivència social. Ella fou inexorable. No tolerà a Goethe ni la més petita extralimitació a les convencions. Va dominar-lo, doblegar-lo, educar-lo heroicament. Tant, que Goethe es transformà per complet. Si mai pot dir-se que en aquest món l'home, en definitiva, no és res més que allò que la dona li permet d'ésser, el cas de Goethe n'és una prova i un exemple magistral. El Goethe immortal, l'olímpic i l'únic, són l'estàtua plasmada per aquestes delicades, però terribles, mans femenines de Carlota von Stein. Ella imposà a ell—i quin ell!—la disciplina, l'ordre, el seny, la serenitat de vida i el suprem domini de les passions desfrenades. Ell sentí que la seva vida es dividiria en dues parts: abans i després de conèixer Carlota von Stein. Però ella també sofrí heroicament en la tasca de fer néixer de nou, maternalment, aquell home de selecció que el destí posava a les seves mans. Les cartes de Goethe crepiten, ça i lla, amb accents sublims, d'aquesta terrible flama continguda i dominada. Però la senyora de Stein també era conscient del seu sacrifici. I en uns versos d'ella, que cita Ludwig i reprèn Lichtenberger, ens diu: "Si ell és culpable de sentir el que jo sento, i si jo dec expiar aquest manquement que m'és tan benvolgut, la meua consciència es nega a dir-m'ho. Anulla-la, cel, abans no m'acusi!"

La unió benaurada dura de 1781 a 1786. Goethe ha trobat en ella, perfectament, el seu baronívol equilibri vital. Era ministre de Carles-August, i les seves funcions administratives abassegaven

una gran part de les seves activitats, en detriment de l'obra de creació pura. Comença a furgar en el seu cor la revolta. Què li costaria alliberar-se, de sobte, de totes les obligacions que l'encadenen, i alçar el vol més enllà de la cort de Weimar, ara convertida per a ell en presó? Qui lliga el seu cor? Carlota von Stein! Qui lliga el seu cervell? Carles-August! I la lluminosa perspectiva del viatge a Itàlia li fa pampalluguejar els ulls, com si contemplés un miratge massa bell. Goethe veia perfectament que no havia nascut per eternitzar-se en les funcions honorablement estèrils de ministre d'un petit principat de la Turíngia. Però també comprenia clarament que no podria mantenir sempre amb gallarda rectitud les seves noces intellectuals amb la senyora de Stein, el seu gran amor d'home fet. Goethe, home d'evasions, sobretot en negocis del cor, preparava la seva fugida magna. Fugida d'ella? No seria millor dir fugida d'ell mateix? La baronessa admirable, la dona tota feta de seduccions, acabaria tornant estèril el seu geni; i el seu art, per excés de seny i de contenció, cauria en l'amanerament i la repetició. Per tant, cansament. Goethe vol escapar-se, en la magna evasió, de les mans de tothom. I un vespre fuig de Karlsbad, i es llança a la sublim aventura enlluernant del viatge a Itàlia. Llevat del duc de Weimar, no ho sap ningú. Ni Carlota von Stein. Al llarg del camí, en llargues cartes inoblidables, Goethe va fingint a la senyora de Stein el desig de prolongar i reprendre un passat inimitable. Però ella, amb el finíssim instint de la dona abandonada, sent que el seu gran amor s'ha esvaït. I fingeix acceptar, al seu torn, les tendreses i les protestes cordials de l'amic llunyà. Goethe, a Itàlia, s'embriaga de llum de sol. Que lluny, Weimar, Carles-August i Carlota von Stein! Davant les despulles disperses del gran cadàver de l'art antic, la seva concepció de l'art i de la vida s'enriqueix i s'amplifica. Ara, és ara, quan l'obra futura de Goethe veu dibuixar-se davant d'ella les vies exactes que caldrà seguir. Però la senyora de Stein no hi és. La renovació s'ha fet sense ella? I ella no hi aportat res? Sí. Ella hi ha portat la força principal: la serenitat, l'equilibri, el domini de si mateix, la suprema contenció dominada del Goethe viril. La senyora de Stein havia somniat ésser la companya ideal de la resta de la vida de Goethe. Però acomplerta la seva missió ordenadora, ara es fonia en el no-res.

Goethe, format per ella, és desprenia d'ella en formar l'obra perfecta de la seva maturitat. Lluny d'ella i sense ella, el gran home trobava la més alta benaurança i la més total justificació del seu noble esperit, més enllà de l'amistat i l'amor.

Goethe, foll de bellesa, saturat de llum, torna d'Itàlia l'any 1788. Però el Goethe d'ara és totalment diferent del Goethe d'abans. Carlota von Stein ho sent tot seguit i li fa un acolliment glacial. L'home li ha fugit de les mans. Ara, en adaptar-se de nou a Weimar, Goethe veu les coses amb uns altres ulls. I comença per ell la tasca severa del Goethe august. La grandesa del pensador s'unirà sempre més a la suprema contenció de l'home. La interior flama romàntica restarà closa per sempre dins el motllo marmori de l'exterior limitació clàssica. El Goethe estàtic serà sempre superior al Goethe dinàmic. I el seu íntim dimoni familiar viurà i actuarà, fins a la mort, presoner d'una folgada campana de cristall. Goethe sent en l'ànima la punyida cruelíssima de la fredor de la cort, i, sobretot, de la senyora de Stein. S'adapta altra volta a les seves tasques, però amb un cert lassament decebut envers la gent que el volta. Com ha canviat tot, ell o els altres! Quan Goethe torna a Weimar té trenta-nou anys, i la baronessa quaranta-sis. Ell es troba en la magnífica esplendor de la maduresa. La seva formidable riquesa interior, després del magne experiment del sojorn a Itàlia, comença a convertir-se en pura obra de creació, i en un nou cànon de natura convertida en cultura, d'intuïció transformada en art. Ella ja és una dona envellida, macada per la crueltat del sofriment, cansada i desanimada. Comprèn perfectament que ha estat per a Goethe la bona amiga, la confident, l'educadora i la inspiradora. Ella ha convertit el plebeu, genial i tumultuós, en un home de món, de parlar mesurat i de gest distingit. I ara entén clarament que Goethe no necessita ja res d'ella, i que ella tampoc no tindria res de nou per a donar-li, si ell li ho exigís. L'home fet estima i estimarà, per damunt de tot, la seva obra d'art. Com a bon intel·lectual, cerca i copsa la bellesa i la llum on les troba. Goethe ha intentat una prodigiosa ascensió, ha volgut elevar-se fins a realitzar un tipus superior d'humanitat. I aquesta suprema aventura Goethe l'ha convertida en justificació essencial del seu viure, i viurà fins a la mort amb els ulls fits en la seva incessant elevació, en la seva quotidiana superació. La senyora de Stein,

impotent davant la perfecció tàcita i serenament rectilínia de l'home, esclata en una furiosa revolta sorda. I l'acusa d'ingrat. Goethe ha tornat d'Itàlia amb un sentiment de dolorosa nostàlgia, car el seu desig hauria estat restar a la terra on havia gaudit una tan profunda benaurança. En retornar a Weimar, Goethe vol significar que ho ha fet sacrificant-se, per plaure als seus amics i a la seva amiga. Però ells no l'entenen. Sofreix de constatar la incomprensió que el volta. Se sent ferit i decebut per la fredor de Carlota von Stein, pensant en la qual s'ha lliurat al procés de la seva heroica renovació intel·lectualista. No era ella, per ventura, la que li havia indicat i traçat el bon camí? Per què, doncs, havia d'ésser la que ara no compregués ni lloés els seus esforços? L'home pur no sap ni pot acusar-se de cap tort. I no rebutja pas la joia clara d'associar, com abans, Carlota von Stein a la seva nova vida espiritual. La dissidència entre ambdós és manifesta des del primer dia, i va accentuant-se quotidianament. Goethe sofreix, dolorosíssimament, com mutilat en un fragment del seu esperit, i de quelcom que ja era consubstancial amb ell. Goethe, per al qual totes les dones que se li havien creuat pel camí havien estat un moment grans amors, per acabar convertint-se en records amables, fites suaus del seu viure agitat i sensualment voluble, ara s'adona ben bé que la senyora de Stein ha estat, i ho serà fins a la mort, la seva afecció més heroicament inoblidable, el gran amor de Goethe. I un dia, el mes de juliol de 1788, sota unes branques que es gronxen, una bella jovençana, florista miserable, cau de genolls als seus peus, amb les galtes molles de llàgrimes, demanant un auxili al poeta de Weimar, per al seu pobre germà, jove literat postergat i desconegut. Goethe protegeix el germà i la germana. I així neixen les relacions amb Cristiana Vulpius, la qui més tard havia d'ésser la seva muller. La senyora de Stein rep la fiblada al mig del cor. No li ho perdonarà mai. I mentre Carlota von Stein, humiliada per la petita florista triomfant, sent que es fon l'antic amor com una boira, Goethe, indiferent i enlluernat per aquest nou avatar saníssim de l'etern femení, installa a casa seva Cristiana Vulpius, i la converteix en la seva amant. La senyora de Stein, noblement encastellada en la seva dignitat, significa a Goethe que no està disposada a viure com ell sembla proposar-se. I sobrevé la ruptura total. Goethe l'accepta. I li escriu unes lletres mesurades, calculades, molt

ben educades, però d'una energia i una decisió rígida i absoluta. Es el mes de juny de l'any 1789.

La senyora de Stein s'enfonsa en la penombra, mentre Goethe s'embolcalla de clarors daurades. La dona menyspreada, després de tants anys d'intimitat i tendresa, se sent voltada de la més hòrrida solitud. Vella, malalta, abandonada per l'amic que un temps havia cregut seu fins a la mort, ha preferit estoicament perdre'l del tot abans de compartir la seva pura amistat amb l'amor indelicat d'una sobrevinguda. Però s'assaja a sofrir en silenci, i no pot. Lamentablement, prepara una baixa venjança. Malparla de Goethe entre la gent de la cort, i s'enfonsa en la inelegància, ella, tan pulcrament senyora, fins al punt d'escriure un drama, "Dido", pel qual desfila tota la societat de Weimar, personificant Goethe en el poeta Ogon, i punxant-lo amb múltiples trets d'ironia, que de tan femenina resulta infantil. Fa pena veure una dona del gust i el tacte de la baronessa de Stein davallant fins aquesta mena d'ocupacions vulgars. Això ens dóna la mesura dels turments morals de la dona estimada i menystinguda.

Ara bé: l'amor de Goethe per la senyora de Stein, fou un gran amor? Sí. Però s'equivocaria qui volgués mesurar-lo amb el raser dels altres amors immortals. Tots els altres amors de Goethe foren amors de cor, més o menys importants i duradors. L'amor de Carlota von Stein fou, fonamentalment, un amor de cervell. Goethe era un intel·lectual formidable, però també un sensual nat. I és per això que l'amor o l'amistat amb la senyora de Stein va marcar-lo més profundament que els altres amors gràcils, en els quals la ment no entrava gaire. L'amor de Goethe i la senyora de Stein fou un perfecte amor intel·lectual, quan menys per part d'ell. Per exemple: dintre la recta que marquen els amors d'Abelard i Eloïsa, intel·lectualistes purs ell i ella, i ambdós formidablement sensuals, l'amor de Goethe per Carlota von Stein s'apropa més al de Wagner per Matilde Wesendonck, i, en un grau d'elevació en el sacrifici, encara més perfecte, al de Wagner per Còsima Liszt. Però Goethe pujà massa amunt i la senyora de Stein restà massa avall. La gran amiga de Goethe no féu, com aquelles grans amoroses del geni, el do complet i desinteressat a l'home que l'escollí

com a instrument de la seva perfecció espiritual. Carlota von Stein era un temperament fred i sense expansió, una gran dama, una dona intel·ligent, que fruï profundament fomentant el geni del seu amic, però a la qual mancà aquella facultat divina de les grans enamorades, que fa dels homes escollits llurs esclaus, però sempre llurs iguals, aquella facultat animadora de les passions immortals, que podríem anomenar "geni del cor", i l'òrbita de la qual passa pel centre mateix d'aquella mística constel·lació eròtica que el Dant anomenava *luce intellectual piena d'amore*, i que lliga amb cadenes de llum el cor i el cervell de l'home i la dona, inseparablement pacients fins a la mort i el més enllà, pels camins d'eternitat. Allò que els apropà, no fou pas una invencible fatalitat interior, sinó més aviat el mutu isolament al centre mateix de la daurada vulgaritat del Weimar granducal. Eren dues personalitats que seguien llurs òrbites, i que, en un moment fixat pel destí, aplegaren, en contacte astral, llurs irradiadores afinitats electives. La suau aliança de Goethe i la baronessa de Stein fou prou íntima i fecunda, per tal que l'un i l'altra poguessin suposar, i àdhuc creure, que podia ésser eterna. Goethe fou qui la cregué més a fons, i s'hi lliurà del tot. La seva estada a Itàlia contribuï en molt a esvair-la. En retornar, morí definitivament. Carlota von Stein comprengué, es revoltà i es resignà. I aquesta resignació, lenta i prolongada, potser és l'etapa més augustament bella d'aquests amors immortals. La ruptura fou terrible per a ella, però en el dolor de la dona hi hagué molt del despit de la mundana davant la defecció d'un amant gloriós. Temps després, quan les ferides cruels ja s'havien clos, Goethe i Carlota von Stein reprengueren serenament llurs relacions socials, i llur antic amor esdevingué per sempre un tracte amistós, de noble cortesia, per dessota i a través del qual, de tant en tant, hom podia descobrir i comprovar els rastres lleus de l'antiga flama. Goethe, sensual i intel·lectual, fou benaurat amb la seva amant, Cristiana Vulpius. Ja és coneguda l'anècdota: molts anys després, quan la unió carnal ja havia fruitat, i Goethe ja era un home madur i un geni universal, en ésser invadida la seva casa pels soldats de Napoleó, alguns d'ells, en estat d'embriaguesa, volgueren entrar a la cambra del poeta, amb les armes nues a la mà, però Cristiana

Vulpius cobrí la porta amb el seu cos i salvà així la vida de Goethe, el qual, en provà d'agraïment, resolgué legalitzar la unió i fer de Cristiana Vulpius la seva muller davant de Weimar i de la pròpia senyora de Stein. Aquesta perdé el marit en 1793. Goethe fou un perfecte amic d'ella i del seu fill, Frederic-Constantí von Stein, envers el qual arribà a comportar-se, en certes avinenteses, amb bondat gairebé paternal. Hi ha una anècdota de Carlota von Stein que demostra la suprema delicadesa de la seva ànima d'elecció. Goethe, com sabem perfectament tots els joves goèthides del món, sentia un instintiu horror indomable envers la mort i els espectacles funeraris. La senyora de Stein, gran senyora fins més enllà de la vida, ordenà que el seu enterrament, que devia passar per davant de la casa de Goethe, donés una volta per altres carrers de la ciutat. I així evità que el darrer record que d'ella conservés el seu gran amic, fos un trist record mortuori, entenebridor de llur serena convivència immortal. I així fou fet, sense que Goethe se n'adonés fins que les despulles de la senyora de Stein ja havien rebut terra sagrada...

Dels amors de Goethe i Carlota von Stein ens en resta un monument que no té preu: la correspondència de Goethe (*Goethes Briefe an Frau von Stein, aus den Jahren 1776-1820*), publicades a Weimar, per Schöll, els anys 1848-1851 i traduïdes a diversos idiomes. Un complement d'aquestes cartes són les adreçades a la senyora de Stein per Goethe, des d'Itàlia, i que el poeta li reclamà en refondre el seu *Italianische Reise*. Foren publicades per la *Goethe-Gesellschaft*, a Weimar, l'any 1886. Les cartes escrites a Goethe foren reclamades per ella a ell, i les cremà abans de morir; però moltes d'elles figuren en l'obra *Charlotte von Schiller und ihre Freunde*, publicada a Stuttgart l'any 1862.

El dia de Nadal de 1815, Goethe, malalt i reclòs a casa, escrivia a la senyora de Stein aquests versos: "Com el Crist, nasqueres aquest dia, i com l'estimat i esvelt August. Regracio Déu amb tot el cor, i me'n faig una avinentesa benvinguda, en aquests temps d'hivern tan trist, per enviar-te algunes coses dolces, i a l'ensem per endolcir l'ab-

sència, car visc, com temps enrera, privat de sol; i, voltat de silenci, estimo, sofreixo, aprenc..." Heu's ací a quina puríssima noblesa serena havien arribat les relacions de Goethe i Carlota von Stein quan ja eren vells. "I voltat de silenci, estimo, sofreixo, aprenc..." Quina dignitat en la melangia! Estimar, sofrir, aprendre: no és això la vida de l'home de seny? La correspondència de Goethe i la senyora de Stein és un mirall d'aquesta augusta filosofia. Goethe, virtuos de l'expressió, és en les seves cartes un joc mirobolant de virtuosisme, pel qual passen tots els matisos de l'amor, de la tendresa, de la passió. Versos esplèndids, esclats lírics, descripcions admirables, puerilitats delicioses, ironies exquisides, intuïcions lluminoses, falagueries emocionants: tot això creua el mirall, en matisos nerviosos, d'aquestes lletres úniques. I, per damunt de tot, assistim a l'espectacle, formidablement intel·lectualista, de l'heroica evolució d'una ànima, per la qual Goethe, a l'època de la seva radiant maturitat, s'eleva a la mesura perfecta, a l'equilibri íntim, al total olímpic mestratge. La senyora de Stein fou el gran amor de Goethe. Però Goethe sabé extreure del seu gran amor tota la substància espiritual que devia servir-li de viàtic per a l'intel·lectual viatge que anava a emprendre per les regions còsmiques, de les quals no retornen els homes sempre que volen, sobretot quan aquests homes són l'instrument d'una ànima fàustica...

Han passat cent anys de la mort de Goethe. S'han multiplicat insadollablement els escolis damunt la seva vida i la seva obra. I ens preguntem encara avui: què fou, i qui fou, per a Goethe, la senyora de Stein? Jo crec que si el gran immortal pogués respondre a la interrogació mortal, avui, al cap d'un segle de la seva mort, el seu noble front es faria més ample, la seva boca es contrauria amb un doble plec més acerbament comprensiu, els seus grans ulls lleials s'omplirien de boires daurades i d'estels de foc, i amb una profunda veu molt noblement emocionada, ens respondria amb un accent de suprema convicció sereníssima: "La senyora de Stein... era la meva segona mare".

A. ESCLASANS

MARAGALL I GOETHE (*)

...Fins ara hem examinat el coneixement que Maragall tenia de l'obra de Goethe i el concepte i el judici que ell tenia de la seva personalitat i de les seves creacions. Ens manca encara entrar en l'examen del punt més interessant d'aquesta part del nostre treball: la influència positiva exercida per Goethe en Maragall.

Per endavant sigui dit que tots els punts de contacte i totes les semblances que hom pugui trobar entre l'un i l'altre i entre llurs respectives produccions, no són pas resultat d'una imitació més o menys volguda, més o menys conscient per part de Maragall. Es tracta no d'una imitació ni d'una influència pròpiament dita, sinó d'una afinitat d'esperit que va fer possibles tots els reflexos del temperament i de l'obra de Goethe sobre el temperament i l'obra de Maragall.

Examinar els aspectes d'aquesta afinitat d'esperit entre l'un i l'altre escriptor, és un tema d'estudi que encara no s'ha intentat entre nosaltres. Les notes que segueixen sols pretenen ésser un esbós d'aquest estudi, una mena de programa d'un extens treball d'investigació que la brevetat del termini imposat al meu assaig m'ha fet d'impossible realització.

* * *

En un passatge de les seves obres, diu Goethe, analitzant-se ell mateix, que hi ha poetes que aspiren a transformar l'element poètic en realitat; d'altres, com ell, aspiren a transformar la realitat en poesia, això és, a donar a la *matèria* real una *forma* ideal o poètica. Aquesta observació és plenament aplicable a Maragall. La matèria de la seva poesia, com la de Goethe, és sempre la *Erlebnis*, l'experiència vital, són instants o episodis de la seva vida interior o exterior de particular intensitat emotiva entre els altres. La poesia de Maragall, com la de Goethe,

té sempre per matèria un tema de la seva experiència vital. Poesia de realitats en la qual l'única idealitat emana de la forma.

Davant per davant d'aquesta manera de concebre i crear la poesia, hi ha una legió de poetes que comencen ja per prendre la matèria del món del somni; d'ells podem dir, inversament del que hem dit de Goethe i Maragall, que l'única realitat de llur poesia és la que ens dona la seva forma artística. Resumint, podríem dir que ço que per a Goethe i Maragall és forma —la poesia—, pels altres és matèria, i ço que per a Goethe i Maragall és matèria donada —elements de la realitat—, és pels altres la forma a cercar.

Ni a Goethe ni a Maragall no els excita a la creació qualsevol sentiment poètic com a tal, sinó solament una determinada i concreta realitat; i aquesta realitat és quelcom percebut immediatament per l'oïda o per la vista, quelcom percebut directament pels sentits.

Ni Goethe ni Maragall no es proposen mai donar realitat sensible a una idea de l'esperit, a una fantasma evadida del món del somni, a una visió nascuda en l'esfera de la illusió. Al contrari, l'un i l'altre aspiren sempre a transformar una realitat en una valor espiritual, en una creació somniada, en una divina illusió de bellesa.

I és que Goethe i Maragall prenen la matèria del món dels sentits i prenen la forma del món de la illusió i de la fantasia.

La ginesta, Els focs de Sant Joan, Els núvols de Nadal, El Cel de la nit de la Puríssima, unes flors que envia a la promesa, una vista de la Mar Cantàbrica, etc., tots aquests temes presos per Maragall de la humil i quotidiana realitat, són de la mateixa categoria dels temes cantats en la poesia lírica de Goethe. Però Goethe i Ma-

(*) Fragment de l'assaig «La influència de Goethe en la literatura catalana», premiat en el concurs del Comitè Hispano-Alemanys, amb motiu del Centenari de Goethe en 1932.

ragall saben donar a llurs creacions líriques una esplendor de forma tan excelsa, que les coses vulgars i quotidianes resten transfigurades en símbols d'una vida olímpica i serena, en objectes somniats d'una exemplar i radiant idealitat.

* * *

Però el poeta no té solament la realitat que el volta per matèria del seu art; matèria és per a ell també la paraula humana que ell ha de pastar i emmotllar en forma artística. Matèria rebel i dura de tractar, pel mateix que es matèria ja espiritualitzada i que no deixa sorprendre fàcilment el secret de la seva expressivitat. Els poetes més conscients han reconegut aquesta dificultat provinent de l'alada qualitat de la paraula humana. Poesia, si considerem les coses des d'aquest caire, no és més que la victòria del poeta en la lluita amb la paraula.

Maragall, com altres poetes, ha omplert moltes pàgines amb les reflexions que li suggerí aquesta viva lluita; i les seves teories estètiques sobre la paraula, sobre la poesia, i sobre la biologia de la creació poètica, són filles del reconeixement d'aquests problemes que crea al poeta la qualitat singular de la matèria del seu art, la paraula humana.

Goethe s'ha referit en molts passatges de les seves obres a la lluita amb l'idioma, unes vegades planyent-se, d'altres enorgullint-se. Entre els seus planys és famós aquell que diu: "Moltes coses he assajat; he dibuixat, esculpit en coure, pintat a l'oli; també he fet alguna cosa amb l'argila; però tot d'una manera inconstant, i res no he après, i res d'acabat no he fet; sols una tasca única l'he portada gairebé fins a la maestria: escriure l'alemany. I ara consumeix, malaurat poeta, vida i art en la matèria més rebel." Encara és més expressiva, potser, per al nostre objecte, una poesia que respira l'orgull que sent com a artista de saber vèncer i dominar no una matèria inerta i passiva, com la de les arts plàstiques, sinó una matèria viva, fluida i escoladissa com la paraula humana. Heu's ací aquesta notable composició:

*Mag der Griechen seinen Ton
Zu Gestalten drücken,
An der eignen Hände Sohn
Steigern sein Entzücken,*

(Que el grec pasti la seva argila convertint-la en estàtues que creixi el seu encís davant del fill de les seves pròpies mans).

*Aber uns ist wonnereich
In den Euphrat Greifen
Und im flüss'gen Element
Hin und wieder schweifen.*

(Però a nosaltres ens és un pler endinsar la mà en l'Eufrates i passar-la i tornar-la a passar en l'element fluid).

*Löscht'ich so der Seele Brand,
Lied es wird erschallen;
Schöpft des Dichters reine Hand,
Wasser wird sich ballen.*

(Si d'aquesta faisó apago la flama de l'ànima, sonarà una cançó; si la pura mà del poeta poa aigua, l'aigua s'apilotarà).

El resultat final, en tot poeta conscient, d'aquesta lluita amb la paraula, és un insatisfacció interior davant de la incompleta potència creadora del llenguatge.

En el *Comte Arnau*, Maragall planteja aquest problema amb paraules memorables. En l'*Escolium*, parlen el Poeta i l'espectre d'Adalaisa en un diàleg d'una força d'allucinació comparable a la de molts passatges del "Purgatori" dantesco saturats d'ambient sobrenatural.

Es Adalaisa la qui espera ansiosament del poeta la virtut taumatúrgica de la seva poesia que la torni a la vida, que la ressusciti a aquest món visible i tangible. Escoltem-la:

ADALAISA

I què saps tu d'aquest món ni d'altres
ni de lo que és un cos o un esperit,
ni lo que un gran desig pot en nosaltres,
restant en l'últim ai! del nostre pit?
Tu em tens per morta i jo em tinc per viva;
més tal com si enterrada viva fos,
tinc el voler de mos sentits furiós,
perquè hi ha alguna cosa que me'l priva.
Si no me la pots treure de damunt,
de què us val, doncs, poetes, la poesia?

EL POETA

Alguna veu jo sento en aquest punt
que d'altre modo no la sentiria.

ADALAISA

Oh! La veu sense so del que és difunt!
No és pas aquesta la que jo voldria:
aquella eixida de mon pit de carn
que alegrement en torn me ressonava:
aquella, amic, és la que jo et deman,
i lo demés que amb ella es comportava.
I si ta poesia no pot tant,
si no em pots tornâ al món, calla i acaba.

EL POETA

Adalaisa, Adalaisa, per pietat,
al temps hi ha encara coses no sabudes;
la poesia tot just ha començat
i és plena de virtuts inconegudes.

Goethe ha tocat diverses vegades en les seves obres encara que no tan directament aquest torturador problema de la incompleta potència creadora de la poesia. Només volem esmentar un pensament en el qual explícitament constata el mateix mancament de l'esforç creador del poeta, que fa sospirar a Adalaisa: *Denn das Wort bemüth sich nur umsonst Gestalten schöpferisch aufzubauen.*

Que la convicció de Goethe en aquest punt és absolutament coincident amb la de Maragall, ens ho confirma una observació que ja hom ha fet sobre el seu temperament poètic. En les poesies de Goethe, el sentiment està sols discretament expressat. Això és efecte d'una castedat del cor i del gust. Goethe no vol, perquè sap que no ho pot, donar expressió parlada al més íntim, al més pregon, al més sagrat del seu cor. En les seves poesies trobem ço que ell cap a les darreries de la seva vida afirmava com a principi religiós i educatiu de la vida: el respecte a si mateix, al seu propi secret, a l'infinit que, com una relíquia en el seu reliquiari, hi ha estojat al fons del cor. Així escriu a Schiller, i confessa que "les últimes i més expressives paraules no arriben mai a sortir del meu pit", perquè "forçat per la més singular necessitat natural, no sóc capaç de pronunciar-les". La poesia sentimental està tan lluny d'ell—i el mateix podem dir de Maragall—com la descriptiva i la didàctica. Ell no pinta el contingut, s'acontenta amb dibuixar la forma en pocs trets. Les arts que obren directament sobre els sentits, com les plàstiques i les musicals, són destinades a produir emocions que abans d'arribar a l'ànima exciten el sistema nerviós. Per contra, Goethe —i amb ell Maragall—, pensa que un art tot espiritual com la

poesia, ha d'evitar aquestes excitacions. Mai no ha existit cap poeta com Goethe —i com Maragall a Catalunya— tan antioratori; mai cap poeta no ha evitat tan rigorosament com ell l'efecte excitant i patològic de la paraula.

Goethe, com Maragall, no escriu mai versos per caprici o passatemp, sinó sols quan se sent impellit a fora per una exigència interior o exterior. Goethe, com Maragall, no ha d'ésser mai considerat com un literat. Es l'antípoda de l'escriptor o poeta professional. Goethe deixà escrites aquestes paraules tan significatives: "En els meus millors temps els amics que més em coneixien em deien que ço que jo vivia era millor que ço que jo deia, que ço que jo deia era millor que ço que jo escrivia, i que ço que jo escrivia era millor que ço que jo imprimia". Goethe, com Maragall, escriu no perquè ell vol o perquè li agrada; ell escriu per una necessitat indefugible, perquè el seu íntim impuls vital és de tal puixança que ell no pot respirar, pensar, crear i parlar sense donar forma i expressió a aquest impuls.

Goethe no teoritzà, com Maragall, sobre la Paraula viva. Però afirmarem que la teoria de la Paraula viva del nostre Maragall és de pura essència goethiana. Goethe és, com Maragall, un poeta que no "fa poesia" abans que una realitat interior o exterior no hagi omplert el seu esperit i pugni per eixir en forma d'expressió. Goethe, com Maragall, abans d'escriure *la paraula*, l'enfonsa en son interior, i allí la deixa germinar a poc a poc fins que produeix al seu temps el fruit assaonat de l'obra artística.

¿No exhala la més pura flaire maragalliana aquell deure moral que Goethe s'havia imposat, no sols escrivint, sinó conversant, de "no guardar-se de res tant com de dir paraules buides"? Jo asseguraria que aquesta adoració a la paraula, com força sagrada i creadora que dictava els versos i les teories poètiques a Maragall, li fou suggerida o si més no intensificada per l'exemple del gran poeta alemany, el qual declarava que "li semblava impossible de fer una frase". ¿I no semblen una consideració arrencada de l'*Elogi de la Paraula* o, si voleu, una glossa a aquest assaig aquestes consideracions de Goethe: "Tota forma, àdhuc la més sentida i expressiva, té quelcom de fals (*Unwahres*); al forma és, a fi de comptes, el cristall al través del qual concentrem

els raigs sagrats dispersos per la natura, en el cor de l'home per tal d'encendre'l"? En un vers del *Faust* tenim, per així dir-ho, concentrada tota la fe en el moment de gràcia que Maragall creia necessària per trobar i expressar la paraula viva: *Empfangt mit Ehrfurcht sterngegönnte Stunden* (Rebeu amb veneració les hores afavorides pels estels).

Una altra afinitat entre el temperament poètic de Goethe i el de Maragall podem descobrir encara. A Goethe, com a Maragall, repugnava instintivament el deixar les seves obres artísticament acabades. Ço que en llenguatge tècnic dels artistes es diu "arrodonir", no comptava en el treball de creació poètica de l'un i l'altre. Tots dos prefereixen el procediment de la indicació, de l'allusió, de l'*aperçu*, tant en el conjunt com en les parts de l'obra. No tenien sentit pel treball fred i calculat de l'artista que s'entreté en l'acabat i en el perfeccionament dels detalls de la forma externa.

Hom ha remarcat que a Goethe no li plaiien ni el principi ni el final de l'obra. El seu temperament el portava a situar-se tot seguit en la part viva de les seves concepcions poètiques i tallava l'obra sense preocupar-se d'estilitzar el final. En Goethe, com en Maragall, hi havia el domini absolut de l'esperit. I l'esperit és per essència quelcom fora de l'espai i del temps. Principi i fi són convencions inventades i volgudes per aquells qui sols es preocupen per la realització d'una idea poètica o filosòfica; però no tenen importància per aquell qui la "viu" intensament, amb tot el seu ésser, com s'esdevenia en un i altre poeta. Així, doncs, la proverbial negligència de Maragall en tot ço que és detall tècnic de l'art de la poesia és també, en el fons, d'essència goethiana. Detalls de tècnica artística són el començar bé i l'acabar bé una obra. Totes les obres de poetes com Goethe i Maragall són, en realitat, fragments dispersos, però orgànicament articulats, d'un sol poema, estrofes d'aquella *Oda infinita* que Maragall glossà en aquells versos inoblidables, que serveixen de lema general a la seva producció poètica. I és notable de veure com Maragall en aquesta *Oda infinita* expressa inspiradament aquella indiferència tan goethiana sobre el principi i el fi de l'obra poètica:

Tinc una oda començada
que no puc acabar mai,

Però encara més explícitament s'expressa en aquest sentit en aquesta estrofa:

Jo no sé com començava,
ni sé com acabarà,
perquè tinc la pensa esclava
d'una força que s'esbrava
dictant-me-la sens parar.

Maragall, realment, podia dir d'ell mateix aquells dos versos en què Goethe expressa aquesta mateixa idea:

Das du nicht enden Kannst, das macht dich gross;
Und dass du nie beginnst, das ist dein Los.

(Que tu no puguis acabar, això et fa gran;
I que tu mai no comencis, això és el teu destí).

* * *

Fins ara hem vist les afinitats que hi ha entre els temperaments de Goethe i de Maragall. A més a més, però, d'aquesta mena d'afinitats, que es manifesten en la particular captivença que l'un i l'altre adopten enfront del fet de la creació literària, existeix una altra afinitat més profunda i significativa encara, car està íntimament relacionada amb la mateixa estructura espiritual de la personalitat, amb la mateixa llei biològica que regeix la seva vida interior.

Si examinem una mica profundament l'estructura interna de la personalitat de Goethe i de la de Maragall, descobrirem, sense gaire esforç, que el centre vital de l'una i l'altra personalitat, tant des del punt de vista intel·lectual, com des del moral, està constituït per l'antagonisme de dos elements discordants, del qual necessàriament resulten, si no precisament contradiccions lògiques, contrastos irreconciliables. Aquesta discòrdia interior els féu a l'un i a l'altre experimentar la topada d'opinions, aspiracions i ideals contraposats. Goethe, quan sols tenia 30 anys, escrivia: "Jo segueixo essent sempre la frivolitat meditativa i la fredor càlida" (*Ich bin wie immer der nachdenkliche Leichtsinn und die warme Kälte*). Goethe, d'un costat, és l'apassionament devorador i d'un altre costat, la serenitat intel·lectual impenetrable. Si en les seves obres i en la seva vida sembla per alguns moments que en ell domini el cor, en altres moments ens fa la impressió que en ell domina la intel·ligència.

El contrast dels dos elements en pugna no es

presenta certament en aquesta forma en el nostre Maragall. Podem afirmar, però, que l'origen i la font interior de la discòrdia és la mateixa que en Goethe. En l'un i l'altre totes les antítesis es poden reduir a dos elements essencials i igualment forts, en llur temperament: la intuïció d'una banda, el pensament de l'altra. Home d'intuïció i home de pensament alhora fou Maragall, naturalment amb menor intensitat que Goethe. Com homes d'intuïció són l'un i l'altre grans artistes creadors; com homes de pensament, són l'un i l'altre grans enteniments especuladors, profunds teoritzadors, grans homes d'idees. Ço que dóna el segell definitiu a la personalitat de l'un i l'altre és el fet que en ella s'articulen per formar una unitat viva, les dues eminentes aptituds contradictòries. I això no en el sentit que llur intel·ligència estigués al mig d'aquestes dues aptituds i estengués la seva influència i el seu control a l'una i l'altra banda aplegant totes les seves manifestacions en un acord. Al contrari, és la zona intermitja la que manca tant en el poeta alemany com en el català. La frase que Goethe s'aplicà a si mateix: "Malaurat destí, que no em vol permetre cap terme mig", és aplicable plenament al nostre Maragall. En l'un i l'altre trobem de costat, sense mai confondre's, una força apassionada, espontània i creadora de la intuïció, i una força ininterrompuda i sempre activa i eficaç de pensament. Maragall també hauria pogut dir allò que Goethe, als 66 anys, mirant el seu passat, va escriure definint-se com "una singular personalitat que no havia pogut mai arribar a la unitat". Tant de Goethe com de Maragall podríem afirmar que converteixen les intuïcions en idees, i les idees adquirides per aquest mitjà les converteixen en intuïcions. Quina admirable fecunditat d'idees engendra la intuïció de poeta de Maragall en els seus articles i escrits en prosa! I viceversa, quina riquesa d'idees transformades en pura intuïció poètica hi ha escampada per gran nombre de les seves obres en vers, com *El Comte l'Arnau*, *La dona hermosa*, *Lo diví en el Dijous Sant*, *La fi d'En Serrallonga*, *Oda infinita*, *Excelsior*, *Els tres cants de la guerra*, *Haidé*, *Les Muntanyes*, *Oda nova a Barcelona*, *Himne ibèric* i *Cant espiritual*!

Aquest dualisme bàsic en el centre mateix de la personalitat dels dos poetes, ofereix diversitat d'aspectes, alguns dels quals, com és natural, no

coincideixen en l'un i l'altre. La solució del problema que ofereix l'antinòmia de dos elements contradictoris en el centre mateix de la personalitat de Maragall, fou objecte del meu estudi en la conferència donada al *Centre d'Estudiants Catòlics* el 17 de novembre de 1927 i publicada a *La Paraula Cristiana* en el n.º de gener de 1928. D'aquesta conferència extraïem el següent passatge directament relacionat amb el tema de què estem tractant: "Ja en vida del poeta fou feta l'observació —el qui us parla la féu ja en la conferència que dedicà a la seva memòria en la vetllada necrològica que celebrà l'Ateneu Barcelonès alguns mesos després del seu traspàs— que en la personalitat de Maragall hi havia un doble aspecte, un dualisme d'elements en aparença contradictoris, en realitat complementaris. Ell ens apareix adés com burgès, adés com revolucionari; uns cops com demòcrata, altres cops com aristòcrata; ara poeta pagà i clàssic, ara poeta cristià i romàntic; unes vegades com poeta místic, altres vegades com poeta plàstic i impressionista; uns moments com un home d'una infinita i insaciable curiositat intel·lectual, altres moments com un terrible blasmador de l'intel·lectualisme. Aquesta antinòmia d'aspectes, que fa tan complexa i tan difícil d'esbrinar la seva personalitat, ha estat interpretada per alguns amb marcada violència com un doble fons. I això no pot ésser més utòpic i antipsicològic. La personalitat és una i només pot tenir un fons; i les seves manifestacions no poden ésser altra cosa que aspectes circumstancials de la unitat essencial de la personalitat, unitat de vegades complexa en extrem. Aquests aspectes contradictoris són branques d'un mateix tronc i d'una mateixa arrel. Quin és aquest tronc? Quina és aquesta arrel?"

"Jo crec que totes les contradiccions s'expliquen per la naturalesa del temperament de Maragall; un temperament profundament, radicalment místic.

"El místic és un home que tot ho veu *sub specie amoris*; un home que resol totes les incongruències i tots els conflictes de la vida amb l'única solució de l'amor, amb una solució en la qual no entren ni el càlcul de la raó, ni cap teoria lògica, ni cap sistema ideològic, ni cap programa d'organització. Per al místic tots els problemes, tant si són de política com d'economia, tant si

són d'educació com d'estètica, tenen la solució única possible en el restabliment de la relació pura i primitiva entre individus units per l'amor. L'amor té el seu sistema, un sistema independent de la raó, un sistema anterior i superior a tot ço que pugui fer prevaler la previsió humana; sistema d'una màxima simplicitat, fidel reflex del pur i primitiu sentit humà que viu sempre latent en el fons de totes les complicacions cerebrals de la civilització i de la cultura. Per això el místic que penetra en l'essència humana per la via d'una visió illuminada, rebutja tota classificació social, política i estètica. Ell veu sempre les coses i els homes en l'estat de llur unitat fonamental primitiva. Ell veu i viu un ordre que està per damunt de totes les contingències de la realitat i de l'evolució. I per això és essencialment *conservador*: perquè voldria fer recular, no la humanitat a una de les etapes anteriors de civilització, sinó l'ànima humana, integrada per tots els individus, al seu estat originari i virginal en el qual les relacions entre els homes i la vida de cadascú estan regulades per una llei d'harmonia, per l'única força de l'amor sota les mans providents del Pare que està en el cel. Però ell, que veu que aquest ordre i aquesta harmonia ideals estan en perpetu conflicte amb l'ordre i l'harmonia possibles dintre la miserable realitat humana, és alhora forçosament *un revolucionari* que predica en tot moment la incongruència entre l'ideal perenne i la contingent realitat; i de vegades, quan ell és home d'acció, obra i es capté amb l'anhel de destruir aquesta realitat per acostar-la a l'ideal. El místic, és un home d'ordre,

però d'un ordre superior a tot el que pot realitzar l'home dintre les circumstàncies de lloc i de temps. En un mot, és un home d'ordre, però d'un ordre revolucionari".

No he estudiat prou la personalitat i l'obra de Goethe per poder afirmar que la solució donada per Maragall a la contradicció dels dos elements antinòmics de la seva personalitat és també la d'ell. Només gosaré afirmar que la solució mística de l'amor, com llei d'una humanitat de primitiva i ideal puresa, no sols inspira la tendència final del *Faust* en la segona part, sinó que apunta i s'insinua repetidament en moltes de les seves màximes i sentències. Ens limitarem a esmentar-ne una en la qual es revela en tota sa plenitud la solució mística de l'amor que Goethe dona a totes les contradiccions de l'ànima humana. "Unbedingtes Ergeben in den unergründlichen Willen Gottes; heiterer Überblick des beweglichen, immer Kreis- und spiralartig wiederkehrenden Erdetreibens; *Liebe, Neigung zwischen zwei Welten schwebend*; alles Reale geläutert, sich symbolisch auflösend". ("Incondicional submissió a la insondejable voluntat de Déu; serena contemplació de l'activitat terrenal sempre en moviment i repetint-se en forma circular i espiral; *Amor, atracció flotant entre dos mons*; tot el real purificat, i dissolvent-se en símbols.")

Ens manca encara concretar un aspecte molt important d'aquest dualisme bàsic, comú a Goethe i Maragall.

MANUEL DE MONTOLIU.

MAX ELSKAMP

Vitalisme reverencial que les edicions del Mercuri de França ens ensenyaren d'estimar. Conservadurisme de les essencialitats pintoresques sota la llum escèptica d'una fe de conveniència, d'home de moltes vides, de molts llibres i de molts dubtes.

CARLES SOLDEVILA

UN PARE DE FAMILIA

COMÈDIA EN TRES ACTES

PERSONATGES

NARCÍS BUIXAREU.	54 anys.
JOAQUIM, <i>fill seu</i>	26 »
BOU, <i>dependent modest.</i>	56 »
ELADI.	25 »
MARGARIDA, <i>muller de Buixareu.</i>	32 »
SRTA. ELVIRA, <i>professora de piano.</i>	40 »
CARME, } <i>filles del Sr. Buixareu</i> {	20 »
FIFÍ, }	17 »
CAMBRERA.	

ACTE PRIMER

Una saleta d'un luxe discret amb una ampla porta envidrada al fons, els batents de la qual són oberts. Hi ha un telèfon damunt una tauleta. Un piano de mitja cua ocupa l'angle dret. Davant el piano, una noia de disset anys —Fifí— i al seu costat, en cadira més baixa, la professora de piano —la Srta. Elvira—, persona modesta i amable.

Fifí executa molt barroerament un exercici de velocitat de Czerny. La professora dóna senyals d'impaciència, sense sortir d'un posat tímid.

SRTA. ELVIRA

(Resolent-se a intervenir.)

No... No és això.

(Fifí continua, sense fer-li cas.)

Li dic que no és això... Faci el favor: aturi's!

FIFÍ

Què passa?

SRTA. ELVIRA

No és això.

FIFÍ

Ah, no?

SRTA. ELVIRA

No, filla meva. Equivoca la meitat de les notes i, de més a més, no les lliga gens; cadascuna va pel seu cantó...

FIFÍ

Això rai.

SRTA. ELVIRA

Fifí, no ho digui. Cal lligar les notes perquè formin un cant ben seguit, ben pastat... Si continua d'aquesta manera, em fa pena d'haver-ho de dir, però no arribarà mai a tocar el piano decorosament.

FIFÍ

Bah! Pel que m'ha de servir!

SRTA. ELVIRA

Una senyoreta instruïda com vostè no pot menysprear la música...

FIFÍ

(Alçant-se del tamboret, molt faceciosa.)

Potser creu que em dedicaré a fer concerts íntims o que pretendré que algú s'enamori de mi tot sentint-me tocar Schumann o Chopin? Ai, senyoreta Elvira, vostè i la seva música són, ben bé, de l'any de la picor...

SRTA. ELVIRA

(Amb certa gravetat.)

L'art és de tots els temps...

FIFÍ

L'art no ho sé, potser sí... però aquestes llau-nes (assenyala el quadern de música obert sobre el piano.)

SRTA. ELVIRA

(Amb una mica de vehemència.)

Sense passar per aquests exercicis és impossible arribar a dominar el piano. Cal que els dits adquireixin agilitat, que la vista s'avesi a llegir de pressa... No ho comprèn, Fifí? Jo no tinc cap interès a mortificar-la. Si li imposito aquests estudis és perquè realment els crec imprescindibles.

FIFÍ

I a vostè qui li ha dit que jo vull arribar a dominar el piano?

SRTA. ELVIRA

(Després d'un segon de sorpresa.)

Des del moment que els seus papàs m'han cridat perquè li doni lliçons...

FIFÍ

Si es fixa en això!... M'han fet donar lliçons d'anglès... i només sé dir: *good morning* i quatre coses per l'estil. M'han fet donar lliçons de cuina... i no sé ni fregir patates. Una temporada em varen fer aprendre pirogravat!... ¡Això són coses que fan els papàs perquè després no es pugui dir que no s'han ocupat de l'educació dels seus fills... però tot plegat, són romansos!

SRTA. ELVIRA

(Seriosa.)

Jo no ho entenc així,

FIFÍ

Prou que ho veig! Si ho entengués d'una altra manera no miraria tan prim.

SRTA. ELVIRA

(*Fent un esforç conciliatori.*)

Escolti, Fifí. Vostè és molt joveneta i jutja les coses sense prou coneixement. Encara pensa que es pot viure en aquest món sense imposar-se cap sacrifici ni fer cap esforç desagradable... Santa Innocència!

FIFÍ

(*Seca.*)

Miri: el que jo penso és que havent-hi tants discos de gramòfon i tantes ràdios i tantes pianoles, és una bestiesa perdre el temps aporrinant les tecles...

SRTA. ELVIRA

Per l'amor de Déu, Fifí, no parli d'aquesta manera. No dubti que és pel seu bé que li fan estudiar la música. Els seus papàs...

FIFÍ

Ei! La mamà, no l'emboliqui en aquest negoci. Això són coses del papà.

SRTA. ELVIRA

Qui sigui... qui sigui que li hagi imposat l'estudi de la música, no ha buscat sinó augmentar la seva cultura i afinar el seu esperit... (*Amb una exaltació lleugerament ridícula.*) ¡És un consol tan gran de poder tancar-se una hora amb el piano i submergir-se en un bany d'harmonies! Les tristesses se'n van; el món no sembla tan dolent.

FIFÍ

(*Rient, sense propòsit d'ofensa.*)

Ui, quines coses més cursis!... Estic segura que al papà li agradarien d'allò més. És el seu gènere.

SRTA. ELVIRA

(*Digna.*)

Fifí, prou. Al capdavant, la meva missió no és predicar, sinó ensenyar-la a tocar el piano... tornem a començar aquest estudi. (*Li indica el piano.*)

FIFÍ

Una altra vegada aquesta murga? Ah, no s'ho pensi. Jo no torno pas a començar...

SRTA. ELVIRA

(*Mig prec, mig amenaça.*)

Fifí, faci el favor de no obligar-me a...

FIFÍ

A què?

SRTA. ELVIRA

A queixar-me als seus papàs de la seva desapplicació.

FIFÍ

Ja hi està anant!... Però, què s'ha cregut vostè?... Estic fins al capdamunt del Czerny, i del Hertz. No puc aguantar més! (*Va al piano, pren el quadern i el tanca amb vivesa.*)

(*Pel fons apareix amb precaució i parant l'orella, Narcís, pare de Fifí. No el veuen.*)

Llestos! Si ha suposat que prenent-se el seu paper a la valenta defensa millor les miserables pessetes que li donen, li asseguro que es ben equivoca!

SRTA. ELVIRA

(*Més desconcertada que enèrgica.*)

Li prohibeixo que m'insulti! No faig sinó complir amb la meva obligació.

FIFÍ

La primera obligació d'una professora és no marejar els deixebles...

NARCÍS

(*Travessant la porta del fons i avançant cap al prosceni.*)

Fifí!... Què és això? He sentit unes paraules que no van ni amb rodes... (*A Elvira.*) Perdoni, senyoreta Elvira; com ho passa? (*S'estrenyen la mà.*)

SRTA. ELVIRA

Bé. Gràcies. I vostè, senyor Buixareu?

NARCÍS

Indignat! Molt indignat! No puc suportar les faltes de respecte. Aquesta noia no sé com es torna... No es discuteix amb una professora, ho sents? no es discuteix.

SRTA. ELVIRA

Deixi-la...

FIFÍ

(Que ha escoltat el seu pare amb un posat impertinent de tant se me'n dona.)

Ja et vaig dir que no volia seguir estudiant el piano.

NARCÍS

Però com que és el teu pare i no tu qui ha de resoldre sobre els estudis que has de fer o deixar de fer... Comprens? No vull que a casa meva es produeixin aquests escàndols. Serà la darrera vegada que una filla meva contradigui les ordres de la seva profesora... Veïam; on és la teva mare?

FIFÍ

(Arronçant-se d'espatlles.)

I jo què sé.

NARCÍS

Doncs, vés a cercar-la i quan la trobis li dius que faci el favor de venir.

SRTA. ELVIRA

(Amoïnada.)

No la molesti... Per mi...

NARCÍS

(Assenyalant la porta a la seva filla.)

Vés, t'he dit.

(Fifí se'n va.)

Oh, no, no, no! Cal que ens formalitzem.

SRTA. ELVIRA

És molt jove; no sap ben bé el que diu...

NARCÍS

Sí!... Massa que ho sap... És un temperament rebec. S'imagina que es troba en possessió de la veritat i que les persones grans som una colla de beneïts i de maniàtics... Ja li vaig coneixent les intencions... Ui, si la deixaven fer!...

SRTA. ELVIRA

Les noies d'avui totes tenen una certa pruija de ser independents. Jo que n'he de tractar tantes, me n'adono... No és com abans...

NARCÍS

Aquí! Vostè em dona la raó. No és com abans.

Jo me'n recordo a casa meva, érem dos nois i tres noies, tots cinc eixerits, no cregui que fóssim criatures ensopides o bledes, no... Però així que el meu pare o la meva mare donava una ordre o un simple consell, muts i a la gàbia; ningú no gosava piular... Hi havia un respecte, una autoritat... El pare era el pare i els fills eren els fills...

SRTA. ELVIRA

(Quasi efusiva.)

A casa meva també.

NARCÍS

A gairebé totes les cases. Era un sentiment que es respirava pertot, del matí al vespre... En canvi, ara!... Si jo li expliqués fil per randa... Miri: vaig enviudar i em vaig tornar a casar, precisament per...

(Entren Margarida, Fifí i Carme, totes tres amb capell i a punt de sortir.)

MARGARIDA

Diu que em demanaves... *(A la senyoreta Elvira, amb una entonació tot just cortès.)* Déu la guard, senyoreta.

SRTA. ELVIRA

Déu la guard, senyora Buixareu.

NARCÍS

Sí; t'he fet cridar perquè Fifí s'ha insolentat amb la senyoreta i jo no vull que a casa meva es repeteixin aquests actes impropis d'una família amb principis...

MARGARIDA

Sí... Ja me n'ha explicat alguna cosa... i jo li he dit el que feia el cas...

NARCÍS

Bé, bé... No basta... D'ara endavant, quan ella doni la lliçó, et prego que estiguis a l'aguait i que a la més petita incorrecció, compareguis a posar ordre...

MARGARIDA

(Després de mirar-lo amb una barreja d'estranyesa i de contrarietat.)

Ja veurem...

NARCÍS

Què vols dir?

MARGARIDA

(Impacient.)

Vull dir que ja tindrem temps per resoldre el que cal fer. Ara tenim pressa. Ja hauríem de ser fora.

NARCÍS

Ah, sí? On aneu?

MARGARIDA

Al cine.

NARCÍS

(Molt sorprès.)

Al cine?

MARGARIDA

(Contenint-se amb dificultat.)

Sí, al cine! Perquè fas aquesta cara! Per l'amor de Déu, sembla que hakis perdut l'esma. Al capdavall, no n'hi ha per tant... La senyoreta *(per Elvira)* ja deu haver perdonat l'estirabot de Fifi... coses de la poca edat... Fifi no hi tornarà més... I en paus...

SRTA. ELVIRA

Realment, jo em faig càrrec de tot... i em sap molt greu que per un incident com aquest es molestin... Si no manen res més, em retiraré...

NARCÍS

(Gairebé agafant-la.)

Esperi's, faci el favor. *(A Margarida.)* Tu sempre amb el teu sistema de no donar importància a res... "Ja veurem"... "Ja parlarem"... I mentrestant...

MARGARIDA

(Amb mirada iracunda i violenta.)

No em sembla que sigui el moment indicat perquè ens posem a revisar els inconvenients del meu sistema. De manera que si no se t'ofereix res més, nosaltres ens en anirem.

CARME

Ai, sí; mamà, és tardíssim.

NARCÍS

Si la vostra presència al cine és tan impres-

cindible, tu i Carme ja us en podeu anar. Però, Fifi, que es quedi a casa...

FIFÍ

Jo?

MARGARIDA

Reina Santíssima! No podem sortir de la classe de pàrvuls!

NARCÍS

Perquè n'han sortit massa aviat, estem com estem.

CARME

Però, papà, no comprens que Fifi ja té més de setze anys?

SRTA. ELVIRA

Senyor Buixareu, jo li prego que em deixi retirar i que no imposin cap càstig a Fifi... Jo ja fa estona que l'he perdonada.

FIFÍ

(Sense que la vegin, fa una ganyota i un gest i diu, a part, amb ironia:)

Dona magnànima!

NARCÍS

No es tracta sols de vostè, senyoreta. Es tracta que aquesta casa és una olla de grills. ¿Li sembla natural que cinc minuts després d'haver comès una incorrecció greu la duguin al cine a divertir-se? En el meu temps... en el nostre temps, això no era natural, reconegui-ho. Hi havia una autoritat... hi havia una certa decència...

MARGARIDA

Bé, vaja, aquesta sessió absurda ja ha durat prou. Passi-ho bé, senyoreta Elvira. Anem, nenes.

NARCÍS

(Exaltat.)

No! Això sí que no!... Qui mana en aquesta casa?...

MARGARIDA

(Nerviosíssima i verinosíssima.)

Reina Santíssima! quin home... Me'n vaig per estalviar-te un ridícul i no ho agraeixes. Ja

està!... Has hagut de donar una vegada més l'espectacle del teu mal geni. Vostè, senyoreta Elvira, no deu trobar gaire pares de família que es prenguin el seu paper tan a la valenta com aquest senyor, veritat?...

(La senyoreta Elvira s'arronça d'espatlles amb un gest evasiu.)

NARCÍS

Margarida!

MARGARIDA

(Irònica.)

Estigues tranquil. Sortirem, però no anirem al cine. Només arribarem a la cantonada per fer unes compres. La teva autoritat quedarà incòmode. *(Riu.)*

NARCÍS

(Acluca els ulls i es posa a comptar amb lentitud forçada.)

Un... dos... tres... quatre... cinc...

MARGARIDA

(Mentre ell segueix comptant.)

Ah, no!... No esperarem pas la fi del teu compte... Només faltava això...

CARME

(Baix.)

Anem, mamà!

FIFI

(Igual.)

Ai, sí!

MARGARIDA

(Sarcàstica.)

Sí, sí; anem a fer penitència. Passi-ho bé, senyoreta.

(Surten totes tres.)

NARCÍS

(Que no ha obert els ulls ni ha parat de comptar.)

...vint-i-cinc... vint-i-sis... vint-i-set... vint-i-vuit... vint-i-nou... trenta...

SRTA. ELVIRA

(Anguniosa.)

No... Ja no cal... No compti més... Em fa angúnia!

NARCÍS

Trenta-cinc... trenta-sis...

SRTA. ELVIRA

(Acostant-s'hi, a cau d'orella.)

Ja són fora tots!

NARCÍS

(Obrint els ulls i després d'una mirada circular.)

És el que em passa sempre... Vostè deu estar estranyada de la meua actitud... Aquest compte... li dec una explicació...

SRTA. ELVIRA

No, senyor... No em deu res.

NARCÍS

Jo tinc un caràcter violent, eh?, violentíssim... com el meu pare, al cel sia... Si em deixés emportar pels meus impulsos, en faria alguna de grossa... I per reprimir-me, per evitar una desgràcia, segueixo el mateix sistema que tenia el meu pare... comprèn?

SRTA. ELVIRA

(Que durant tota l'escena anterior ha revelat angúnia i que encara li dura.)

Una servidora, si vostè li permet, es retirará de seguida...

NARCÍS

No!... Per Déu!... Vostè, almenys, quedi's... Escoltim! *(Elvira torna a seure, submisa.)* Com li deia, jo segueixo el mateix sistema que el meu pare. Quan em trobo a punt d'adoptar una resolució terrible, compto fins a cent... Així dono marge a la reflexió i evito els efectes de la còlera... comprèn?

SRTA. ELVIRA

Sí, senyor.

NARCÍS

(Melangiós.)

Però al meu pare no li calia comptar gaire

perquè tothom llaurés dret, tal com ell volia. En canvi, jo... ja ho ha vist!... mentre vaig comptant, em fugen... (*Desesperat.*) I després fan el que els dóna la gana!

SRTA. ELVIRA

(*Quasi compadida.*)

Potser no. Si la seva senyora li ha assegurat que deixaran d'anar al cine...

NARCÍS

Faran els que els donarà la gana! I per arribar en aquesta situació he fet el sacrifici de tornar-me a casar... Tothom em deia que em calia una dona que em fes costat i m'ajudés a pujar les nenes... Sí, sí!... Com hi ha món que sí...!

SRTA. ELVIRA

(*Fent gest d'anar-se'n.*)

Senyor Buixareu, jo estic violentíssima.

NARCÍS

(*Imperatiu.*)

Segui, faci el favor! Jo bé m'he d'esbravar amb algú. De les quatre persones que formen la meva família, no n'hi ha cap que sigui capaç de comprendre'm.

SRTA. ELVIRA

(*Compassiva.*)

Ha de ser molt penós.

NARCÍS

Que si ho és! No ho sap prou! La sensació de trobar-te tractat pels altres com un objecte de museu, mentre tu mateix et sents tan senzill, tan natural, és de les més horribles que hi ha al món. Avui, per exemple... Es dissabte; jo tinc establerta la setmana anglesa perquè no diguin... No hi veig la punta; li ho confesso. En el fons no és sinó una excusa per gandulejar... Però, en fi, deixem-ho. M'he quedat a casa... Jo sóc un home de sa casa...

SRTA. ELVIRA

Es veu de seguida.

NARCÍS

I vol més desgràcia: ser un home de sa casa en una època que les dones són sempre al carrer?

SRTA. ELVIRA

Haguessin de voltar del matí al vespre com jo, tal vegada agafarien amb més gust el caliu de la llar.

NARCÍS

"El caliu de la llar!" Un dia em va acudir de pronunciar aquesta frase... una frase que no té res de particular, oi? Doncs, tots, i la meva dona la primera, es varen plantar a riure sorollosament. En aquestes condicions, ja pot suposar com és la meva vida...

SRTA. ELVIRA

No cal que m'ho digui, Vostè deu recordar que abans de posar-me a viure sola vaig estar-me a casa d'una cunyada i d'uns nebots... Materialment no em faltava res. Però aquells nois i aquelles noies sostenien unes discussions i armaven uns escàndols tan freqüents que jo no hi podia viure... M'hi asfixiava... Per sort, encara vaig tenir prou força de voluntat per sortir d'allí i instal·lar-me tota sola en un piset modest, modestíssim, però meu... Comprèn? A fora treball, tinc contrarietats i disgustos, però, almenys, si unes hores puc estar a casa, sé que no hi he de suportar les irreverències i els estirabots de la jovenalla... Ai, sí! A mi doni'm ordre, quietud, respecte...

NARCÍS

Precisament!... (*Sona el telèfon.*) Precisament! Jo no he ambicionat res més en aquest món. (*El telèfon.*) Amb permís. (*Pren l'auricular.*) Digui... digui... Esperis... Mirarem si és a casa. (*Deixant l'aparell i adreçant-se a Elvira.*) Que segurament no hi serà perquè no hi és mai. (*Prem un timbre.*) Demanen pel meu fill... Una veu femenina...

CAMBRERA

(*Entrant.*)

Ha trucat el senyor?

NARCÍS

Si el senyoret Joaquim és a casa, digui-li que vingui al telèfon, que el demanen.

(*Cambrera surt.*)

SRTA. ELVIRA

(*Alçant-se.*)

Serà millor que em retiri...

NARCÍS

(Retenint-la un cop més amb certa violència afectuosa.)

De cap manera. Un fill meu no ha de tenir secrets... Precisament he fet instal·lar el telèfon aquí, en una saleta de pas, perquè no el facin servir per a combinacions clandestines...

(Compareix Joaquim.)

JOAQUIM

(Saludant amb correcció.)

Bones tardes... amb permís. (Pren l'auricular.) Digui. Ah! ets tu, Nuri... (Obtura la botzina amb una mà i adreçant-se al seu pare i a la Sta. Elvira amb gest d'excusa, repeteix:) Amb permís... No, avui no puc anar-te a recollir a la sortida... Si vols ens trobarem a la Granja Royal a les set... (Escolta, torna a obturar la botzina i a adoptar un aire d'excusa:) Amb permís... Estaves espetarrant... No has de tenir cap aprensió... el vestit t'escau d'allò més. Espetarrant... Molt cenyideta, molt suggestiva. (Repetint el joc anterior:) Amb permís... (Al telèfon:) Adorable!... Com dius?... Sí, sí, dona, sí... me'n recordo... Hi ha coses que no s'obliden... Que no t'he dit que t'estimo?... Per l'amor de Déu, si cada paraula que pronuncio no diu altra cosa... Tu ho vols sentir amb totes les lletres? (Repeteix el mateix joc.) Doncs, t'estimo... Ho sents bé? T'es-ti-mo...

NARCÍS

(Que durant la conversa del seu fill ha donat mostres d'indecisió i de malestar.)

Em sembla, Joaquim, que abuses de la nostra tolerància...

JOAQUIM

(Obturant la botzina.)

Acabo de seguida! (Al telèfon.) Quedem entesos, no? A les set a la Granja... Sí... (Mirada al seu pare.) Filleta, no podem abusar més de la tolerància del papà... Sí: és aquí mateix, a quatre passes... Oh, no t'amoinis... Es un papà comprensiu... Com? Molt bé: el saludaré en nom teu... amb molt de gust... Adéu, rata!... Adéu! (Deixa l'auricular.) La meva promesa em prega que et saludí en nom seu...

NARCÍS

(Volent mostrar-se sever.)

Quim! Quim!...

JOAQUIM

(Jovial i afectuós.)

Papà, no facis aquest posat ferotge... No veus que no en saps?

NARCÍS

No és que no en sàpiga; és que tu no hi creus. Amb el teu somriure i amb el teu desembràs, suposes que pots tirar pel cantó que vulguis, sense tenir en compte el meu parer... I t'equivoques!

JOAQUIM

(Sense fer cas del seu pare i girant-se cap a Elvira.)

La senyoreta Elvira, veritat?

STA. ELVIRA

Sí, senyor. Per servir-lo.

JOAQUIM

(Encaixen.)

Ah, ja deia jo... Aquesta cara... la recordo de casa de les meves ties...

SRTA. ELVIRA

(Afalagada.)

Té bona memòria.

JOAQUIM

Sí; fa una colla d'anys. Jo era un nano que no alçava tres pams de terra; la mamà m'hi duia, gairebé arrossegant... Perdoni... però la casa de les meves pobres ties era tan ensopida!... S'hi respirava una nyonya!...

NARCÍS

(Amb un retret ineficaç.)

Vaja!

STA. ELVIRA

Jo encara les visito sovint. Són una amiatat que ve del temps dels avis.

JOAQUIM

No! Per vostè està divinament! El papà també hi va alguna vegada...

NARCÍS

I tu, en canvi, tens la desatenció de no acostar-t'hi mai.

JOAQUIM

(Amb afectuosa ironia.)

Però, papà, com ho fariem perquè no visquessis sempre sulfurat per coses que no valen la pena?

NARCÍS

Bravo! *(Mirant-se a Elvira.)* Veu? Ara resulta que sóc jo el culpable... Segons ell *(per al seu fill)*, quan he sorprès la meva filla insultant-la a vostè, m'havia d'haver arronçat d'espatlles... no val la pena!... I quan la meva dona, en lloc d'ajudar-me a corregir-la, volia emportar-se-la al cine... *(també s'arronça d'espatlles)* tampoc no valia la pena...

JOAQUIM

Ah, hi ha hagut un incident? No en sabia res...

NARCÍS

Si només fos un!... Cada dia n'hi ha tres o quatre d'incidents...

JOAQUIM

Papà: és el que et dic, tu hauries de procurar...

(Entra Margarida amb capell, venint del carrer, Joaquim, en veure-la, diu, a part.)

Girem full.

MARGARIDA

Ah, la sessió encara dura.

SRTA. ELVIRA

(Alçant-se, sufocada.)

Ja no puc esperar més... Tinc una altra lliçó a quarts de sis... Si m'ho permeten...

MARGARIDA

No faci compliments.

STA. ELVIRA

No, no... Es que el seu senyor no em deixava marxar...

MARGARIDA

(Amb un somriure sarcàstic.)

Ah, mira-te'l.

(Elvira fa un gest de rubor.)

NARCÍS

(Engallant-se.)

I encara no hem acabat.

MARGARIDA

Per mi, si voleu continuar fins al dia del judici...

SRTA. ELVIRA

(Retirant-se, tota confusa.)

Jo... Una servidora... Es tardíssim... Ai, quin greu em sap que per la meva culpa... Passi-ho bé, senyora... Sobretot no se'n preocupin més; no val la pena...

NARCÍS

(Acompanyant-la.)

No digui això... Vostè sap que l'arbre si no s'adreça de petit...

(Desapareixen tots dos pel fons.)

MARGARIDA

(Traient-se el capell i deixant-lo sobre qual-sevol moble.)

El teu pare, cada dia es torna més insuportable.

JOAQUIM

Sí, el pobre està una mica desplaçat. No evoluciona.

MARGARIDA

Ca! Fa marxa enrera. T'asseguro que si arribo a conèixer ben bé el seu caràcter, no m'hi caso pas.

JOAQUIM

(Amb un somriure dubitatiu.)

Sí?

MARGARIDA

Potser imagines que és molt divertit viure empre com gat i gos. L'escena que ens ha fet davant d'aquesta infeliç que se n'acaba d'anar ha estat de les més ridícules.

JOAQUIM

Sí... Ja ho suposo... Però, creu-me, no li plantis cara. Fes com jo... No discuteixo gairebé mai amb el papà i, no obstant, segueixo el camí que em sembla oportú.

MARGARIDA

El teu cas és molt diferent, criatura. Amb prou feines us veieu a l'hora de dinar i de sopar... això quan sopes a casa. En canvi, jo l'he de patir moltes hores...

JOAQUIM
Amb les nenes bé sortiu prou...

MARGARIDA
(En guàrdia.)
M'ho critiques?

JOAQUIM
(Amb escarafall.)
No! Déu me'n guard! Jo no critico mai ningú...

MARGARIDA
(Riallera.)
Tu la saps molt llarga... I, escolta, com van les entrevistes amb aquella noia rossa? Les nenes me la van ensenyar l'altre dia pel carrer... Tens bon gust. Et felicito.

JOAQUIM
Gràcies.

MARGARIDA
Una mecanògrafa?

JOAQUIM
No, un maniquí de ca en Rodríguez.

MARGARIDA
Ah! Ara comprenc com és que vesteix tan a l'última. Però escolta: ¿hi festeges de bona fe o per passar l'estona?

JOAQUIM
De bona fe, mamà.

MARGARIDA
Sí?

JOAQUIM
Sí, sí; per casar-m'hi.

MARGARIDA
(Amb una alarma humorística.)
Ai, ai, ai. Quan el teu pare ho sàpiga...

JOAQUIM
T'asseguro que és una noia de grans qualitats...

MARGARIDA
Sobretot en té una que val per totes.

JOAQUIM
Quina?

MARGARIDA
Que tu l'estimes?

JOAQUIM
Però la passió no em cega. Es filla d'un excel·lent escriptor que va morir a l'escapça...

MARGARIDA
Bona recomanació!

JOAQUIM
Ho dic perquè compreguis que ha nascut en un medi cultivat. De més a més, té una intel·ligència molt viva... I la presència, ja l'has vista... no pot ser millor...

MARGARIDA
Ah, com t'envejo! La teva edat i un enamorament així...

JOAQUIM
Tu no ets pas vella, mamà.

MARGARIDA
(Melangiosa.)
Trenta-dos anys!

JOAQUIM
Avui no és cap edat.

MARGARIDA
Sí, però, casada... i, perdona!, casada amb el teu pare.

JOAQUIM
Es clar... Però en el fons, és un bon jan.

MARGARIDA
Ets fill seu i és natural que no li vegis tots els defectes. Però creu-me, és insuportable.

(Entra Narcís. Margarida s'hi dirigeix en un to agre que contrasta amb el to afable que ha sostingut en el diàleg anterior.)
Hola! Ja has acabat de conspirar amb la senyoreta Elvira?

NARCÍS
 Què t'importa?

MARGARIDA
 A mí? Gens! Només et demano que no m'oblis a discutir ximpleries en la seva presència.

NARCÍS
 Què és el que entens per ximpleries?

MARGARIDA
 El noranta-nou per cent de les coses que et passen pel cap.

NARCÍS
 Margarida!

JOAQUIM
 Pau! No us baralleu.

MARGARIDA
 (A Joaquim.)
 No t'amoïnis. Ja hi estic feta... El sento com qui sent ploure.

NARCÍS
 No! Cinisme, no!

MARGARIDA
 Després de set anys de matrimoni vols que encara m'impressionin les teves bravates?

NARCÍS
 (Duent-se les mans al cap.)
 Però és possible que no compregueu que si crido i si m'escarrasso és pel vostre bé? Us vull salvar d'una catàstrofe que si seguiu així és inevitable... No ho compreneu? La meva experiència, els meus anys, em permeten de veure les coses tal com són... Jo em passo la tarda al cine com vosaltres... els ulls no em fan pampallugues... Veig la realitat... I la realitat em diu que a les famílies hi ha d'haver un ordre... Compreneu...? Un ordre...

(Entren Fifi i Carme, mirant escoltant el seu pare amb una ironia mal dissimulada. D'amagat bescanvien senyals d'intel·ligència amb llur madrastra.)

Un ordre!... Algú que mani i algú que cregui. I

en aquesta casa no creu ningú... (Adreçant-se a Fifi:) Tu, Fifi...

FIFI
 Si arribo a saber que encara et dura l'enrabiada, no entro!

NARCÍS
 (A Margarida.)
 Veus! Aquí ho tens... Et sembla que és la manera de respondre una filla a l'autor dels seus dies?

(Carme esclafeix una rialla que procura obstruir amb les mans. Narcís s'hi gira amb viva i l'agafa per un braç.)
 De què rius? Veiam. De què rius?

CARME
 Deixa'm estar! Em fas mal... (Es desprèn.)

NARCÍS
 Però digues, de què rius?

CARME
 De res... D'aquesta frase que has dit...
 (Margarida i Joaquim també riuen, però procurant que no els vegi Narcís.)

NARCÍS
 Quina frase?

CARME
 "L'autor dels seus dies".
 (Carme torna a tenir treballs per no riure sorollosament. Fifi, també. Margarida i Joaquim, contagiats, han de girar la cara perquè Narcís no vegi llurs mostres hilariants.)

NARCÍS
 (Sarcàstic.)
 Fa riure, no? No us contigueu... Apa!... Apa!
 A riure tothom.

JOAQUIM
 (Rient.)
 És que, papà...

NARCÍS
 No, no; sense compliments... Rieu, rieu a cor obert!...
 (Les rialles, efectivament, augmenten.)

Així... Ara va bé... No diuen que és tan higiènica la rialla?... Doncs, endavant...

(Els veu riure, durant uns segons. Deixa el sarcasme i es parla a ell mateix, seriosament.)

I no tenen cap escrúpol a persistir en l'escarni... s'estan rient de mi... De mi!... Del seu pare!... Del seu marit!...

(En un rampell d'energia, tot descarregant un cop de puny a una taula.)

Prou!... Ja n'hi ha prou!

(Tots van deixant de riure, sobtats.)

MARGARIDA

Què t'agafa?

NARCÍS

Escolteu. Vaig a prendre una resolució terrible. Sentiu? Terrible. No vull que continuï aquest desgavell... Una resolució terrible.

(Acluca els ulls, es concentra i comença a comptar, però aquest cop en veu baixa: Un... dos... Segueix amb el comptar dels llavis i un gest moderat de la mà; segueix comptant, impertorbable, fins a l'acabament de l'acte.)

MARGARIDA

Una altra vegada? Es massa en un mateix dia.

CARME

Mamà, no esperem que acabi...

FIFÍ

Ai, no! Sembla una màquina de calcular.

JOAQUIM

Aneu, aneu; ja esperaré jo.

(Surten les tres dones. Joaquim contempla el seu pare amb una ironia piadosa. De cop recorda la seva cita i mira el rellotge.)

Ui, que és tard! Si em descuido no hi seré a temps...

(Mira amb angúnia el seu pare. Vacilla. A la fi es decideix i diu amb veu persuasiva i simpàtica:)

Perdona, papà, em sap molt greu, però m'és impossible esperar més... Impossible...

(A recules, es retira.)

Un compromís d'aquells... comprens?... Demà, podrem parlar... Fins serà millor... Adéu, papà.

(Sol a escena, Narcís continua el seu compte mentre cau el

TELO

ACTE SEGON

La mateixa decoració de l'anterior. Narcís és, dret, al mig de l'escena. Fifi jeu bocaterrosa i llegeix recolzada en coixins. Joaquim, dret i recolzat al respall d'una butaca, dona mostres d'impaciència.

ESCENA I

NARCÍS

(A Fifi.)

I la teva mare i la teva germana, ¿què fan que no vénen?

FIFÍ

(Arronçant-se d'espatlles i sense deixar de llegir.)

No sé.

NARCÍS

(A Joaquim.)

Quim, fes el favor; digue'ls que vinguin de seguida.

JOAQUIM

(Anant cap a la dreta.)

Sí, sí... jo tinc molta pressa... Carme!... Carme!... *(Desapareix.)*

NARCÍS

Sembla mentida el que costa de reunir-vos a tots uns minuts. I això que a la taula us ho he advertit... "Us he de parlar..." Hi ha coses que no m'agrada que les senti el servei.

JOAQUIM

(Tornant a entrar pel fons.)

Carme és aquí; ve de seguida. Però la mamà ha sortit...

(Entra Carme.)

NARCÍS

Ha sortit? *(A Carme.)* On ha anat la teva mare?

JOAQUIM

A casa de la modista. Li han telefonat que tenia prova a les quatre.

NARCÍS

Vaja! (*Contenint-se.*) Què hi farem?... Ara, que no li costava res de venir-m'ho a comunicar. Quan et convoquen a una reunió i no hi pots o no hi vols assistir, el mínim que pots fer és excusar-te... Això és el que em sembla a mi. Però es veu que jo tinc unes idees que ja estan retirades de la circulació.

JOAQUIM

(*Impacient, però sense acritud.*)

Papà, t'agrairia molt que anessis al gra. Jo també tinc una cita a les quatre, i em convindria no faltar-hi.

NARCÍS

Ja va, home, ja va... Però hi ha coses que no es poden pair en un segon... Bé: fet i fet, potser és millor que la vostra mare no hi sigui. El seu criteri ja el conec per endavant. Us he de parlar de la fàbrica.

JOAQUIM

Ho suposava...

NARCÍS

Deus saber que el Sindicat ha acordat unes bases...

JOAQUIM

Sí; me n'he informat pels diaris.

NARCÍS

El meu parer és de no acceptar-les; així, en rodó.

FIFÍ

(*Lleugerament.*)

Tu mateix, papà.

CARME

(*Igual.*)

La nostra opinió sobre aquestes qüestions...

NARCÍS

No, filla meva, no. (*Amb cert èmfasi.*) En determinats moments de la vida m'agrada associar-vos tots a la meva responsabilitat. Vosaltres no us hi voleu fixar, però, passem uns dies de prova.

Cal formar el quadro... Si badem, tot l'ordre de la societat se'n va a rodar... Compliu amb el vostre deure, com jo compleixo amb el meu.... No vull que es digui, com ja s'ha dit alguna vegada, que tinc un caràcter absolutista.

JOAQUIM

(*Amb impetu, però com qui sap per endavant la ineficàcia del seu esforç.*)

Però, vejam, ¿què hi ha en aquestes bases que no mereixi ni els honors de la discussió? Segons he llegit als diaris, la part més corrent, la de la intervenció en els llibres i la limitació de la producció dels telers, ha estat retirada...

NARCÍS

Doncs, per això!, per això us consulto. La part més coent, com tu dius, ha estat retirada. Els altres fabricants del gremi, s'inclinen a acceptar l'augment de jornals i el canvi d'horari; però jo no vull passar per una infracció dels principis que han guiat la meva gestió durant trenta anys...

(*Les dues noies donen senyals de desinterès i de tedi.*)

JOAQUIM

Quins principis?

NARCÍS

L'estricta fidelitat als pactes. Fa quinze mesos, te'n deus recordar!, hi va haver conflicte, bases, contrabases, cinc setmanes de vaga, i al capdavall vàrem signar un document en el qual els obrers es comprometien a no exigir cap variació en l'horari dins un terme de 20 mesos. Aquest terme no ha finit encara; doncs, no hi ha res a modificar, ni a discutir...

JOAQUIM

(*A punt d'esclatar.*)

Ja hi som! (*Mira el seu rellotge.*) Mira, papà: només em queden deu minuts; ni en deu minuts ni en deu anys podria destruir la teva obstinació. Aleshores val més que no comenci.

NARCÍS

Però, si jo t'ho demano (*girant-se a les noies*); us ho demano...

FIFÍ

Ai, papà; també quina mania d'embolicar-nos en aquestes qüestions...

JOAQUIM

No, no, no; no ens enganyem, tu el que vols no és pas que jo t'aconselli; tu preveus de sobres quina serà la meva opinió en aquesta matèria... saps perfectament que trobaré insensat que per aferrar-te a un pacte que caducarà d'aquí a pocs mesos, et declari una vaga... contra tu sol... una vaga que inevitablement guanyaran els obrers...

NARCÍS

De manera que tu...

JOAQUIM

Deixa'm acabar! Tu papà, no ens consultes, tu vols que després de discutir quatre hores, jo et doni la raó... Em vols convèncer, en una paraula.

NARCÍS

I encara que fos com tu dius, té res de particular que el pare de família, no s'acontenti de governar el seu negoci, sinó que, de més a més, vulgui l'adhesió dels seus fills? Això em sembla democràtic i tot.

JOAQUIM

Ai, papà. Sembla talment que no recordis els motius que he tingut per separar-me de la fàbrica i per posar-me a treballar pel meu compte... va ser per això: va ser per evitar les discussions interminables i no veure't congestionat d'indignació davant les meves heretgies... No hi tornem, per l'amor de Déu. Ara ja no tindriem excusa. (*Expeditiu, però afectuós.*) Resol segons el teu criteri i deixa que jo me'n vagi a passejar amb el meu.

NARCÍS

(*Sarcàstic.*)

Això mateix. Cadascú pel seu cantó! Cadascú les seves idees, la seva manera de viure...

JOAQUIM

Hi ha res millor?

NARCÍS

No és això la família. La família és unitat; un sol pensament, un sol sentiment. Un feix lligat i relligat.

CARME

(*Impacient.*)

Oh, papà, no voldràs col·locar-nos una vegada més el disc de la família ideal...

NARCÍS

(*Indignat.*)

Col·locaré els discos que em donarà la gana!

JOAQUIM

(*A Carme.*)

Psiiit! Val més que callis. (*Al seu pare.*) En el fons, papà, no et pots queixar de mi. Has vist que contra el que temies, em guanyo la vida tot solet i amb molta decència.

NARCÍS

Sí, però en aquest negoci dels anuncis, que no és un treball seriós... Passes tot el dia en automòbil... Jo sempre et veig en automòbil... Treballes sense adonar-te'n, com si anessis a fer visites...

JOAQUIM

I què? Es algun defecte?

NARCÍS

No, no... Això no és treballar... Treballar és fer-se la guitza vuit o nou hores darrera un pupitre...

JOAQUIM

(*Alarmat.*)

No tornem a discutir el concepte del treball! (*Mira el rellotge.*) Les quatre! Me'n vaig (*Fent-li una moixaina.*) No facis aquesta cara... Veus? Jo mai no em ficaria en cap negoci que m'obligués a viure amb els punys closos i les celles juntes tot el sant dia... No... M'estimaria més anar a captar... Adéu-siau!

(*Desapareix pel fons.*)

NARCÍS

No sembla fill meu. (*Girant-se a les seves filles, que durant tota l'escena anterior no han deixat de fer els posats d'ensopiment i d'inhibició.*) I vosaltres, no heu comprès les meves raons? Jo voldria...

FIFÍ

(*Interrompent.*)

No són coses de dones.

NARCÍS

¿No m'heu dit més de quatre i més de cinc vegades que les dones d'avui han d'intervenir en tot?

FIFÍ

No pas en aquestes qüestions...

NARCÍS

Ja us entenc. Vosaltres voleu totes les llibertats, tots els drets, però que els mals de cap els passi un altre.

CARME

I si parléssim d'un altre tema? Dies ha que et vull demanar una cosa molt interessant.

NARCÍS

Per tu?

CARME

Per mi i per tu...

NARCÍS

Em sembla que has triat un mal moment.

CARME

Ho dius pel conflicte de la fàbrica?

NARCÍS

I doncs?

CARME

No hi hem pas de pensar tot el dia com si fos una obsessió. Hi ha altres coses urgents...

NARCÍS

Sí?

CARME

Sí, papà. Hi ha un jove que...

NARCÍS

(Interrompent.)

Ah, es tracta d'un jove? Els joves, rai! Poden esperar...

CARME

No diguis estranyeses, papà. Em sembla que l'avenir de la teva filla és tan important com els conflictes de la fàbrica...

NARCÍS

Però, capcigrany, no has comprès encara que el teu avenir depèn directament de la fàbrica? Mira, Carme: avui no em vinguis amb històries de joves i de prometatges. No tinc el cap per a això.

CARME

L'hi hauries de tenir. Et convé distreure't... canviar d'idees...

NARCÍS

No!

CARME

Es tracta d'un jove distingit, de molt bona família... i amb una posició —estigues tranquil!... Serà enginyer d'aquí a pocs mesos... La seva mare, que és vídua...

NARCÍS

Vaja! També has adoptat el sistema de la teva madrastra: cosa que us interessa, cosa que he d'escoltar si em plau per força... En canvi, ni elles ni tú, ni tu (*per Fifi*) heu estat bones per acompanyar-me una mica en aquest tràngol...

FIFÍ

No sé què voldries que féssim. Potser trobes que ens pertoca d'anar a discutir amb els sindicats?

NARCÍS

No. Però hi ha mil maneres de demostrar a un home que no està sol, que té al seu voltant persones que participen de les seves inquietuds...

CARME

Ah, ja entenc. Voldries que tots t'estiguessin a la vora amb un aire ben compungit i sense parar de dir: (*parodiant*) "Ai, papà; que bé que defenses els teus principis!"

NARCÍS

No. Ja ho veig. Encara resultarà que si pateixo és per gust... "perquè estic carregat de manies", "perquè tinc aquest caràcter"... Si en el fons és això el que penses... Tots penseu exactament com la meva dona... Després diran que és difícil que una madrastra sigui ben acceptada i ben obeïda...

FIFÍ

Tornem-hi! Sempre amb aquesta idea, que hi ha una mena de complot contra teu...

NARCÍS

No hi haurà cap complot, però els efectes són com si hi fos.

CARME

La mamà és jove encara, i té el mateixos gustos que nosaltres. Ve't-ho aquí. No hi ha res més.

FIFÍ

Et queixes i te n'hauries de felicitar.

NARCÍS

M'ha isolat... Amb les seves complaences i els seus afalacs, us ha fet seves...

CARME

I quan venim, com ara jo, a parlar-te d'una cosa que ens interessa...

NARCÍS

(Intercalant.)

Això: que us interessa...

CARME

...resulta que no estàs per nosaltres.

NARCÍS

Naturalment! Hi ha una jerarquia en els temes. No es poden tractar tots alhora, i els que són preferents han de passar davant dels altres... Si no visquéssiu en una atmosfera tan frívola...

(Entra cambrera.)

NARCÍS

Què passa?

CAMBRERA

Hi ha el senyor Bou, que ve de la fàbrica, i diu que l'ha de veure de seguida.

NARCÍS

Que entri! *(La cambrera se'n va. A les seves filles.)* Ho veieu? Ara és això el que cal resoldre...

CARME

Doncs, quan se'n vagi el senyor Bou, tornaré.

(Se'n van les dues noies per l'esquerra.)

ESCENA II

NARCÍS

Tretze són tretze! Elles s'han de sortir amb la seva.

BOU

(Entrant pel fons.)

Bon dia, senyor Buixareu.

NARCÍS

Hi ha alguna novetat?

BOU

Les noves bases, les acaben de deixar a la fàbrica i he cuitat a dur-les... Són una mica més moderades que les primeres. *(Les hi ensenya.)*

NARCÍS

(Prenent-les i mirant el plec.)

Les has llegides?

BOU

No, senyor; però el jove que les ha dutes me n'ha explicat la substància... No es pensi; és un jove molt polit, que vesteix d'allò més bé i que sap presentar-se.

NARCÍS

(Brandant el sobre.)

I et sembla que és aquesta la manera de dirigir una carta? "Al burgès de la fàbrica del carrer d'Entença, 510"... Sense cap consideració a la categoria social, ni als anys, ni a la persona... Res!... "Al burgès de la fàbrica"... Com si no tingués nom...

BOU

(Humil i excusatori.)

Són maneres...

NARCÍS

(Descloent el sobre.)

No són maneres!... *(Resseguint amb una ulla-*

da l'imprès que treu del sobre.) Cinquanta-set bases! Només això ja indica les seves ganades d'empipar... (Llegeix per a ell, però comenta en veu alta.) Això mateix! Un jornal mínim de 20 pessetes... i l'amo que vagi a captar!... (Torna a llegir.) Dutxes! Ara resulta que volen dutxes... Bou: volen dutxes!... (Amb violència.) Tu n'has presa alguna en ta vida...?

Bou

Algun xàfec que m'ha arreplegat al carrer...

NARCÍS

(Sense fer-li cas. Exaltat.)

I això?... Es el súmmum!... Altra cop un canvi d'horari... com si no haguéssin signat un compromís solemne de no modificar-lo en 20 mesos. Sense bona fe és impossible treballar...

Bou

El jove que ha vingut a lliurar les bases, ja me n'ha explicat alguna cosa. (Com qui recita una lliçó.) "Cal que el proletariat expropiï les fàbriques... Un cop siguin seves, les reorganitzarà de manera que produiran tres vegades més..."

NARCÍS

I tu què li has respost?

Bou

Un servidor?

NARCÍS

Tu, tu...

Bou

Què volia que respongués? Un servidor no hi entén.

NARCÍS

Ah, no? Fa trenta anys que ets a la casa, es pot dir que hi has nascut, i ara resulta que no entens si la fàbrica és meva o no és meva, si és just que m'obliguin a escanyar la producció. Bou, Bou, ets un malagraït!...

Bou

No ho prengui així, senyor Buixareu. Si no he contestat res al jove del sindicat, ha estat no perquè aprovés els seus punts de vista, sinó perquè no em creia amb autoritat per a combatre'ls... De més a més, discutir amb aquesta gent, què li

diré?, sempre fa una miqueta de basarda. De vegades tenen uns arguments...

NARCÍS

Vols dir que anava armat?

Bou

No ho sé, Mare de Déu!... Però, sempre queda el dubte... I un home a la meua edat i en aquests temps, es decanta a la prudència.

NARCÍS

I aquest jove pensa venir-me a trobar?

Bou

Ho ha dit...

(Narcís es passeja amunt i avall.)

NARCÍS

No hi veig la necessitat... Realment, no hi veig la necessitat. (Pausa breu.) Ai, estimat Bou, qui pogués tornar a l'any 1913! Allò era viure. Te'n recordes?

Bou

Ja ho crec!

NARCÍS

Encara es podia treballar sense angúnia. Em llevava, esmorzava tot llegint el diari i me n'anava a fer un tomb per la fàbrica... No sé si els meus obrers m'estimaven gaire; però tots em tractaven amb respecte... Jo era per a tothom el senyor Buixareu... Parlava amb l'un, parlava amb l'altre... (Simulant salutacions.) "Senyor Buixareu, per aquí", "senyor Buixareu, per allà". Tu te'n recordes, oi?

Bou

Prou, prou.

NARCÍS

(Abaixant la veu.)

A propòsit. Vas dur aquell paquet a casa de la senyoreta Elvira?

Bou

Sí, senyor. Ahir tarda mateix.

NARCÍS

Ella hi era?

Bou

Sí, senyor. Em va donar les gràcies molt amablement.

NARCÍS

(Amb un punt de tendresa.)

És una senyoreta molt amable!

Bou

Ho pot dir.

NARCÍS

És l'únic consol... trobar de tant en tant persones com la senyoreta Elvira que estan conformes amb les teves idees i que participen dels teus sentiments. (Canvi de to.) La teva dona i tu viviu... en bona harmonia?

Bou

Sí, senyor.

NARCÍS

I els fills t'acompanyen, et creuen?

Bou

Déu n'hi do! No em puc queixar. Però, ¿per què m'ho demana, si no és indiscreció?

NARCÍS

Per res... M'interessa saber si ets feliç.

Bou

Tant com feliç! El reuma, veu? (assenyala l'espatlla i el braç drets) em té adolorida tota aquesta banda... Hi ha dies que gairebé no puc bellugar el braç...

NARCÍS

Els mals físics, rai!

Bou

Bé, bé: segons i com.

NARCÍS

A tu ningú no et presenta bases.

Bou

Oh, bé... Tal vegada m'estimaria més que me'n poguessin presentar. Fóra senyal que tenia una fàbrica... interessos... diners...

NARCÍS

(Duent-se les mans al cap.)

És horrible! De manera que tu encara m'enveges?

Bou

Envejar, no. Però, què li diré? No s'ofengui, em sembla que si passa penes i treballs, també té algunes compensacions que un servidor no ha tingut mai...

NARCÍS

De debò? Ho creus així mateix? És una monstruositat... Bou, no saps el que et dius... Vina'm aquí. Digues. Quina cosa de les que tinc et fa denteta?

Bou

(Vergonyós.)

Ui, no m'ho faci dir. N'hi ha tantes!...

NARCÍS

Digue'n una.

Bou

Però...

NARCÍS

Una!

Bou

(Després d'una breu vacil·lació.)

Doncs, miri, el vestit... Vostè el duu molt millor que no jo...

(Comparen les qualitats.)

NARCÍS

Oh! És possible que una persona entenimentada com tu pari atenció en aquests romansos?

Bou

Si, bé... ja veurà... Anar mudat agrada a tothom... I jo no parlo sols per mi; a casa tinc dona, dues noies i un noi... No pot pensar com els preocupa d'anar ben apanyadets...

NARCÍS

De debò?

Bou

Doncs, què es pensava?

NARCÍS

No sé; em semblava que a vosaltres us preocupaven altres coses més importants...

Bou

Tot ho és d'important. Una dona ben vestida fa molt més goig... I amb una dona que fa goig... la vida és tot una altra cosa.

NARCÍS

Insensat! Efectivament, jo tinc una dona ben vestida, que fa goig... Et penses que m'hi diverteixo gaire? Que ni tan sols la veig sovint? *(Treu el rellotge.)* Són dos quarts de sis... Ja deu fer dues hores que és fora. Al cine, o al te, o a compres... Qui sap! Arribarà just a l'hora de sopar. Soparem sense potser creuar quatre paraules... si no ve que ens posem a discutir!

Bou

(Amb una malícia continguda.)

De tota manera, una senyora com la de vostè... és allò... sempre...

NARCÍS

Què?... Ella dorm a un cap de casa i jo a l'altre... No; no és cap ganga, creu-me... Si vols, te la cedeixo amb el vestuari i tot!

Bou

Ja ho entenc: estan barallats.

NARCÍS

I de quina manera! Bou: el meu segon matrimoni ha estat un infern.

Bou

Però, veu, senyor Buixareu, fins quan té la desgràcia de no lligar amb la seva senyora, vostè pot... pot trobar un consol fora de casa...

NARCÍS

(Gairebé tapant-li la boca i mirant a dreta i esquerra amb molta alarma.)

Psit!... Calla!... Jo sóc un home de principis...

Bou

Perdoni. No he volgut ofendre.

NARCÍS

No m'envegis, creu-me, no m'envegis.

Bou

Per aquest cantó, ja ho veig, no ha tingut sort.

NARCÍS

I per tots els cantons; Bou, no siguis tossut.

Bou

(Somrient amb bonhomia i fent el gest adequat.)

I la manduca? Vostè es deu clavar cada pollastre... cada tall de filet... cada ampolla de xampany...

NARCÍS

T'equivoques. No saps que estic a règim?

Bou

Un servidor també.

NARCÍS

Doncs, ja veus com estem tants a tants.

Bou

(Lent, gratant-se el cap.)

Sí, però abans d'estar-hi...

NARCÍS

Déu poderós, quina mania! Estàs tan perversitat com els altres. Sempre trobes un motiu per a envejar-me!

Bou

Ara, ja no. Estic massa avesat a menjar magre i a vestir de qualsevol manera. Si de cop i volta, em possessin al lloc de vostè, el benestar em reprendria... Faria una mala fi.

NARCÍS

El benestar! El benestar! Tu en parles amb una seguretat absoluta i jo, pobre de mi, no el veig enlloc! No t'adones dels mals de cap que em dóna la fàbrica?

Bou

Això rai! Sempre li queda el recurs de plegar.

NARCÍS

I ara! Parles formalment?

Bou

Ja veurà, vostè es queixa de la fàbrica, i jo

només li dic que sempre té el recurs de vendre-la o de tancar-la o de traspasar-la...

NARCÍS

(Exaltant-se.)

Bou: No diguis bestieses! Si plego com a fabricant tant se val que em suïcidi.

Bou

(Per acabar, però donant a entendre que no s'ha deixat pas convèncer.)

Es allò, senyor Buixareu, cadascú veu les coses d'una manera. Si no mana res més, me'n tornaré cap allà...

NARCÍS

Sí, sí, vés. Convé que no te'n moguis... *(Acompanyant-lo cap al fons.)* I si torna aquell jove del sindicat, digue-li que no es molesti, que amb el paper en tinc prou per fer-me càrrec de tot.

Bou

(Desapareixent amb Narcís.)

Ja li dic, ell ha demostrat molt desig de veure'l...

ESCENA III

MARGARIDA

(Entrant amb precaució per l'esquerra, vestida de carrer i seguida de Carme.)

Sí; veus? Ja són fora. *(Ensumant l'aire.)* Aquesta gent de la fàbrica deixen de seguida una fortor especial... no trobes?

CARME

(Ensumant també.)

Sí; és veritat.

MARGARIDA

(Com si reprengués una conversa començada.)

Doncs, jo, ja m'ho temia. Et vaig dir que li parlessis, perquè no hi ha altre remei... Però, ja suposava que fugiria d'estudi...

CARME

Diu que està tan preocupat...

MARGARIDA

(Sarcàstica.)

Ja veuràs com jo esbandeixo les seves preocupacions.

CARME

(Aduladora.)

Si no ho arregles tu...

MARGARIDA

T'adverteixo que m'hauria estimat més no intervenir en aquestes coses perquè no pugui dir que pretenc casar-vos a gust meu...

CARME

Oh, al papà, tots els candidats li faran el mateix mal efecte...

MARGARIDA

Però si pensa que sóc jo la qui els patrocina, encara serà pitjor. *(Veient el seu marit que torna pel fons.)* Ja tenim l'home aquí.

CARME

Ah, jo us deixo.

MARGARIDA

Potser val més...

MARGARIDA

(Després d'examinar-lo uns segons amb mirada irònica.)

Es una llàstima que no vulguis escoltar les teves filles quan et vénen a parlar de problemes que al capdavant són de la teva exclusiva incumbència...

NARCÍS

Mira, Margarida: ja li he dit a Carme que avui tinc altres problemes molt més urgents... Avui només tinc una preocupació: la fàbrica i el sindicat, el sindicat i la fàbrica.

MARGARIDA

N'estàs segur?

NARCÍS

Què vols dir?

MARGARIDA

Que exageres. La teva capacitat és petita, però no tant com ens vols fer creure.

NARCÍS

(Alçant-se.)

Ah, no? Mira, no comencis amb reticències.

MARGARIDA

No són reticències. *(Abaixant la veu i amb un somriure.)* Es que ho sé tot.

NARCÍS

Tot? No sé de què em parles.

MARGARIDA

Es inútil que facis el desentès. Ho sé tot!

NARCÍS

Què t'han contat?

MARGARIDA

La història més divertida del món. Els amors de la professora de piano i del senyor Buixareu... *(Riu.)*

NARCÍS

Mentida! Això és una calúmnia vil!

MARGARIDA

Em voldràs negar que la visites sovint i que li envies paquets de tant en tant?

NARCÍS

Visites de pura cortesia...

MARGARIDA

Sí, ja.

NARCÍS

Hi van persones respectables... Enraonem...

MARGARIDA

(Sarcàstica.)

Els angelets de Déu!

NARCÍS

Ella fa una mica de música...

MARGARIDA

Sí, música. Música celestial.

NARCÍS

(Vehement.)

No, no. No vull que ho prenguis així! Et juro que...

MARGARIDA

(Interrompent i sense fer-li cas.)

Romeo i Julieta... Una Julieta més vella que Matusalem.

NARCÍS

(Picat.)

Això és mentida.

MARGARIDA

Del 88!

NARCÍS

Del 91!

MARGARIDA

Del 88, l'any de l'Exposició Universal.

NARCÍS

Què saps tu! Has vist la seva fe de baptisme?

MARGARIDA

Li he vist la cara i els vestits.

NARCÍS

Té l'eterna joventut de la bondat i de la tendresa.

MARGARIDA

Oh, no me'n parlis. I que en deveu fer de goig tots dos en els moments de tendresa!

NARCÍS

No hi ha res del que et penses. Però ja que la insultes i la menysprees, sàpigues que és una ànima noble i digna, capaç de comprendre'm... i fins d'estimar-me!

MARGARIDA

Et felicito! I per enganyar-me amb aquesta plepa has esperat tants anys i has pres tantes precaucions?

NARCÍS

Això et mereixeries: que t'enganyés. Però jo sóc un home de principis, i Elvira és incapaç d'una mala acció...

MARGARIDA

Oh, per mi no feu compliments!

NARCÍS

No presumeixi's de cínica. En el fons, confessa-ho; et voldria que tingués relacions íntimes amb una altra dona...

MARGARIDA

Jo? Gelosa, jo?... De tu i d'ella? El tip de riure que m'he fet quan m'ho han vingut a contar!

NARCÍS

(Molt enèrgic.)

Margarida!

MARGARIDA

Crida, crida, si et sembla. Encara resultarà que ets tu el qui té raó.

NARCÍS

Ets capaç de fer perdre el seny a l'home més flemàtic. No t'he jurat que tot plegat és una calúmnia?... Digue'm: per què et vas casar amb mi?

MARGARIDA

Fa set anys que m'ho demano.

NARCÍS

No t'hi van pas obligar. Eres lliure d'acceptar-me o de rebutjar-me. Jo no sé si mai has estat enamorada de mi...

MARGARIDA

Mai! Sobre aquest punt no cal que segueixis dubtant...

NARCÍS

Aleshores, per què em vas deixar entreveure una felicitat impossible?...

MARGARIDA

Em sembla que sóc més aviat jo la qui t'he de demanar comptes...

NARCÍS

Comptes de què? Et vaig oferir un afecte lleial i una companyia segura per seguir la ruta de l'existència... i això no t'ha faltat mai.

MARGARIDA

M'ha sobrat el preceptor i m'ha faltat el marit. Ja que tenies la sort de casar-te amb una dona molt més jove que tu, el menys que podies fer és provar de rejuvenir-te i no pretendre que jo m'avingués a les teves manies d'home antiquat...

NARCÍS

Jo no podia consentir sense protesta que en lloc d'ajudar-me a educar les filles, no fessis sinó fomentar la seva frivolitat...

MARGARIDA

Sí, ja: tu voldries que a sobre d'haver-te sacrificat la meva joventut, m'hagués convertit en una dama de companyia ben severa i ben encarada... *(Entra Fifi.)* No sóc tan estúpida com això...

NARCÍS

(Que s'ha adonat de l'aparició de Fifi.)

Calla!

MARGARIDA

Per què he de callar?

NARCÍS

No veus qui ha entrat? Em sembla que no són discussions per sostenir en presència d'una filla...

MARGARIDA

Ho dius per Fifi?

NARCÍS

I doncs!

FIFÍ

(Amb una falsa modèstia ben accentuada.)

He vingut perquè s'acosta l'hora de la lliçó de piano i *(al seu pare)* perquè no diguis que no estic a punt i que em faig buscar per tota la casa... Però si molesto...

NARCÍS

Mira, Fifi; ja que em parles amb aquest aire de gata moixa, et diré que una noia realment discreta en té prou d'endevinar, només d'endevinar!, que els seus papàs discuteixen, per no venir-los a escoltar, ni a interrompre. Ho entens?

MARGARIDA

La mania del misteri! No tens esmena. Sempre et fas la illusió que vius entre criatures in-

nocents que ni veuen, ni senten el que passa al seu voltant. Doncs, perquè ho sàpigues: la primera persona que s'ha adonat de la teva debilitat per la senyoreta Elvira, ha estat aquesta. (*Per a Fifi.*)

NARCÍS

(*Gairebé afònic per la sorpresa.*)

Què dius?... Ella?... Es ella la qui ha pogut suposar que el seu pare...

(*Surt la cambrera, però es detura en adonar-se de la tensió dels senyors.*)

MARGARIDA

Digues, Lluïsa...

CAMBRERA

Hi ha la professora de piano... La faig entrar?

NARCÍS

No, esperi's...

(*Fa semblant de retirar-se, però la seva muller l'atura.*)

MARGARIDA

Per què no?... Sí, sí. Fes-la entrar de seguida.

NARCÍS

(*Sordament a la seva dona.*)

No!

MARGARIDA

(*A la cambrera.*)

Vés!

(*Cambrera surt.*)

NARCÍS

(*Recelós i patètic.*)

Vols provocar un escàndol, aquí, al mateix domicili conjugal?... Pensa que...

MARGARIDA

(*Retenint-lo per la mànega.*)

Calla!

NARCÍS

Et torno a jurar que som innocents de tota culpa... Per mi, per tu, pels nostres fills, evita l'escàndol...

(*Entra la senyoreta Elvira i, en veure el matrimoni, es detura, indecisa.*)

MARGARIDA

Déu la guard, senyoreta.

SRTA. ELVIRA

Molt bones tardes tinguin.

(*Pausa breu i dificultosa.*)

MARGARIDA

(*Amb un somriure burleta, tot assenyalant Narcís amb un gest versallesc.*)

Senyoreta Elvira: Aquí el té.

(*S'inclina lleugerament i se'n va rient. La parella resta desconcertada i estupefacta. Passen uns segons. Es miren de cua d'ull.*)

SRTA. ELVIRA

Ai, Déu meu!

NARCÍS

(*Mirant vers la porta per on acaba de sortir Margarida.*)

Malvada!

SRTA. ELVIRA

(*Tímidament i anhelosament.*)

Què passa? Què ha volgut dir la seva senyora?

NARCÍS

(*Amb compte, per si la seva muller el sentia.*)

No en faci cas. Ja li he explicat més d'una vegada que té un caràcter... una mica estrany...

SRTA. ELVIRA

Des del dia que va ocórrer aquell incident amb la seva filla, jo no havia d'haver tornat a entrar en aquesta casa... No havia d'haver escoltat els seus precs...

NARCÍS

No digui això, Elvira.

SRTA. ELVIRA

Però, què ha volgut dir la seva senyora? (*Estrafent-la.*) "Aquí el té". Narcís, parli'm clar, per l'amor de Déu. Sóc molt poqueta cosa, però sempre he volgut saber la veritat... Els equívocs no em deixen viure... La veritat!

NARCÍS

(Com qui adopta una resolució heroica.)

Doncs, la sabrà. (Mirant a dreta i esquerra per cerciorar-se que no el sent ningú.) La meva muller fa veure —jo crec que ho fa veure només que per mortificarme...

SRTA. ELVIRA

Què?

NARCÍS

Que... que vostè i jo... comprèn?... (Abaixant la veu.) ¡Culpables d'...adulteri!

SRTA. ELVIRA

(Esgarrifada.)

Oh! Quina infàmia! Però, com ha pogut pensar una cosa semblant!... I vostè no li ha dit?...

NARCÍS

Imagini!... Li he jurat, li he tornat a jurar que érem innocents. Però ella no em volia creure... I reia com una boja.

SRTA. ELVIRA

(Estupefacta.)

Reia?...

NARCÍS

(Amarg.)

Sí; es veu que no m'ha estimat mai.

SRTA. ELVIRA

(Ferida.)

Reia... Tan ridícula sóc?

NARCÍS

(Vehement.)

No, Elvira! Vostè és un àngel... També li ho he dit a la meva dona.

SRTA. ELVIRA

Sí?

NARCÍS

Sí, perdoni'm; li he dit que vostè era una ànima digna i noble, capaç de comprendre'm... i fins d'estimar-me.

SRTA. ELVIRA

(Ruborosa i en el fons afalagada.)

Això li ha dit?

NARCÍS

(Suplicant.)

Perdoni'm, si l'he ofesa... Estava excitat; no he trobat altra cosa millor per replicar a la meva dona...

SRTA. ELVIRA

(Compassiva.)

No... Si està bé... si és veritat! El comprenc... el comprenc més del que s'imagina...

NARCÍS

Elvira!... (Alarmat per la seva pròpia exclamació, mira a dreta i esquerra, abaixant la veu.) ¿Oi que no és just que em facin patir d'aquesta manera? Vostè sola, en aquests darrers mesos m'ha donat el consol de saber-me comprès per algú... Les hores que he passat al seu costat i que ara volen convertir en una ignomínia, són com una mena d'oasi en la meva existència... Suposen que l'estimo... I deuen tenir raó... Em fa un gran bé de confessar-ho: deuen tenir raó...

SRTA. ELVIRA

Per Déu, no em parli així. Em fa por. Recordi que som a casa seva.

NARCÍS

(Refent-se.)

Es veritat. Aquí, no puc pronunciar les paraules que puguen als meus llavis. Sóc al domicili conjugal... Potser ens deixen sols perquè caiguem en un parany. Però, cregui'm, Elvira; estic emocionadíssim... Durant tot el dia no he parat de rebre fiblades... Mals de cap, a la fàbrica; desenganys, a casa... I quan ja no veia sinó negrors pertot, compareix vostè...

SRTA. ELVIRA

(Posant-li una mà al braç.)

Narcís, no segueixi. Hem de dominar-nos i de dissimular. (Va al piano; l'obre i comença a tocar la Primavera, de Grieg. Narcís resta dret a curta distància i tot devorant-la amb els ulls, segueix el compàs amb gestos moderats de les mans.)

NARCÍS

Molt bonic... Es una música tendra i alegre...

SRTA. ELVIRA

Es la *Primavera*, de Grieg. No la coneixia?

NARCÍS

La *Primavera*... No, no... Crec que no l'havia sentit mai.

TELO *lent, mentre la música segueix.*

ACTE TERCER

Menjador a casa del Sr. Buixareu. La taula és parada per al sopar. A escena hi ha Narcís i el seu fill.

CAMBRERA

(Sortint per l'esquerra.)

Veig que la senyora i les senyoretetes no vénen... Si vol que comenci a servir el sopar?

NARCÍS

No... Esperarem encara una estona.

CAMBRERA

Com vulgui.

(Es retira.)

NARCÍS

(Després de consultar un rellotge.)

Veus? Això també ho fan per empipar-me. Mai no arriben a sopar a l'hora... Mai! Mira-ho pel cantó que vulguis; jo no puc viure d'aquesta manera...

JOAQUIM

Doncs, jo em feia la il·lusió que en aquest darrers temps havies trobat una posició més còmoda.

NARCÍS

Al contrari!

JOAQUIM

(Decidit, però amistós.)

Papà, parlem clar; aleshores, de què et serveix aquest petit embolic que tens amb la senyoreta Elvira?

NARCÍS

(Estupefacte.)

Mentida! Qui te n'ha parlat? No t'ho ha dit pas la meva dona?

JOAQUIM

Es una cosa pública, papà.

NARCÍS

Pública?... Es impossible...

JOAQUIM

No t'amoïnis! Aquestes coses sempre traspuen...

NARCÍS

Et juro que en el que t'han contat no hi ha sinó fantasia o afany de calumniar. Es tracta d'una cosa... d'una cosa innocent, en el fons. La visito, per conversar... comprens? només per conversar.

JOAQUIM

Sí, papà: no t'escarrassis!

NARCÍS

A casa seva hi trobo un ambient que s'adiu amb els meus gustos. M'hi puc desfogar... No és com aquí! Creu-me, fill meu. Jo sóc incapaç...

JOAQUIM

Però, si no et faig cap retret! Si ho trobo naturalíssim...

NARCÍS

Es que em doldria que tu...

JOAQUIM

No, home, no! Per Déu... Si quan ho vaig saber me'n vaig alegrar i tot. *(Gest d'astorament de Narcís.)* Vaig dir-me: "Així el pobre papà es distraurà una mica, no es prendrà tan a la valenta les qüestions de casa"... Però, veig que en aquest punt m'he equivocat. Segueixes tan exasperat com sempre.

NARCÍS

Jo prou faig per tirar-m'ho tot a l'esquena, com tu m'has recomanat més d'una vegada... Però...

JOAQUIM

Però no pots; el teu geni se t'endú...

NARCÍS

No és això...

JOAQUIM

Sí, que ho és!

NARCÍS

Encara que faci el propòsit de despreocupar-me, la meva dona em burxa, comprens? D'ençà que ha descobert les meves visites a la senyoreta Elvira, no pots imaginar-te com em turmenta...

JOAQUIM

Ah, sí? N'està gelosa?

NARCÍS

Ca! Se'n riu; ens pren el pèl. I tu comprendràs que d'aquesta manera, desautoritzat del matí al vespre, no puc viure.

JOAQUIM

Realment.

NARCÍS

La teva mare, que al cel sia, aquella sí que va ésser una companya veritable.

JOAQUIM

Ja ho crec! La pobra al teu costat era un colomí dolç i esporuguit... Has tingut pega: la primera dona un colom; i la segona...

NARCÍS

Un voltor!

JOAQUIM

(Rient)

No tant, papà.

NARCÍS

(Exaltant-se)

També la defenses?

JOAQUIM

No, home, no. Assossega't. Ni la defenso ni l'ataco. Només comprenc que ella i tu heu fet un bunyol, casant-vos.

NARCÍS

Consti que el vaig fer per vosaltres...

JOAQUIM

(Amb malícia afectuosa.)

Bé. Per nosaltres... i perquè ella t'agradava.

NARCÍS

Quim! Estem parlant seriosament.

JOAQUIM

Deixem-ho. L'essencial és que tu vius eternament contrariat i que no parles amb ningú com no sigui per discutir... I que qualsevol dia et feriràs!

NARCÍS

Es el que t'estic dient. No puc, no puc i no puc!

JOAQUIM

Molt bé. Doncs si t'has convençut plenament que aquesta incompatibilitat no té remei, per què no prens una resolució?

NARCÍS

Quina? No voldràs pas que les mati?

JOAQUIM

No. Res de tragèdies... Hi ha altres coses a fer, molt més simples... molt més humanes... Jo, al teu lloc...

NARCÍS

Què faries?

JOAQUIM

Jo, al teu lloc *(vacilla; mira a l'entorn)*, agafaria els *trastets* indispensables, la meva roba i, sense fer soroll... tocaria el dos.

NARCÍS

(Amb una gran emoció.)

Sí... te n'aniries?

JOAQUIM

Sí.

NARCÍS

I a on?

JOAQUIM

Quina pregunta! A casa la senyoreta Elvira,

en aquest petit paradís que dius que has descobert... Deixaria de patir i de fer patir, Mare de Déu!

NARCÍS

Quim: això ho deus dir per riure. No pot ser que tu, un fill meu, tinguis l'atreviment d'aconseillar-me una deserció d'aquesta mena? Sóc un pare de família, jo, sóc un home d'ordre...

JOAQUIM

Papà! L'ordre també pot consistir a viure amb una mica de pau i de simpatia! L'ordre! Però, quin diable d'ordre és el que defenses aquí dins? Tothom es riu de tu... No pareu de barallar-vos...

NARCÍS

(Amb un punt de recel.)

Tu desitges que me'n vagi?

JOAQUIM

A mi, personalment, m'és igual que te'n vagis o que et quedis. Ja saps que el mes entrant em caso i m'installo al meu domicili. A mi m'és igual, papà. Parlo exclusivament per tu.

NARCÍS

I el meu deure?

JOAQUIM

Hi ha més d'una manera de complir-lo.

NARCÍS

No; això, no! Només n'hi ha una.

JOAQUIM

Ai, papà! T'obstines a considerar el deure com una mena d'aparell mecànic que funciona sempre de la mateixa manera... I no és això! T'advertixo que jo també sóc una persona decent i també m'inclino davant els imperatius de la consciència... però, no pas prescindint de les persones, de les circumstàncies, de l'ambient... El que tu veneres no és el deure; és la superstició del deure.

NARCÍS

Negaràs que si jo em separo de la meva dona, produiré un escàndol que us perjudicarà a tots vosaltres?

JOAQUIM

Bah! Si t'arruïnessis sí que ens perjudicaries de valent, però aquests romansos familiars ja no impressionen gaire... El teu amic Banyeres diu que no li prova viure a Barcelona i s'està sempre a París o a Cannes; tothom sap que en realitat es tracta d'una separació amb tota regla. I què? ¿la seva família se la campa pitjor que abans? La filla gran ha fet un casament magnífic i la petita si no fos tan lletja no dubtis que també el faria... Els Garriga, tan considerables, tan respectables, tothom sap que de fet estan separats...

NARCÍS

(Sordament i sense massa convicció.)

Porqueries; tot això són porqueries.

JOAQUIM

En fi, jo no tracto de convèncer-te. T'he dit, perquè la conversa ho duia i perquè no m'he pogut contenir, el que jo faria si em trobés en el teu cas...

(Pausa.)

NARCÍS

Però escolta, si jo, que sóc el pare, me'n vaig d'aquesta casa, com queden les meves filles?

JOAQUIM

(Durament)

Divinament. Tu no deixaràs de subvenir amb la mateixa generositat que avui a les seves necessitats. Seguiran vestint bé, menjant bé, divertint-se... com ara... més i tot!

NARCÍS

(Aclaparat)

Més... perquè jo no les amoïnaré amb les meves prèdiques.

JOAQUIM

Es amarg de reconèixer, però és així mateix.

NARCÍS

Ja ho entenc... ja ho entenc... No és que no m'hagués passat pel cap la idea de fugir. Però sempre l'he rebutjada amb energia. Em semblava monstruosa. Però, ben mirat... la idea d'anar-m'en a viure en aquell pis modest i silenciós... amb una dona que em creu i que m'estima... Ai,

Quimet, per què has vingut a desvetllar la temptació?... No s'hi val... No està bé...

JOAQUIM

Es que em fas pena, papà... Sobretot ara que estic a punt de casar-me i de sortir de casa... Deixar-te aquí, tan desemparat...

NARCÍS

Sí... aquí ni m'estimen, ni em respecten. La meva dona riu quan li diuen que la traeixo... No ens lliga cap sentiment... Es clar: tu, al meu lloc, te n'aniries...

JOAQUIM

No en fa poc de temps que hauria presentat la dimissió!

NARCÍS

Dimitir... Ja ho veig. Es una altra concepció del món i de la vida... No hi ha cap raó perquè m'obstini a patir i a fer patir... Tu ho has dit. Jo no hauria gosat. Me n'aniré. Me n'aniré més aviat del què suposes. (*Mira el rellotge.*) Té: dos quarts de deu i encara no són aquí... saben que això em molesta, però a elles què se'ls en dona de mi? Gràcies, noi. Moltes gràcies. Em calia una empenta per ajudar-me a rompre la cadena i tu me l'has donada... Ja està... Arribo a pensar que és la teva santa mare, del cel estant, la qui t'ha suggerit aquesta bona obra... Ja està... Me'n vaig ara mateix... Entens? Ara mateix.

JOAQUIM

Vols dir? Tan precipitadament?

NARCÍS

Només esperaré que tornin per saber que no els ha passat res i, en acabat, sense seure a taula, me n'aniré. La pobra Elvira en tindrà una alegria!

JOAQUIM

Et seria més còmode sortir demà matí.

NARCÍS

No, no; aquestes coses s'han de fer a cop calent.

JOAQUIM

Tu mateix. Em sabria greu que després te'n penedissis.

NARCÍS

No, no; està bé. Tu tens raó... (*Parant atenció*

a la porta del fons.) Em sembla que ja són aquí... Només veure-les i me'n vaig... Sense deixar que sospitin la meva resolució... Sí, sí... (*Tustant l'esquena del seu fill.*) Tu tens raó... (*L'abraça.*)

JOAQUIM

Suposo que podré anar-te a veure.

NARCÍS

No faltava més... Me'n refio. (*Entren Margarida i les noies.*) Muixoni!

MARGARIDA

Déu vos guard.

NARCÍS

Hola.

JOAQUIM

Bona nit.

CARME

(*Seient a taula.*)

Si en havent sopat hem d'anar al cine, ja ens podem afanyar... Son dos quarts de deu gairebé.

(*La minyona a partir d'aquest instant, va servint la taula, procurant no distreure de l'acció i sortint d'escena en els punts culminants.*)

NARCÍS

No us adoneu que és tard fins que us interessa a vosaltres. I jo, mentrestant m'he de supeditar constantment a les vostres conveniències...

FIFÍ

Tu tens la mania de la puntualitat.

NARCÍS

(*Exaltat.*)

Jo?

MARGARIDA

Voldries convertir la casa en un quarter i que tots anéssim a toc de corneta.

NARCÍS

(*Enèrgic, oblidant-se de la situació.*)

I vosaltres la voldríeu convertir en una olla de grills! Però jo sóc aquí per impedir-ho...

JOAQUIM

(Tocant-li el braç.)

Papà... *(A part.)* Si te'n vas, no val la pena que t'esgargamellis més...

NARCÍS

(Repensant-se.)

Es veritat... Ja no val la pena.

MARGARIDA

(A taula, començant a servir la sopa.)

Per què no seus?

NARCÍS

(Després de mirar el seu fill i fer una pausa)

No. Vull sortir un moment...

MARGARIDA

(Sorpresa.)

Ara?

NARCÍS

Només un minut... per tirar una carta al correu.

MARGARIDA

No pots enviar la minyona?

NARCÍS

No, no. Jo mateix...

MARGARIDA

(Irònica.)

Ah, vaja! Deu ser una missiva interessantíssima i et fa por que la perdin... Cada dia et tornes més ridícul.

NARCÍS

(A Joaquim, que és a punt de seure a taula.)

Ja ho sents?

(Margarida i les noies es posen a sopar decididament. Joaquim contempla el seu pare la cullera en el plat. Narcís surt per la esquerra.)

MARGARIDA

(A Joaquim.)

Què li passa al teu pare?

JOAQUIM

El de sempre.

NARCÍS

(Tornant a sortir amb el capell als dits i donant mostres d'indecisió.)

Bé... Adéu-sia tots.

CARME

Adéu, papà.

FIFÍ

Ui! Sembla que estiguis a punt d'emprendre un gran viatge.

NARCÍS

Sí, oi? *(Patèticament.)* Quan un hom surt de casa, no sap mai si hi tornarà...

MARGARIDA

Quan et poses filosòfic, és quan resultes més insuportable.

NARCÍS

(A Joaquim.)

Sents?

JOAQUIM

(Suplicant i afectuós.)

Papà, per Déu... Si t'entretens, trobaràs la porta tancada.

NARCÍS

Tens raó. Ja me'n vaig... *(Mirant a l'entorn, com qui tracta de gravar una visió a la memòria.)* Ja me'n vaig. *(Va a un pitxer que hi ha sobre el bufet o sobre un altre moble, en pren una flor i se la posa al trauc. A les noies, amb una jovialitat forçada.)* No m'està bé aquesta flor?

CARME

Per anar a tirar una carta, bé et guarneixes prou.

MARGARIDA

(Irònica sempre.)

El vostre pare pressent la primavera.

NARCÍS

Això mateix. Una primavera de pau i de simpatia... Sense crits, sense discussions... Potser amb una mica d'enyorança... Però a la nostra edat, què s'ha de fer?

MARGARIDA

Però, vas o no vas a tirar la carta! (A la minyona.) Ramona: dugui-se'n la sopa, sinó quan torni el senyor serà glaçada.

NARCÍS

No te'n preocupis. Avui no tinc gens de gana. Apa, adéu-siau!

(Va per sortir.)

FIFÍ

Papà!

NARCÍS

(Sobtat, girant-se.)

Què passa?

FIFÍ

Res... Ja que surts, podries comprar un diari del vespre perquè puguem veure la secció d'espectacles.

NARCÍS

(Lent.)

Està bé... està bé...

(Surt i Joaquim s'aixeca automàticament, com si anés a seguir-lo, però sense bellugar-se del lloc.)

MARGARIDA

(A Joaquim.)

Què tens?

JOAQUIM

(Tornant a seure.)

Res, res.

CARME

(Tot menjant i volublement.)

Has vist el vestit que em duia l'Eladi aquesta tarda?

FIFÍ

No m'agrada, francament.

CARME

A tu sí que no sé el que t'agrada. El dibuix era elegantíssim i li cau admirablement.

FIFÍ

Massa exagerat. L'Eladi, ja t'ho diré, a estones

em fa l'efecte d'un saltataulells endiumenjat... Aquell mocador que li penja fins a la cintura... i aquelles corbates...

CARME

Si s'hagués dirigit a tu, el trobaries distingidíssim.

FIFÍ

Que ets estúpida, filla meva.

JOAQUIM

(Exasperat.)

¿Voleu parlar d'alguna cosa de més substància?

CARME

¿Què t'agafa?

JOAQUIM

Sembla mentida que pugueu passar la vida discutint aquests romansos... que si el mocadoret... que si l'onda... que si el vestit... que si la corbata...

FIFÍ

Qui parla!

CARME

El pensador!

JOAQUIM

Em sembla que no cal ser pensador per sortir alguna vegada d'aquesta poca-solta... Al món hi ha altres coses!... altres problemes!

FIFÍ

Parlarem de la guerra xino-japonesa, si et sembla.

JOAQUIM

(Nerviós, alçant-se de taula.)

Sou idiotes!

MARGARIDA

Però què tens, Joaquim?

JOAQUIM

(Vora el balcó.)

Res de particular.

MARGARIDA

Doncs, mira: fas un posat tot estrany. Si se-

guissis així, acabaries per assemblar-te al teu pare.

JOAQUIM

(Amb molta intenció.)

Sí, oi?... Al meu pare... Precisament, al meu pare.

MARGARIDA

¿Què et passa? Digues!

JOAQUIM

(Tornant a seure.)

Res, res.

MARGARIDA

Doncs, fas un posat tot estrany. Què et passa?

JOAQUIM

Penso en aquest pobre home que acaba d'anar-se'n.

MARGARIDA

Ell rai! Sí; ja he vist que també feia un posat diferent d'altres vegades, però no en faig cas. Està carregat de manies. Si té algun mal de cap, ja li passarà.

JOAQUIM

Potser, no.

MARGARIDA

(Alarmada.)

Tu ens amagues alguna cosa. Digues de seguida el què ocorre.

JOAQUIM

No us alarmeu. No crec que us perjudiqui gens, ni que us afecti gaire.

CARME

Però, acaba!

FIFÍ

Ai, sí! Acaba!

JOAQUIM

Doncs, mireu: el papà se n'ha anat i ja no tornarà.

MARGARIDA

I ara!

FIFÍ

Què dius?

JOAQUIM

Que se'n va de casa. No hi vol viure més.

CARME

Ens abandona?

JOAQUIM

Només personalment. La part econòmica segueix com ara. Per aquest cantó no us heu de preocupar. Es, simplement, que està cansat, fatigat...

MARGARIDA

I que la senyoreta Elvira el trastoca! Quina vergonya! Als seus anys! Però tu sabies que se n'anava?

FIFÍ

I amb una dona vella i cursi com la senyoreta Elvira!

CARME

Això. Encara si es tractés d'un cas com el d'aquella pel·lícula de Jannings...

MARGARIDA

Vaja! Es tan gros, que no m'ho acabo de creure. El teu pare no és capaç de fer una atzagaiada d'aquesta mena.

JOAQUIM

Diu que no pot més...

MARGARIDA

Però, de què es queixa?

JOAQUIM

De tot i de tots... En fi, ho sabeu de sobres, no m'ho feu explicar!

MARGARIDA

(Exaltant-se i dirigint-se a Joaquim.)

Fa el que li dóna la gana. Li tolero amb paciència de santa un embolic absurd que ni tan sols li serveix de reclam per al negoci... Què més vol?

CARME

(Igual.)

Això: què més vol?

FIFÍ

(Igual.)

No s'ocupa gens de nosaltres... Sort tenim de la mamà!

MARGARIDA

Té vint anys i cinc mesos més que jo i encara és l'hora que no l'he posat en ridícul tal com es mereixia.

JOAQUIM

Molt bé, doncs, molt bé... Però no cal que tot això m'ho digueu a mi. No sóc el seu representant!

MARGARIDA

Però tu sabies que se n'anava?

JOAQUIM

Fa deu minuts que ho sé.

MARGARIDA

Es una covardia, fugir d'aquesta manera.

CARME

Tant parlar dels lligams de la família!

FIFÍ

I per començar ja ens ha esguerrat la sortida d'aquest vespre.

MARGARIDA

(Alçant-se i separant-se de la taula.)

Ah, això sí que no! Sortirem com si no hagués passat res. Que vegi que no ens deixem impressionar. *(Les noies també s'han alçat de taula. I se'n van per l'esquerra.)*

CAMBRERA

No volen prendre postres, senyoreta?

MARGARIDA

Avui ja els hem presos, i dels bons!

(Surt per l'esquerra.)

CAMBRERA

(Després de mirar un moment en la direcció seguida per Margarida i adreçant-se a Joaquim.)

Senyoret, passa alguna cosa?

JOAQUIM

No... Res... Tenen pressa per anar al cine.

CAMBRERA

Una servidora pensava... *(Pausa breu.)* I el senyor no vindrà a sopar? *(El veu comparèixer per la dreta, amb el capell posat.)* Ai, si ja és aquí. Vaig a dur-li la sopa. *(Se'n va.)*

JOAQUIM

(Estupefacte.)

Papà! Què fas? T'has oblidat d'alguna cosa... Per què tornes?

NARCÍS

(Més amb un arronçament d'espatlles que amb la veu.)

Què sé jo!

JOAQUIM

Però és que tornes per quedar-te?

NARCÍS

(Amb el cap.)

Sí.

JOAQUIM

(Alludint a la madrastra i les germanes.)
Jo ja els havia dit que les deixaves...

NARCÍS

(Amb una resignació canina.)

Sí? No es deuen haver desesperat gaire.

JOAQUIM

(Evasiu.)

Déu n'hi do.

NARCÍS

M'han insultat, no?

JOAQUIM

Una mica... *(Explicatiu.)* L'excitació del moment, comprens? Però com és que t'has repen-sat quan ja havies trencat les amarres?

NARCÍS

Es veu que no les havia trencades. *(Lent i*

apagat.) He baixat l'escala a poc a poc, perquè semblava que els peus se m'enganxaven a cada esglaó. Després, m'ha calgut aturar-me uns minuts al pas de la porta. L'aire del carrer m'ha fet un efecte estranyíssim, com una mena de basarda. La poca gent que hi passa a aquesta hora caminava de pressa, amb aquell pas decidit que fa la gent quan es retira a casa... amb els seus... A la fi, amb un gran esforç he aconseguit travessar el carrer i plantar-me a l'altra vorera per esperar un taxi que anés cap a Gràcia... No en passava cap de lliure... D'esma he comprat el diari que m'havia encarregat Fifi (l'ensenyà)... I per més que provava d'ofegarla, hi havia una veu interior que no parava de dir-me: "No és això... No vas bé... No és això". Tot d'un plegat, un camió que passava a dos metres de mi, m'ha esquitxat de fang... l'abric... la cara... les mans. (S'eixuga amb el mocador com si encara sentís els esquitxos.) Això, tan insignificant si tu vols, m'ha acabat de desanimar... He tornat a travessar el carrer... I aquí em teniu.

(Pausa breu.)

JOAQUIM

De manera que renunciés a la modesta felicitat que t'esperava al costat de la senyoreta Elvira i et quedés aquí en aquest... en aquest... en aquest infern?

NARCÍS

Infern i tot he comprès que l'enyoraria.

JOAQUIM

(Amb pietat sincera, però lleument irònica.)

Papà!

NARCÍS

(Com dient-s'ho a ell mateix.)

Papà, papà... i tinc ja masses anys per canviar d'ofici. (La minyona surt amb la sopera i la posa altre cop a taula.)

JOAQUIM

Lloat sia Déu! (Alludint a la família, que se sent parlar cap a l'esquerra.) Els direm que ha estat una broma.

NARCÍS

(Arronçant-se d'espatlles.)

Tant se val.

MARGARIDA

Ah, ets aquí! Ja deia jo... (A Joaquim.) La broma ha estat de molt mal gust. (Al seu marit.) Se t'ha acudit a tu?

NARCÍS

(No contesta.)

(Surten les dues noies vestides de carrer.)

CARME

(Al seu pare.)

Ah, vaja! ens has volgut fer por... (Pren el diari que ha dut el seu pare.)

FIFÍ

(Donant-li un copet amical amb la mà oberta.)

Ai, dolent, dolent.

MARGARIDA

(Irònica.)

Ens sap molt greu, però nosaltres hem de sortir. Si quan acabis de sopar vols venir, ens trobarem al Coliseum. No et puc dir més.

CARME

(Consultant el rellotge.)

Hi arribarem ben just!

(Va cap al fons.)

FIFÍ

Cuitem.

(Va cap al fons també, però es repensa; recula corrents i, acostant la seva cara al rostre esmaperdut del seu pare, li demana baixet:)

Hauries estat capaç de deixar-nos? No!

(Li fa una besada ràpida i se'n va pel fons.)

Cuitem.

MARGARIDA

(A punt de seguir-les, tot adreçant-se al seu marit en to de reprensió.)

Apa, serveix-te la sopa... sinó encara l'hauran de tornar a la cuina per segona vegada... Quin home! quin home!... Bona nit, Quim. Tu no surts?

JOAQUIM

Sí, més tard.

(Desapareixen les tres dones. Narcís s'alça de la cadira i el seu fill l'ajuda a llevar-se l'abric. Després, Joaquim contempla amb pietat el seu pare, absort davant la sopera que fumeja. S'acosta i li serveix un plat de sopa. Narcís el mira.)

NARCÍS

(Gairebé imperceptible, tot donant uns copets a la galta del seu fill.)

Gràcies, noi.

JOAQUIM

(Referint-se a la madrastra i les noies.)

Són així... una mica esbojarrades... però, en el fons no són dolentes...

NARCÍS

Tant se val... tant se val... No et cansis a endolcir el panorama. De tota manera, em quedo.

JOAQUIM

Però, menja't la sopa...

NARCÍS

Ara, ara... *(Fica la cullera al plat.)* I tu, no has de sortir també?... La teva promesa et deu esperar...

JOAQUIM

Sí, és clar...

NARCÍS

Doncs, apa, no facis compliments...

JOAQUIM

(Dubitatiu i acostant-se a son pare.)

Es que em sap greu deixar-te sol en aquests instants.

NARCÍS

Vés, vés... *(Li agafa la mà entre les seves.)*
Bon xicot... Vés, vés...

JOAQUIM

(Repensant-se, després de fer un pas cap a la porta.)

No. D'aquí una estoneta...

NARCÍS

(Amb un punt d'energia.)

Et mano que te'n vagis.

JOAQUIM

Doncs, me'n vaig. Adéu, papà.

NARCÍS

Adéu, Quim.

JOAQUIM

(Des del pas de la porta, girant-se.)

Quan seré casat, podràs venir a passar estones amb nosaltres... A casa t'hi trobaràs d'allò més bé... La meva promesa té un caràcter esplèndid...

NARCÍS

Vés, vés... no la facis esperar...

(Joaquim desapareix. Narcís menja lentament la sopa. Surt la cambrera.)

CAMBRERA

(Sense posar-hi cap intenció.)

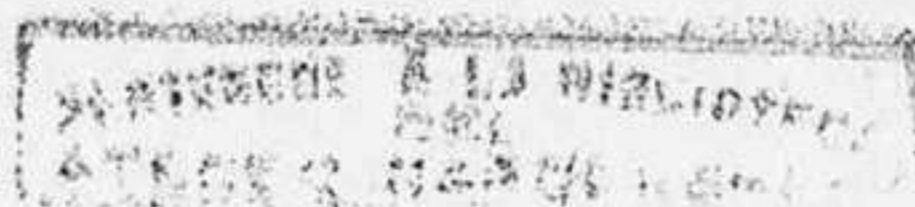
L'han deixat sol?

NARCÍS

(Alçant-se i sense declamar, però amb una mena de vehemència orgullosa que sobta la cambrera.)

No senyora! Un pare de família, mentre no deserti del seu lloc, no hi està mai de sol... Ho entens?... Mai! Mai!...

TELÓ

EL CERCADOR DE TRESOR

(DE GOETHE)

Sense diners, el cor tothora en pena,
se m'escorria el temps entre amargors.
—És, la misèria, la pitjor cadena!
Els goigs de l'home ric són els millors.—
Per acabar d'un cop tan rònc viure,
en cerca d'un tresor resolguí anâ,
i llavors amb sang pròpia vaig escriure:
«Per a tu la meva ànima serà.»

Trací cercles; el foc va fer pastura
d'herbes i ossams. L'encís ja aconseguit,
en el lloc indicat la terra dura
caví, amb daler, com se m'havia dit,
per descolgâ el tresor que cobejava,
l'antic tresor que jo sabia allí.
Obscura era la nit. Amenaçava,
la tempestat, amb un confús brogí.

De sobte, tot sorprès, vaig adonar-me
que una llum, que em semblà de llunyà estel,
com si a posta baixés a destorbar-me,
cap a mi s'apressava des del cel.
Era just mitja nit. Com en ple dia
va restar, aquell indret, il·luminat

per una copa que en els dits lluia
d'un infant bellament aureolat.

Els seus ulls d'àngel, sota la corona
del bosc, varen brillà amb dolça claror,
i, entrant llest i gentil a la rodona,
em brindà aquell present de resplendor.
I vaig dir-me: —L'infant incomparable
que ofereix aquest líquid lluminós,
no em puc pensar que sigui ni el diable
ni cap dels seus addictes servidôs.

—Beu en el meu elíxir el coratge
per a la vida pura, i comprendràs
la llicó que ara reps: el padrinatge
de l'infern, en destret, no imploraràs.
Res d'ànsia d'or no et furgarà la testa.
De dia, treballar! de nit, descans!
Setmana fatigosa! alegre festa! ...
I tindràs el tresor sempre a les mans.

E. GUANYAVENTS, *trad.*

CANÇÓ DE VIDA

I

La Vida és plena de sentit, la vida
que avui s'ha despertat a l'horitzó;
la nit passada s'ha perdut un somni
i del somni ha nascut una cançó.
La nit passada vaig rebatre el llibre
i em vaig gitar d'espatlles a la nit...
Besa'm, amiga, una altra volta que ara
la besada que em dónes té un sentit.
Avui t'estimo més que l'altre dia,
que avui entenc la joia del teu bes;
besa'm, amiga que ha cantat la Vida
i fora dels teus llavis no em plau res.
Vinc las dels somnis i les esperances
i de la Vida alta que em consum,
i de perdre la rosa per l'estrella
i per la resplendor perdre la llum.
No sé quin somni em va fingir una albada
i em va mentir una vida més enllà;
vaig anar enlluernat d'una quimera,
mal haja el somni que m'enlluernà.
Mal haja el somni que esborrà els teus llavis
que sabien la llum del bon camí;
l'altre de joies i esperances folles
mal haja el somni que me'l va fingí.

II

Avui retorno devora teu
on la inquietud de tota cosa mor,
avui en els teus ulls, amiga,
he retrobat mon cor.

Ell em cantava en totes les albaes,
la cançó de la llum i el goig de viure
i d'aquella florida que ens deixàvem
i del teu parlar i del teu riure.

Un tresor als teus ulls se m'oferia
i una follia se'n dugué el tresor;
mal haja el somni que esborrà els teus llavis,
mal haja el somni que esborrà el meu cor.

Vinc las de totes les remors llunyanes
i de cercar fantasmes i llegí;
la nit passada vaig rebatre el llibre
i avui hi ha una florida al meu jardí.
Besa'm, amiga que la nostra vida
és la frisança que aquesta hora ens du,
l'alosa que ha cantat abans de l'alba
ha cantat per al sol i per a tu.

I aquesta joia que ha escampat l'aurora
amb l'altra del meu cor, tu les reculls,
i ara la meva vida és als teus llavis
i ara la meva joia és als teus ulls.

III

Diran que els versos s'han de fer dins l'ombra
i que la dona ja s'ha cantat prou,
i tot allò que surti de la ploma
ha de tenir un sentit estrany i nou.

Vinc eixordat de tanta gent com crida
perquè no sap la joia de cantar;
la nit passada s'ha perdut un somni
i avui el cel s'ha despertat més clar.
I m'ha vingut amb ànsies d'estimar-te
i d'oblidar el passat i la dissort,

i aquell inútil divagar en les ombres
del somni de la vida i de la mort.
Totes les meves inquietuds passades
en la dolçor del teu mirar m'has pres;
l'eterna veritat no l'he compresa
i avui comprenc aquesta del teu bes.
Besa'm, amiga, que el moment s'afina
amb la claror de totes les albades
d'aquella joia que ens posaren dintre
les hores que han de vindre i les passades.
Dalia'm per sentir-me entre els teus braços
i l'alba ha il·luminat el meu dalê;
besa'm, amiga que ha cantat la Vida
i encara hi han poncelles al rosê;
encara hi ha una estrella que palpita
com una guia de la nostra sort,
encara hi ha una torbació divina
més alta que la Vida i que la Mort!

S. JUAN ARBÓ.

TRANSCENDÈNCIA DE LA INVASIÓ NAPOLEÒNICA EN LA SOCIETAT CATALANA

(UN ASPECTE DE LA CULTURA NOSTRA)

I

La Invasió francesa de 1808 a 1814, per tants motius antipàtica, causa de violències, mals, crims i perversitats moltes, arriba a oferir horitzons que conviden a la meditació ponderada, a còpia de penetrar en la part interna de la seva història. Per aquesta via l'investigador pot fer-se càrrec que no fou tot despòtic en el cruel episodi, puix que, guardant-se d'atenuar-ne res, s'hi descobreixen fets que es barregen en la vida dels catalans i influeixen en el pervindre.

Es això una nota flagrant abans mateix d'acabar-se la lluita (la *Guerra de la Independència*), però posteriorment començà a donar els seus fruits i constituí una manera d'ésser de la nostra societat.

Tractant nosaltres una vegada més l'argument de la ingerència napoleònica a Catalunya, serà vers fets nous que ara dirigirem la nostra atenció en què, sense dificultats històriques, ni crítiques, s'enclou la teoria que acabem de dibuixar. No obstant, les afirmacions que farem no desdiran de res fonamental consignat en distintes monografies; el tarannà de la invasió no serà alleujat del seu rastre sanguinós i immoral; tindrem davant dels ulls els greuges de les milícies estrangeres als temples, a les biblioteques, a les persones; i si tal volta la imatge del seu cap suprem desvetllarà el nostre interès, no amagarem el sentiment que ens inspiren els catalans que, cara a cara amb ell, volgueren conservar la pròpia espiritualitat.

II

Els invasors de 1808 no foren únicament conqueridors militars. Els qui enlairaven els penons

de guerra a les vores del Ter i del Llobregat, com a les del Rin i del Tíber, reivindicaven amb èmfasi el caràcter de propagadors del que, des de la Revolució Francesa, es titulava *nou règim*, en contradicció amb el caigut, o *antic règim*, i com a tals venien amb quelcom més que fusells i canons; venien amb estatuts, principis i doctrines que obligaven la gent a pronunciar-se. Era això la pràctica de la Revolució Francesa mateixa, que mudava el sistema de governar i adoptava el símbol democràtic, obria al talent de cadascú els destins de la carrera pública. Però aquesta tònica de conjunt, no tingué l'atans dels aspectes que comencen a girar al voltant de la nostra societat. La Revolució, en un país com la Catalunya de l'any 1808, significava un atac, i retreia les adhesions. En canvi, les espècies vestides de civilització i progrés, no trobaren obstacles.

Aquí no podem situar el lector respecte a l'estat de la nostra pàtria en produir-se el fenomen. Catalunya des de 1714 vivia mediatitzada, sense influir en la política ni en la cultura d'Espanya; per altra banda, és inqüestionable que, malgrat la seva proximitat geogràfica amb França, en restava més allunyada moralment que el centre de la Península; però tampoc no pot negar-se que sofrí un sotrac amb el contacte de forasters i d'idees que suposa la vinguda dels napoleònics, el caràcter interventor dels quals en l'existència del poble, no podrà de cap manera comparar-se amb les intervencions antigues (Lluís XIII i Lluís XIV), i gairebé tampoc amb la més immediata, la campanya del Rosselló, 1793-1795, no obstant haver donat lloc a propagandes de què han parlat els escriptors. Pel caràcter assenyalat tingué consistència la paradoxa que Catalunya, revoltada contra l'emperador revolucionari, acabés per atendre les seves calculades suggestions.

No és això un artífici per a justificar el que

resta a dir; els autors admeten que aquell home sabia bé el que es feia encarregant que se'ns parlés de la nostra llibertat, de la nostra història, escampant poc a poc poderosos mitjans, i després preparant-se a reorganitzar Catalunya.

Per altra banda, i heu's aquí un altre fet paradoxal, en mig del tipus monàrquic i espanyolista de la guerra amb els francesos, el regionalisme, ofegat en 1714, es desvetlla, i no solament a la llar de la Junta del Principat, que encarnava la resistència, sinó fins a la direcció dels mateixos que hi representaven el poder central, per exemple, el general O'Donnell, qui per tal tingué tants partidaris; el Congrés Català de 1810 i altres detalls no ens deixaran mentir (1). Més abstraïent-nos d'aquests aspectes de la història en gran, circumstàncies abundoses que flueixen de la invasió, fan que la civilització social de l'altra banda del Pirineu, abans sistemàticament rebutjada, es comenci a veure acollida.

Napoleó I, que emprengué la guerra peninsular per efectes generals i que, de consegüent, es trobà a Catalunya accidentalment, adoptà una positura que tal vegada no s'ha estudiat del tot encara (2). Semblaria, no obstant, prendre peu de la recomanació que al govern de la República Francesa va fer el general Dugommier, comandant en cap les tropes invasores quan l'esmentada Campanya del Rosselló, i en virtut de la qual devia atraure's el nostre poble (3). Diluït en termes equívocs, es toca en 1808. Recordi el lector que les proclames del mariscal Augereau estan escrites en català, i parlen de la història heroica de Catalunya, dels interessos de l'hora, i declaren que *Napoleó lo Gran venia i ens obria els seus braços*. Abans d'aquesta crida, que va directament al regionalisme, els prohoms de Barcelona conjuminen una Memòria a les Corts de Baiona, on es concreta un programa regionalista (4); i en 1811 una comissió de regidors i comerciants que el Mariscal Macdonald envia a París, porta un document semblant (5).

El sotrac a què hem alludit, produí una modificació en el nostre ferreny tradicionalisme i preparà l'aproximació a França.

La primera d'aquestes maneres es reflecteix en

(1) Vegi's COROLEU I PELLA, *Los Fueros de Cataluña*.

(2) CONARD, *Napoléon et la Catalogne*.

(3) A. CHUQUET, *Négotiations de Dugommier avec l'Espagne*.

(4) La nostra monografia a la revista *Estudio*, any 1916: *Memoria del Ayuntamiento de Barcelona a las Cortes de Bayona sobre las aspiraciones de Cataluña*.

(5) Una altra monografia nostra a la citada revista *Estudio*, any 1918, amb el títol de *Memorial del Ayuntamiento y Junta de Comercio de Barcelona al Emperador Napoleón, en 1811*.

els moviments públics de Catalunya en sortir de la guerra napoleònica (6).

La segona, és un vassallatge ideal.

Poc consistent tot junt mentre la Invasió dura, es va precisant en retirar-se les hosts napoleòniques, i creix, i arriba al punt àlgid a partir de la data de 1830. L'atmosfera és l'afrancesament, encara que per les condicions de la lluita sembli impossible; i la campanya militar, el seu fons de quadro. En efecte, els tinents de Napoleó, mentre recorren les nostres comarques, posen les fites d'aquest afrancesament davant les barres històriques, i després els elements de cultura tractaran de fer pressió i contrabalançar la barbàrie de la guerra. Correlativament, la nostra gent que rebutja amb furor la tropa francesa, acceptarà els gèrmens que espargeix.

Tot pot aproximar-se a la realitat visual, estudiant-ho a través de les etapes següents:

Primera.—1808 a 1811-1812. Els gèrmens s'escampen. De l'arribada dels napoleònics, al Règim Civil inaugurat per ells. L'estada del francesos. La seva importància.

Segona.—1811-1812 a 1813. Desenrotllament del gèrmens. Implantació del Règim Civil. Vies cap a l'esperit.

Tercera.—1813 a 1830 i segle XIX. Triomf liberal. Consolidació de l'afrancesament. El Romanticisme i els records de la Invasió. Napoleó a la nostra cultura.

III

La revista que anem a passar en companyia del lector benèvol, representa dificultats positives, perquè les fonts d'estudi no es troben preparades, i perquè els nostres autors no han donat importància al que forma el nucli del present assaig.

Desentenent-nos de la influència política de l'estada dels napoleònics, és a dir, de la filiació francesa de la Revolució espanyola que submergí Catalunya, anirem descobrint factors al marge, admetent, no obstant, que sense la política no haguessin triomfat les mires franceses que tot junt representa.

No creguem que ningú pugui argüir-nos de parcialisme; el fet semblen evidents. A més, els recolzem damunt dades tretes el mateix de l'arxiu oficial, que de la col·lecció privada; de les biografies, del testimoni de les llibreries i dels gravats,

(6) Constitueixen el bloc d'esdeveniments de la Revolució espanyola, iniciada en 1812 sota la bandera de la Constitució del propi any, i de què deriven el liberalisme, el constitucionalisme, l'obrerisme, el partit republicà, i fins el catalanisme.

del més viu encara dels costums, dels espectacles, de les modes que, des de la sortida de les tropes del primer Imperi, anaren canviant la fesomia de la nostra terra.

PRIMERA PART

1808 a 1811-12

ESTADA MILITAR DELS Francesos. LA SEVA IMPORTÀNCIA

I

Ingrés i permanència de les tropes napoleòniques a Catalunya, particularment a la ciutat de Barcelona que tant interessava a Napoleó, com ho demostra la frase al general Saint-Cyr enviat a socórrer-la (7): *Conserveu-me Barcelona*; no es distingiren d'actes similars en tota classe de guerres. Els invasors arribaren i prengueren possessió, segons les regles de l'art i sense cap mena de miraments.

Passada l'època del terror, personificat en el general Duhesme (setembre 1808, gener 1810), la presència del mariscal Augereau inaugura les provatures per associar els catalans a l'obra francesa, primerament el *Govern de Catalunya*, març de 1810, una cosa inesperada i que trenca l'*statu quo* de 1714, desvetlla la curiositat, i no són sols els afrancesats els qui col·laboren amb aquell mariscal, sinó homes de bona fe. Després, el *règim civil*, gener de 1812, constituirà el fenomen més extraordinari de la política de l'Emperador.

II

La guerra el cantó francès exigia mesures draconianes contra la població civil; d'on les contribucions, els préstecs i altres coaccions econòmiques de què han parlat els autors. La declaració de *béns nacionals*, i el consegüent segrest de les propietats i rendes de determinades persones, i de les ordes monàstiques, i àdhuc la repressió de les conspiracions patriòtiques. Tota aquesta atmosfera repugnant, era contrària a

---

(7) Ocupada Barcelona el febrer de 1808, l'estat de guerra que té principi entre maig i juny i que coincideix amb l'aixecament d'Espanya, incomunica la ciutat amb França i la posa en perill d'ésser recobrada pels espanyols. Napoleó hi envia el general Saint-Cyr.

qualsevol intent d'intelligència, però els gèrmens escampats treballen, i potser sense que ningú se'n doni compte cabal, malden en la direcció assenyalada: fer-se amb l'habitant, atraure-se'l.

El procés no es palpa a primera vista, és pregon, enginyós com la sapa, en què eren tan mestres els militars francesos que atacaven les nostres places fortes. Com la sapa també, fou eficaç.

Per una de les moltes contradiccions que la guerra ofereix al territori nostre, entre les acusacions contra els francesos n'hi ha una en què gosem prendre peu per parlar dels primers intents de penetració social.

A Barcelona, el mateix que a Girona i altres poblacions ocupades, els invasors espolien les biblioteques. A la capital fou la de la Inquisició (abolida pel règim francès) la primera on assentaren llur mà; n'hi ha detalls copiosos a l'obra clàssica del P. Ferrer *Barcelona cautiva*, i modernament n'ha parlat el canonge Borraquer, el senyor Nicolau d'Olwer, i algun altre escriptor. Va fer-se dir que amb els llibres s'anava a obrir una gran biblioteca popular; però ni amb aquest espoli, ni amb el del Col·legi de Beneficiats de Santa Maria de la Mar no s'organitzà.

Ara bé, aquestes facècies que es presten a poc favorables reflexions respecte a la manera de considerar la propietat privada els oficials de l'Imperi, no obsten perquè es cregui que eren els tals molt aficionats a llegir, àdhuc en mig de les trifulgues bel·licoses, i que no refusaven els nostres llibres.

Es un punt de vista que no manca d'interès.

N'és un altre l'allotjament, que tants de mals de cap proporcionà a les famílies. I bé, siga pel que siga, l'oficial napoleònic superbiós, poc soferit, o cosa pitjor, anà amb el temps moderant-se, fent-se acomodaticí i arribant a l'amabilitat, quan passada la fase aguda de la lluita, i interposant-se els afalacs, els imperatius de la persona humana triomfaren dels apetits militars. A tal casa, l'allotjat que retorna de França amb permís, fa mercè a la quitxalla de joguines que a Barcelona no es coneixen.

Aquestes menudències permeten una insinuació. Fracassaren les biblioteques. Fracassaren el cens escolar, ordenat pel mariscal Augereau, i les mesures a favor de la caritat i de l'embelliment urbà, perquè portaven la marca de la tirania, però al contrari la insinuació aquesta, silenciosa, però activa, i l'única cosa que en mig del dol podia originar corrents moderats.

Aital insinuació revesteix innombrables formes. Nosaltres deduiríem que anà dirigida a les classes altes i als intellectuals, tal volta perquè sofrien menys en la lluita. Noti's que a la his-

tòria de la Junta de Catalunya (8), es troben causes pel que anomenaven aleshores *infidència*, (tractes amb l'enemic), on s'endevinen humanes flaqueses: aquí un propietari subministra queviures a l'exèrcit francès per obtenir la seguretat de les seves finques. Allà un advocat, un metge, fins algun prevere, està en relació amb els espies dels generals contraris. Aquests pecats són significatius. També ho és la seva general impunitat. Es igualment simptomàtic el que passà en definitiva amb els afrancesats. Aquests homes, en mig dels quals es comptaven els Casanova (el botxí del *Procés de la Ciutadella*), però també els nobles Ferrater i de Puig, amics del mariscal Augereau, un cop apagat el volcà de la Invasió i sense esperar l'indult de Ferran VII, viuen entre els patriotes. És veritat que Ferrater va rebre a Barcelona una bastonada, i que en 1814 l'Ajuntament d'aquesta ciutat proposà mesures de rigor per castigar el que qualificà de *jactància* dels amics dels francesos, però al capdavall, res no passà, i mentrestant, a Figueres, pàtria de Gay i de Clarós, el senyor de Puig romania impertorbable.

En un dels més notables documents socials de l'època, el *Manuscrit* d'En Rafael Amat i de Cortada, baró de Maldà (9), en blasmar la infiltració de doctrines i costums francesos al voltant de les Corts i la Constitució de 1812, reflecteix el que anem rastrejant, car parla de divisió entre catalans, d'esperit de discussió de coses abans intangibles, de bogeria en les dones per adoptar modes en el vestir.

En petita escala potser, es veu l'obra de l'afrancesament, s'albira la predisposició al que en realitat passà, i sense injúria al patriotisme dels antics catalans, pot admetre's que, ferma i espiritual la resistència, donant el pit els tradicionalistes, i aixecant enlaire les imatges i els llibres de teologia els polemistes, sortiren vençudes les àligues alteroses, però triomfà l'ideari napoleònic...

III

Els enviats del primer Imperi suprimiren, com s'ha dit, la Inquisició, i es desentengueren de la censura que regia en matèria de publicacions impreses, i així prepararen un dels elements favorables als seus propòsits. Barcelona, que s'havia fet apellar la *Coblenza del Sud* perquè aco-

(8) Constituïda, com és sabut, a Lleida pel juny de 1808, en caure la monarquia espanyola i ésser substituïda per la dinastia napoleònica.

(9) Vegi's el nostre *Itinerari general de la Invasió napoleònica*.

llia els realistes fugitius de la Revolució, i perquè armà voluntaris per a la campanya del Rosselló, començà ara a variar, i, en el sentit que tractem, rebé periòdics i llibres de Perpinyà, sucursal de París, i al carrer dels Escudellers s'obrí una impremta a disposició dels invasors, on aquests tiraven les peces oficials, però també s'exposaven volums i fascicles que els magistrats haguessin recollit abans, o que ningú no hagués comprat.

Quan l'estada militar dels francesos s'estengué per totes bandes com una riuada, o sia després de les operacions dels Duhesme i Saint-Cyr en 1808 i 1809; dels Augereau, Macdonald i Suchet en 1810 i 1811, trobant-se l'antic Principat sense forces per a contrabalançar les desgràcies, i no regnant harmonia entre els seus representants i els del poder central, arribà el moment psicològic del poble, no solament en el sentit de donar lloc a la victòria militar dels forasters, sinó en el de deixar pas franc a llurs intervencions internes. La propaganda seva se'ns posa al davant; de la premsa al llibre, d'aquest al teatre, la infiltració en la nostra societat anirà practicant-se cada dia més, i l'oposició de la nostra gent no serà adequada.

A Catalunya existia la premsa periòdica, i àdhuc quotidiana, per exemple el *Diari de Barcelona* fundat en 1792. La seva reglamentació política era la de tot arreu aleshores; la censura obligava a presentar els originals amb sis dies d'anticipació, i elsensors eren amos absoluts. Per altra banda el periodisme no existia i els col·laboradors eren escassíssims. A més de la censura civil, l'eclésiàstica hi intervenia també, però, de fet, el corregidor o governador era prou, puix que no deixava mai passar res que fos contra la fe catòlica i llurs ministres.

Els francesos s'apoderaren del *Diari de Barcelona* i fundaren altres publicacions. Aquesta premsa fou subjectada a llur pròpia censura, una censura de temps de guerra, i es distingí, encara, pel seu caràcter partidista; no solament advocava per la dominació napoleònica i atacava els seus adversaris, començant pels anglesos i maltractant els defensors del territori, sinó que lloava exageradament la persona de l'Emperador. Fóra instructiva una antologia d'articles, gasetes, notícies i altres insercions del *Diari* esmentat, i d'altres del mateix temps, car demostraria que els francesos eren ardits i expeditius. Present per exemple el diari citat de l'any 1810, temps en què ja la influència dels forasters té tot un caràcter, mercès a la intervenció del mariscal Augereau, fundador del *Govern de Catalunya*, podem fer certes reflexions.

Sota el blasó de la ciutat al principi, i més

tard sota les armes de l'Imperi francès, obre la impressió del text el Sant del dia, i immediatament, en un quadret, les notícies meteorològiques. De seguida el fons, a dues columnes, en castellà i francès primerament; després en català i francès; finalment, altra vegada en castellà i francès. Aquest fons el formen el noticiari de la guerra, i les noves vingudes de París. A l'acabament, la crònica local, i anuncis.

Les direccions de l'obra francesa, l'observador pot distingir-les en narracions i noves que xocaven amb la circumspècció dels catalans. Així es veu que, en donar compte de la representació al *Covent Garden* de Londres, de *Romeo i Julieta*, número corresponent al 18 de gener de l'any anotat, es parla d'un determinat cartell que hi havia, el sentit del qual abans no s'hagués tolerat.

Més notable és la gosadia que suposa l'article que ocupa diversos números, en què, comentant-se la situació de l'Imperi francès, es fa l'apologia de la llibertat de cultes. Llegim, a la primera plana del número de 30 gener, aquestes coses: "El Govern francès, pel respecte que té a les consciències, no s'ha desviat de la línia que s'imposà. Sos principis envers la Religió, són aquest any idèntics que els anys anteriors. No es circumscriu ell a tolerar tots els cultes, sinó que també els honra i fomenta. Les Religions cristianes fonamentades en les màximes evangèliques, són totes útils a la societat."

Passa després a enumerar la situació de les distintes confessions a la ciutat de París, i en altres de França, compta llurs adeptes, llurs temples, llurs facultats de teologia, i parla de la protecció que els dóna l'Estat; no amaga que el privilegi és per a la Religió catòlica, la de la major part de ciutadans, la del cap de l'Imperi, i que el Concordat assegura, però pensi's en l'efecte que tot plegat devia fer.

Més transcendental resulta la transcripció d'un despatx de Roma, que era aleshores un departament francès, en què es reproduïx l'ordre ministerial que cap rector no pugui beneir un casament si abans els cònjuges no justifiquen haver-se unit davant el representant del poder civil.

Altres insercions amb novetats parelles segueixen, encara que molt restà sobre el paper. Es donà ja el cas d'executar-se en patíbul els eclesiàstics Gallifa i Pou, sense observar-se els preceptes canònics, inclosos en el dret públic espanyol, que no derogà la Constitució de Baiona.

La llibreria, més important que la premsa, encara que menys assolible pels preus i per la matèria, rebé dels francesos un impuls seriós. La llibreria era arrelada a Barcelona; no n'hem de fer història, i remetem el lector a les notes pu-

blicades per Joan Batlle, per assegurar que tenia vida. El seu negoci principal eren les obres religioses i tècniques. El profà no sortia d'una existència migrada. Al carrer de la Palma de Sant Just, a l'Ample, al dels Escudellers, al típic de la Llibreteria, obrien llurs portes baixes les llibreries de Barcelona, botigues que avui refusarien els més modestos industrials. Una vidriera, a l'hivern; una cortina que voleia, a l'estiu; i un taulell, uns prestatges de fusta pintada, i escons, o bé cadires de boga, heu's aquí el decorat... Els clients estan en relació amb ell, i amb l'amo de tot; persones ja madures, amb la roba de la classe mitja de l'època, els seglars; i els eclesiàstics, amb enorme teula i manteu de plecs, o bé amb els hàbits feixucs de les moltes ordes monàstiques que tenien els seus espaiosos convents al recinte emmurallat o als voltants. Demaneu-los el que pregunten, el que fullegen: clàssics grecs, llatins o castellans formen allò més profà, car la majoria cerquen obres de dret, de filosofia, i per damunt de tot, obres de mística... No es pensi ningú que busquen llibres llicenciosos, menys encara pornogràfics. El flagell de produccions semblants no era conegut aleshores a Catalunya; làmines eròtiques del segle XVIII, caricatures lliures de la Revolució, n'entrarien indubtablement, però anirien a mans de particulars que es donarien bona manya a reservar-les.

La llibreria francesa, i amb ella l'estamperia, sobrevé de sobte, i constitueix un canvi. Ajuden, per tant, certs llibres, als primers contactes entre catalans i francesos. No hi ha dades per a representar el tipus de la llibreria francesa, com a antagònic de la nostra, que breument acabem d'evocar. L'Husson, concessionari del *Diari de Barcelona*, al carrer de la Palma de Sant Just, i en Barrera, corresponsal de l'*Alzine* de Perpinyà, al dels Escudellers, ens semblen els dos llibreters que resumeixen el que volem dir; i per la seva situació en lloc cèntric i de trànsit de la Rambla i carrers adjacents als del barri de la catedral, muralla de mar, Palau, Duana, Born, Barceloneta, apar més important el segon, que el primer. A l'establiment d'en Barrera voldríem, doncs, suposar que es reuniria la clientela de llibres francesos, a llegir els diaris, a tafanejar les novetats vingudes de Perpinyà. També els seglars de classe mitja, amb la roba de port ordinari a Barcelona, segle XVIII, ja modificada en el tall de les casaques, en la transició de les xupes a les armilles de la Revolució francesa, i el canvi de barrets, de pentinats... També algun eclesiàstic (el *Capellà de l'Augereau* segurament, com deia el poble a cert prevere estranger que es bellugà molt); els agents civils (aquests vestits ja

a la moda); i els militars de la guarnició, que, lliures de servei, o tornant de les operacions, compartien els bancs dels cafès de què parla l'Angelon (10), amb les cadires de la llibreria.

La llibreria francesa tingué un caràcter general, com convenia al propòsit dels invasors, és a dir, venia tota mena d'obres; però donà preferència a les novetats que es publicaven, història, polèmica, dret, ciències socials; i aquesta mena de llibres volem suposar que atraurien la nostra gent estudiosa; advocats, eclesiàstics. Enfortiria aquesta manera de veure, la troballa de llibres del gènere i procedència indicat, a les velles biblioteques. Una llista d'obres importades de França amb els tractats del dia, el mateix que exemplars de *La Gazette Nationale*, o del *Moniteur Universel*, seria eloqüent davant de les cobertes i de les relligadures de volums que provenen de l'estada dels napoleònides a casa dels catalans. La seva adquisició o admissió, igual que la seva lectura, conservació i transformació per herència, són altre tants punts en què recolzar la tesi, puix que no és lògic pensar en la casualitat, i per alguna cosa es ficarien a les cases catalanes, i per quelcom hi romandrien.

L'estamperia fou una aliada de la llibreria francesa. Difícil d'estudiar-la aquí, direm només que al principi es reduí a poca cosa; no obstant, l'observador del nostre tema hi veu ja l'elogi a Napoleó, que, com es dirà, constitueix una de les característiques més pregones de l'afrancesament a l'avenir.

Les planxes al boix, o talla dolça, de Cerqueda, amb les bales destinades per Napoleó per a passar a Anglaterra, amb la seva host, impacient de punir la ciutat de Londres, serien d'aquesta fase de la propaganda per la imatge, com també algun ninot virolat d'iconografia militar. Els nostres invasors s'agradaren lluint les seves vestimentes d'uniforme, que el mateix P. Ferrer, autor de *Barcelona cautiva*, lloa (al revés de l'esmentat Baró de Maldà, en el seu alludit *Manuscrit*, que en fa mofa i compara els dragons i granaders, vèlites i altres militars de l'armada del general Duhesme, als jueus dels misteris de Setmana Santa); i en feren gala encara, exposant-los en estampes. D'aquestes mostres degué prendre peu la revifalla de les auques catalanes després de la Invasió, i la tendència general de la indústria a imitar la francesa d'Épinal, en el color, i la substitució del rodolí numerat i amb versos, pel paisatge, i la línia de figures en formació: això creuríem endevinar en els productes dels Llorens de la Plaça de Santa Catarina,

(10) *Atrás el extranjero!*, novella publicada a Barcelona en 1861.

i posteriorment en els d'Antoni Bosch, i successors, al carrer del Bou de la Plaça Nova. També corroboren el que diem, els soldats de cartró, pintats, que es venien, de què alguns col·leccionistes tenen bona mostra; i els gravats pròpiament dits, amb la imatge de Napoleó, o bé escenes de la vida militar. Cap català no ha pintat el retrat de l'home, però els Amills, els Planella, els Estruch, han deixat excel·lents bustos que illustren obretes de què parlarem; a més, sortiren aquestes escenes que diem, per exemple, l'Emperador bevent amb la carbasseta del soldat; fent sentinella amb el fusell del minyó adormit, i la coneguda del recluta que barra el pas al seu general, sense conèixer-lo.

Tornant als llibres, les lleis noves de França vénen amb volums o butlletins contenint les de la Revolució i les darreres de l'Imperi. En Barriera i l'Husson les posen als seus aparadors, o n'obren subscripció per servir-les periòdicament. Això té l'avantatge de la baratura i del termini per a l'adquisidor, i per als francesos de poder fer un cens de partidaris.

A part les obres legislatives, en vingueren de totes classes, una vertadera miscel·lània:

Història, geografia:

Història de les constitucions republicanes.

Història de França.

Geografia moderna de França, nominalment designada pel seu autor, Mahias.

Guies de França.

Històries naturals.

Història de la Medicina.

Gramàtica:

Diccionaris.

Art epistolar.

Calligrafies.

Viatges.

Almanac de comerç.

Almanac general de França, anys 1808 i 1812.

Ciències:

Lliçons de Geometria, nominalment designades pel seu autor, Tédénat.

Mecànica celeste, de Laplace.

Geometria descriptiva, de Monge.

Sistema mètric decimal.

Bibliografia:

Diccionari, de Roux.

Miscel·lània: Història:

Vida de Catarina II de Rússia.

Novella:

Els dos germans, de Kotzebue.
Eloïsa i Abelard.

Filosofia:

Obres de Bacon.

L'elogi de Napoleó:

Vida de Napoleón Bonaparte, emperador de los franceses, traducció anònima feta a Madrid l'any 1807, a la imprenta Alban, i dedicada a Godoy.

Campagne de Bonaparte en Italie, de Plassand i Bernard, 1797.

Campagne des Armées françaises en Prusse, Saxe et Pologne sous le commandement de S. M. l'Empereur et Roi, estampa de Buisson, 1807.

Algú trobarà a faltar en la llibreria francesa, que fou instrument de la política, les obres dels filòsofs que tanta importància tingueren en el moviment intel·lectual que féu possible la Revolució, i que entraren, per tant, en la ideologia de l'Imperi: Rousseau, Voltaire. Aquests dos autors es trobarien a la maleta de més d'un dels vinguts a Barcelona; en llibreria es cotitzarien baix; a part la consigna dels invasors, de no batre en bretxa sinó en forma capciosa, l'espiritualitat dels habitants, aquests haguessin rebutjat les seves famoses obres.

Vinguem al teatre. El teatre de Barcelona, l'únic potser que funcionava a Catalunya al temps d'apostar-s'hi els francesos en so de guerra, reflectí la presència i intencions d'aquests. Lliure també, com la premsa i el llibre, de la censura oficial i de l'eclesiàstica, rebé influències, acatà voluntats, adoptà tipus, oposats al sentir de la majoria de ciutadans.

A l'arxiu municipal, i sota la intel·ligent orientació del Sr. Alfons Damians, trobarem una minuta de contracte entre el general francès i un empresari; s'hi veu l'elenc del teatre, i el seu acompanyament musical i coreogràfic; el fons és innocentot, però domina ja la independència, i es fuig de la circumspècció del temps de Carles IV. El públic tampoc no podria comparar-s'hi, puix que fora de la plana major de les tropes franceses, la sala es veuria plena d'oficials i de sergents, negociants, acaparadors i llurs companyies. La policia nova ho vigilava tot, i sos bicornis, ses casaques blaves i ses curtes espases es veien als corredors, a les portes i a la platea mateixa; els esbirros ensumaven les converses, i així l'espionatge, que fou una de les plagues de l'ocasió, podria saber notícies. D'aquesta manera fou agafat un català que de

cadira a cadira digué una nit: *Tarragona és nostra*, volent suposar que les nostres tropes l'havien recobrada.

Altrament, l'estudi del teatre de l'època està per fer. En mans de forasters, amb angúnies i poc argent, fou cosa mísera. Heu's aquí una sumària mostra del que anaven a veure els francesos i afrancesats, i algun que altre patriota, vençut per l'afició:

Le festin de Pierre, de Pigaud Lebrun.
Misanthropie et repentir, de l'alemany Kotzebue.

Les prétendus, de Lemoine.
Genoveva de Brabant.
Les charbonniers de la Forêt Noire.
Gageure imprévue.
Robert, chef de brigands.
Vallée de Barcelonnette.

Algunes peces són anunciades en castellà, altres en francès.

Segons la premsa, es feren beneficis a favor d'actrius. Les senyores Poirier, Vicherat, Bertin, Lebrun es presentaren a l'escena, no sabem si eren artistes d'empenta, o gent de segona o tercera categoria.

De l'efecte que podien fer a Barcelona, menys dades encara. El que sembla és que la Lebrun produí un incident en què intervingueren les autoritats.

El que portem dit, dóna idea del tarannà dels jorns de la Invasió. Restaria parlar del Carnaval, dels saraus. Els caps francesos miraren el primer amb sollicitud, com a element d'esbarjo i comunicació entre els catalans i els invasors. Els saraus, que eren corrents a Barcelona i altres poblacions, entre les classes altes i les baixes, dintre un ordre que ningú no infringia, sota la dominació francesa foren també freqüents. Gairebé arribat a Barcelona el primer comandant en cap, Duhesme, i albergat a casa el Marquès de Villel, carrer dels Banyes Nous, la casa que encara pertany a la família i es conserva intacta, amb una façana a la Plaça del Pi, aleshores fossar, el noble senyor li donà una festa, amb sopar i representació, de què parla el Baró de Maldà, qui escriu que des de casa seva (el casal que encara es conserva també, al carrer del Pi), sentia les harmonies musicals. Balls hi hagué en altres cases. Eren reunions dignes, que es feren rares a mesura que la guerra separava els catalans dels forasters, i que quan s'implantà el Règim Civil, reprengueren. A Girona, l'any 1812, es donà un ball de gala, al qual es convidà l'intendent Gerando, segons el Sr. Rahola.

Danses del poble, no les prohibiren els fran-

cesos; alguna (*La Bulangera*) fou tinguda per afrancesada; però ells injertaren en els nostres costums, el ball exòtic i tocat de llicència.

IV

A diferent classe d'investigacions deixem el que pugui deduir-se de la influència d'altres fets. Insistent en allò declarat en altres estudis, aquí no tocaríem res alludint a joc, beguda, malparlar, duel, prostitució, usura, ofenses a la religió. Cal recordar el que els nostres autors, des del P. Ferrer a Bofarull, i el modern francès Mr. Conard, han escrit de les causes ocasionals dels primers xocs entre els habitants de Barcelona i la milícia francesa; de la mala fama d'algun dels generals napoleònics (per exemple l'italià Lechi); de la presència de meretrius, i de la mesura que tingué d'adoptar un dels mariscals, foragitant-les cap a la frontera; però el nostre punt de vista no va per aquests viaranys. Una altra cosa seria escatir la influència de les societats secretes, *Maçoneria*, *Carbonarisme*, que obriren ses portes un cop aposentats els oficials de Napoleó. D'aquesta influència no hi ha dubte, i remetem el lector a investigacions especialitzades.

V

Tots aquests factors, sense comptar amb la pressió d'un exèrcit, es mouen a casa nostra amb poder, i seguint una direcció entenimentada. Aquesta particularitat és d'importància, i no pot l'estudi acabar de posar-la en evidència, perquè els principals elements de coneixement són a França. Intima és la particularitat, tanmateix, i d'aquelles que moltes vegades escapen als arxius, però altrament positiva. Es impossible suposar que els factors anotats es moguessin espontàniament, cal arrencar de la direcció, i col·locar aquesta en una esfera alta del poder que tenia entre mans el problema de Catalunya. Nosaltres fixaríem la dita esfera en el còrcol de Napoleó I en persona, qui, segons el dir de autors, es reservà la conducta de la guerra i de la política a l'antic Principat. L'Emperador seria el centre impulsor de la tasca de cercar contactes entre catalans i francesos, ficant-se endins en la nostra societat, provocant afalacs, evolucions, situacions psicològiques.

Ara bé, sense fer injúria a ningú, el poble no rebutjaria adequadament el temptador.

Napoleó aparenta de seguida voler fundar una Catalunya diferent de la que havia trobat; de les idees suggerides pel general Dugommier, i

de les seves pròpies, la bastiria de nou, i amb sa facultat d'improvisar, d'arrossegar els homes i l'excel·lència de les normes administratives, li proporcionaria el bé material.

Aquest disgní se'ns presenta amb l'anexió de Catalunya a l'Imperi napoleònic, que el cèsar francès tingué bon compte d'aliar amb la provatura del govern civil, unit a una porció de mesures dirigides al sentiment de l'habitant, i al seu instint utilitari. Sense penetrar en la crítica de la fase, que no ens correspon, volem significar que tots els gèrmens de compenetració de francesos i catalans augmenten ara la intensitat i constitueixen el que hem ja qualificat d'episodi extraordinari.

SEGONA PART

1811 - 1812 a 1813

EL RÈGIM CIVIL. — LA SEVA FESOMIA. — EL SEU ATANS. — VIES CAP A L'ESPERIT.

I

L'etapa en què anem a entrar, coincideix amb l'apogeu de Napoleó, assenyalat a Catalunya per l'assalt de Tarragona, la derrota militar i la dissolució de la Junta (juny 1811-desembre 1812); fets en què no tingué influència la batalla d'Arapiles, perduda a Castella pel mariscal francès Marmont, quan l'exèrcit napoleònic del centre de la Península s'havia ja posat a la defensiva.

A Catalunya, la dominació imperial tira per un altre camí i tracta d'afiançar-se. Vencedora als camps de batalla, vol assegurar el pervindre mitjançant un govern que doni satisfacció al país i atraure moralment amb una conducta del tot diversa de l'observada fins aleshores; i materialment amb l'espectacle de la reorganització i l'esperança d'una pau pròxima. Les condicions en què es trobaven els francesos després de desfer a Tarragona i Montserrat la resistència conjunta de les armes i les idees dels nostres venerables progenitors, eren difícils; ho eren igualment les de la situació de l'Imperi napoleònic a Europa, on si, de moment, no hi havia altra guerra que la d'Espanya, els núvols s'arregleraven a l'horitzó anunciant futures desavinences, i pel maig-juny de 1812, les armades més grans de l'època es reunien a les fronteres de Rússia, per a una campanya d'immenses proporcions; no obstant, no eren pures fantasies els projectes que anem evocant, car si França hagués triomfat, la seva hegemonia s'haguera consolidat

tot seguit, i Catalunya haguera abaixat el cap, i emprès una nova vida.

La nova política implantada, que comptava, naturalment, amb la victòria total de Napoleó, redobla el procediment de l'etapa anterior, vers l'afrancesament social. A l'obra de la premsa, de la llibreria i del teatre mai no deixada de mà, s'uniran nous mitjans de contacte. Els habitants seran invitats a decidir-se. Les reparacions al sentiment, les exhortacions a l'ordre, a l'abandó de les armes, al respecte mutu, seran posades al programa dels caps francesos, i fins es pensarà retornar a Barcelona la Universitat i tancar la de Cervera, la significació mortificant de la qual per als catalans coneixien els invasors.

II

Segons Frederic Masson (11), el 14 gener 1812, l'home poderós escriu al mariscal Berthier, el seu cap d'estat major, aquestes paraules: *Feu-me una divisió de Catalunya en dos grups. Consulteu a l'efecte el general Guillemín, que ha estat sobre el terreny.*

Això passava a les Tulleries.

El mariscal, buròcrata consumat, exacte en el servei, compliria. Guillemín, que vingué a Catalunya l'any 1808, des del camp de batalla de Medina de Rioseco, donaria els detalls que el seu coneixement de la terra li permetria, i el projecte fou presentat. Napoleó no l'aprova, segons Masson, i el dia 25 s'hi posa a treballar ell mateix, la carta geogràfica de Catalunya al davant, i traça l'esquema de l'anexió, que comportava quatre departaments, i dues circumscripcions militars.

El resum és aquest:

El territori de Catalunya és reunit a l'Imperi, així com també una petita porció del país situat a l'Aragó, les fites del qual seran traçades sobre la ribera dreta del Cinca i de l'Ebre, a l'Oest de la carretera de Fraga a Mequinença i Batea.

Els departaments eren: *Ter*, capital Girona, prefectura substituint el corregiment. Sots-prefectures, Vic, Figueres.

Montserrat, capital i prefectura, Barcelona; sots-prefectures, Vilafranca, Manresa.

Boques de l'Ebre, capital i prefectura, Lleida; sots-prefectures, Tarragona, Tortosa, Cervera.

Segre: capital i prefectura, Puigcerdà; sots-prefectures, Talarn, Solsona.

La Vall d'Aran passava a formar part del departament francès de la Garona Alta.

(11) *Napoléon et sa famille. Annexion de la Catalogne*, vol. VII.

Al sentit administratiu corresponia el militar. Els departaments del *Ter* i del *Segre*, formant l'*Alta Catalunya*, tindrien un cos d'exèrcit propi, la divisió número 33.

Els departaments de *Montserrat* i de *Boques de l'Ebre*, o *Baixa Catalunya*, un altre, la divisió número 34.

Explica Masson que el decret passà als ministres imperials la jurisdicció dels quals afectava, per tal que el coneguessin i hi fessin les observacions pertinents, i que, gairebé sense donar-los temps, els fou reclamat i tornà al despatx de Napoleó, que el modificà suprimint la reunió a l'Imperi i la formació de les divisions militars i deixant els quatre departaments. A judicar pel text de l'historiador, aquest canvi sobtat seria una fórmula per a no suscitar les suspicàcies de Josep Bonaparte, a qui el nou ordre de coses arrabassava una porció d'Espanya, la integritat de la qual li garantitzava la Constitució de Baiona; i al mateix temps, per no desvetllar la diplomàcia europea, que no consentiria un nou engrandiment del territori de la vella França. En el fons, però, Catalunya viuria anexionada, i pel text definitiu del decret, que porta la data oficial de 26 gener 1812, formaria part del reialme napoleònic, aleshores integrat per la major part d'estats europeus, el nombre d'habitants del qual s'acostava als 82 milions. Si això era una mesura prevista per tancar pel costat de l'Ebre el camp militar que voltava França (Bèlgica, Confederació del Rin, Suïssa, Itàlia), i que haurien de franquejar els seus enemics per atacar-la al cor; o una precaució relacionada amb el desenllaç de la lluita a Espanya, ho discuteixen els autors.

III

A l'ordre del dia de l'estat major francès de Girona, el 14 febrer de 1812, s'inserí el decret.

El 20 es publicava a la plaça de Barcelona.

Mentrestant, Napoleó hi introdueix una modalitat: separa les jurisdiccions, fins al moment concentrades a la mà del seu lloctinent, el comandant de les armes. D'avui endavant, aquest general serà el cap de les forces de terra i mar, representant de l'Estat francès, i del seu cabdill, però els funcionaris civils seran els encarregats del govern.

La nova providència porta la data de 2 febrer 1812.

Una variació es palpa de seguida. El general que inaugura el canvi, i que succeeix els mariscals Augereau i Macdonald, tots dos fracassats, és un home que si bé té talent militar, s'ha significat més a governar. El comte Decaen, en efec-

te, ho demostra tot seguit en una sèrie de disposicions que poc a poc fan que neixi una espurna de confiança en els habitants, aterrits pels contratemps. No és possible aquí concretar-les en dos mots, però n'hi haurà prou insistint en la reparació al sentiment, sobretot el religiós, i en mesures com la repatriació de catalans exiliats per represàlies. Veritat és que el nou general legislà en matèries de dret íntim, i d'un gest esborrà la institució d'hereus de confiança; però, tanmateix, aquesta novetat no produí impressió, i fins es diu que algú va aplaudir-la.

Continuant el camí emprès, el dictador nomena tot seguit aquells funcionaris. Heu's aquí els dos intendents, els prefectes, sots-prefectes i subalterns. Els primers són el comte Chauvelin, el Baró de Gerando, homes triats; el segon, que acabava de venir de Roma, anexionada a l'Imperi després de l'ocupació de l'Estat pontifici, on col·laborà amb Tournon. Els prefectes s'anomenen Treilhard, que va al departament de *Montserrat*; Roujoux, al del *Ter*; Alban de Villeneuve, al de *Boques de l'Ebre*; Viefville des Essarts, al del *Segre*. Vénen altres persones sortides de la fornal del Consell d'Estat i provades ja en càrrecs importants. Masson expressa que els catalans els reberen amb el braç obert, contrastant aquesta actitud amb la malfiança dels militars, que mai no pogueren sofrir-los. L'acadèmic francès vol significar, sens dubte, que els nous agents de l'Imperi invasor suscitaran l'esperança que hem ja alludit abans.

Anava a començar la provatura de règim civil.

Aquest règim s'ha de considerar críticament enllaçat a les perspectives polítiques i d'administració, i a l'especialitat del dret de Catalunya.

La perspectiva política no és altra que l'anexió.

La de l'administració comporta la subjecció a les normes franceses.

L'esfera del dret ofereix l'episodi del *Codi Napoleó*.

IV

La tasca es presentà plena de dificultats. La divisió en prefectures i sots-prefectures, l'establiment dels seus regents i dels consells municipals i departamentals, igual que la nova planta de tribunals, foren el de menys; els dos intendents eren homes de pit, sobretot Gerando, que a voltes fou únic governador de Catalunya; tenien rebudes instruccions i sabien qui cridar per a col·laborador. El que resultà aspre fou la reorganització econòmica, l'atribució dels cabals i sa recaptació.

El panorama que s'albira no tingué una extensió comparable a les operacions militars; amb tot, la

seva índole i les persones que ficà en el joc, reclamen prou l'atenció. Malgrat el temps, amb prou feines els investigadors han produït un quadro adequat; apunts de Masson, un capítol de Vidal de la Blache i el que els recercadors catalans han publicat, no són suficients (12).

Els funcionaris vénen amb vestit de paisà. Aquesta circumstància deu apreciar-se quan l'uniforme i les armes arrossegant, havien estat inseparables dels francesos.

El vestit va d'acord amb el caràcter dels qui el duen. Els nous missioners de l'autòcrata no s'assemblen ni als Duhesme, ni als Suchet. A les pinzellades de Masson, al que ha referit el senyor Rahola, afegim el posat de Chauvelin a Barcelona i el de Villeneuve a Lleida, sense que sigui obstacle la contradicció que representarà el Baró d'Henriod, miserable tirà dels lleidatans. Aquest posat revela el tremp i, al propi temps, les intencions d'aitals homes.

Són d'aquells qui Madelin i Régnier han transmès en obres sobre el primer Imperi (13). Pel retrat físic recomanariem al lector que es mirés les figures fetes revivre pel pintor Ingres, en teles que porten el nom dels nobles i dels burgesos que es deien Devilliers, Marcotte d'Argenteuil, Rivière, Bertin, i d'altres celebrats per artistes i historiadors, puix que rostres, pentinats, actituds, vestits, joiells, colors, són meravellosament arrencats de la realitat.

Chauvelin era un jove noble, que vivia a París en expectativa de collocació. Company del Baró de Barante, segons es desprèn de les seves Memòries, es trobava al costat seu el jorn de les noces de l'emperador dels francesos amb l'arxiduchessa Maria Lluïsa d'Austria, i en passar la parella sota la galeria del Louvre, tota plena d'obres d'art i on els convidats s'arregleraven a una i altra banda (moment que reproduí en un aigüafort il·luminat l'artista Henry Reinhold), li vingué al cap de rompre l'etiqueta i deixà anar un visca, que va fer girar el cap a Napoleó. Qualsevol presagiava que l'imprudent seria amonestat. Doncs bé: al tercer dia rebé el nomenament d'intendent de la Baixa Catalunya, amb destí a Barcelona, i empenia el viatge amb Gerando, destinat a l'Alta Catalunya i a la seva capital, Girona.

Aquí se'ns acut que seria força interessant de

(12) MASSON, obra citada.

VIDAL DE LA BLACHE, *L'évacuation de l'Espagne*, vol. II. C. RAHOLA, *La dominació napoleònica a Girona*; i les nostres monografies.

(13) MADELIN, *La France de l'Empire*.

RÉGNIER, *Les Préfets du Consulat et de l'Empire*.

saber les impressions d'aquests dos homes a l'instant de deixar París i confiar-se al cotxe de camí, per la ruta nacional d'Orleans a Tolosa, i d'aquí a Perpinyà, per travessar la nostra frontera; però no sabem que cap d'ells les hagués consignades en alguna banda. Sigui el que sigui, l'un i l'altre estarien al corrent del que es deia del lloc on es dirigien; de tota l'empresa napoleònica a Espanya; Catalunya era un teatre gairebé tètric, arreconat; a més, no s'hi anava a lluir ni els butlletins no en deien mai res.

D'esperança falaguera, no en tindrien cap, ni ambició d'honors, ni miratge de plaers, puix que, a més, l'antic Principat no era vist a França amb la imaginació romàntica d'altres terres peninsulars, ni oferia l'espectacle de Castella, amb ses catedrals i sos museus. Els primers dies de la primavera de 1812 passarien la frontera a Coll de Pertús, i salvat l'èpic tros fins a Figueres, es trobarien al seu castell. Aquí localitzaríem nosaltres, sense temor d'equivocar-nos, el seu primer desengany; amarats d'esperit militar, els estandants acollirien els viatgers sentent dissimular el disgust, ja que era veu general a l'exèrcit que l'emperador devia enviar a Catalunya regiments i canons, en lloc d'advocats. Ells aguantarien impertèrrits, i dintre el cotxe altra volta, anirien a Girona, on s'acomiadarien. Gerando era ja al seu destí. Chauvelin en tenia encara per bon tros abans de veure's a la capital.

Hi va entrar pel Portal Nou, venint de la carretera de Mataró. Cap notícia tampoc que ens pugui fer endevinar la impressió del funcionari davant de la nostra urbs, el caseriu de la qual, precedit de les hortes, vinyes, cases de totes menes, veuria dins la muralla, entre la massa de la Ciutadella, la muntanya de Montjuïc i els pals de les naus ancorades al port; cal presumir, però, que la impressió podríem comparar-la a les que han deixat els militars de l'època, Laffaille i Lissoni, en llurs respectius llibres, és a dir, que fou bona, car els francesos lloaren sempre la capital de Catalunya.

Chauvelin s'apostà a l'Hotel de Riquel, al costat de les cases d'en Bacardí, a la Rambla, indret gairebé el mateix del que és avui Passatge, on paraven els peixos grossos de la situació, i hi romangué fins que el governador militar Maurice Mathieu l'anà a cercar, i l'installà a Palau, on vivia el general Decaen. Aquí fou presentat a les autoritats i tropes, en una cerimònia que anuncià l'ordre de la plaça. Villeneuve, Treilhard i els altres funcionaris anaren afluïnt, uns dret a Barcelona, altres aturant-se a Girona per anar a Puigcerdà, a la Seu, a Vic.

Mentre Gerando iniciava els primers contactes amb l'habitant, Chauvelin provava de fer igual;

no solament no anà tant de pressa, sinó que li costà de trobar auxiliars, i els tanteigs li representaren incidents entremig dels mateixos compatriotes seus, els quals fruien en les tertúlies fent-lo objecte de xamosies. Malgrat tot, el jove governador es donà compte del caràcter i necessitats dels catalans, entaulà relacions directes també amb ells, i dominant la mala disposició dels qui devien ajudar-lo, omplí un dels deures assenyalats a París, o sia enviar informes.

La conducta de Chauvelin, al qual ajudà el prefecte Treilhard, faria poc estrèpit, però es dirigí a descobrir el país, i a posar en marxa la nova administració, accentuar els treballs d'aproximació i entaular la vigència del Codi. Després de passar jorns i més jorns de cara al paper, atapeïnt les xifres, les dades de totes classes i els noms de les persones, recorren la ciutat i es barregen amb els seus pobladors. Treilhard arriba a presidir les processons del Corpus que, després de la principal, van sortint de cada parròquia. Immediatament es desplacen fora les muralles, i cap a fora el partit, i es dirigeixen a Vilafranca, a Manresa, i donen lloc a estades, a converses i incidents que fóra de bon evocar, quan a cavall d'un matxo es fiaven de les vies on encara l'escopeta del guerriller es donava el goig d'engegar un tret.

Els intendants havien rebut instruccions respecte al Codi. Chauvelin i Gerando establiren la situació tal com era, i com a primera fita, escolliren els treballs d'atracció, que dirigiren vers els advocats.

En l'episodi cal distingir dues etapes: aquesta atracció en si mateixa; i la conducta dels catalans davant el Codi, i conseqüències.

Ja ho hem dit en un altre treball monogràfic, potser no es doni res més engrescador que seguir l'atracció, sobretot fent-la reviuire en les persones que es ficaren a Catalunya, i la posaren en pràctica, preparant per a l'avenir coses importantíssimes, amb aparells trivials.

Aquestes persones que resulten més victorioses que els generals i els regiments, són figures obscures; per exemple, proveïdors temptats per l'esquer del lucre; espions, hostalers, professors, còmics, llibreters, modistes... Algun capellà; algun calavera incorregible. En mig de les cupiditats que la guerra encén, i sobre les esperances d'uns i les angúnies d'altres, l'observador de la fesomia del règim civil, descobreix el contrast que conté la teoria que presentem. Suposem que aquest observador visqués als dies de què tractem i volgués fer-se càrrec pels propis ulls del canvi operat pels decrets de Napoleó, i que, col·locat a la carretera que baixa del Pertús a Barcelona, es situés a Montcada, o bé a Badalona,

per agafar les dues avingudes que la formen; el que veurà ho podem prendre com a testimoniatge.

Doncs, abans de l'esmentat règim, els oficials i empleats venien sense família, àdhuc el mariscal Augereau, que acabava de casar-se; el perill, l'escàndol de la ciutat ocupada, retenien les dones a Perpinyà, o més lluny. Vers la capital, en un mot, no s'havia vist del sexe femení, més que l'agosarada que no cal recordar. Cap rostre pur, cap gest educat, cap roba fina. Ara, però, aquest tarannà varia, i si els intendents exposats a tants riscos es presenten sense companyia, d'altres ja no fan igual, i aleshores, per les rutes, en compte de cabells aspres, de barbes estarrufades, de pells brunes sota robes fosques de pols i brutícia, s'endevinen les cabelleres sedoses, els ulls castos, els llavis prims, les cintures que es vincen sota *spencers* i *vitchouras*; i als peus inflats de caminar tantes llegües, succeeixen les formes petites, que calcen xinelles de cuir suau, destinades a trepitjar catifes flonges. Quantes vegades aquest observador esperarà, a la porta de l'hostal, sortir, del cotxe que s'atura, un militar colrat, i saltarà pel marxapeu una figura, que deixarà un rastre embaumat, en lloc de la fortor dels viatgers amb la roba per mudar!

El teatre de la guerra a Catalunya, mirat del cantó francès, no té noms per als historiadors, i no obstant, Saint-Cyr, Suchet, Gerando, valen més que els Castellane, Marbot, Lejeune, Hugo, Rocca i d'altres que pullulen al camp de batalla principal de la península, i això és perquè els autors no han mirat més que a Castella, a Andalusia, on eren els mariscals, els cronistes i dibuixants que seguien les armades napoleòniques, mentre que a Catalunya semblava tot anònim. La recerca imposa que s'esmeni aquest sentit. Si la guerra al territori català no produí unes *Memòries* com les de Marbot, ni uns quadros com els de Lejeune, en canvi originà la penetració social que el règim civil representa. Comunicant-se catalans i francesos, es produí la transformació, de què són proves l'estada de les persones indicades, l'adoptar-se modes, gustos, costums i ensenyaments francesos. Hem parlat en altres ocasions dels noms aplicats a hostals i a famílies d'ençà de la Invasió, com per exemple: *A ca el francès*; *a ca la Garçona*; *a ca la Mixela*, que vénen de diferents aventures; això no té potser tant de valor com la presència d'un capet ros en una quitxalla de cabells bruns... I en mig de tot aquest trasbals, l'obra de la llibreria fent el seu camí; vers 1812 s'anuncia l'aparició del Catecisme francès a les nostres botigues.

Obres impreses, peces de teatre, atractiu de la moda, art decorativa, vies noves per on la pro-

paganda francesa camina sense reparar en el tradicionalisme dels catalans. El fet comprèn el que en diríem la línia lluny del front de batalla, però no és menys eficaç la seva acció; la gent humil que forma en l'exèrcit pacífic que capitanejen els homes del règim civil, obre una botiga, anuncia uns llibres, un obrador de cosidora o de sastre, una fonda, i s'arrela ja en la societat, i els lligams febles que estenen, resulten més forts que els bans dels generals. En acabar-se la Invasió, resten a Barcelona alguns d'aqueixos immigrants; heu's ací en Martignole, que descendent del qui obrí en 1810 el seu establiment de coses de menjar al carrer dels Escudellers, encara roman a la nostra ciutat i és avui un dels seus veïns. Els llibres, la moda connatural a l'existència femenina, el gust de decorar les habitacions, subsisteixen també. L'artista Nobas glorifica el vestit popular en boniques estatuetses. I bé, la classe alta no hi voldrà saber res, i les dames demanaran al gust de fora el *mot d'ordre* de l'elegància.

Ja tornarem a insistir en algun punt de vista que assenyalarem; ara afegim alguna consideració més al domini de l'art, que acabem d'alludir, recordant un dels bons escultors. En el domini de l'art, doncs, la desfeta originada en la guerra napoleònica, que, segons Feliu Elias, degenera en un salvatgisme (14), mereix una observació, que el propi crític esbossa, quan anomena l'art napoleònic, gran art. En la davallada de l'escultura catalana pel fet de la guerra, l'empelt de l'estil Imperi vol dir quelcom, i en certa manera repara les profanacions de les tropes.

Tanmateix, l'estil neoclàssic adoptat per Napoleó, està representat per mobles, orfebreria, porcellanes, retrats i pintures murals. L'arxiu iconogràfic dels *Estudis Catalans* i ses manifestacions públiques, com l'Exposició del moble en 1923, obriren els ulls de molts respecte al patrimoni que ens resta, influït per l'estil de què parlem. Cases de Barcelona, de Vilanova, de Reus, d'Olot, Sitges, Tarragona, que durant la tristor de 1808 a 1814 rebéreu les visites dels oficials napoleònics, vosaltres no sabeu per què us enjoïaren amb domassos d'or i foc, amb llits, miralls, piano-forte i altres expressions que retien tribut a les normes imposades pel dictador, els canons del qual us feien tremolar, i ara el vostre patriotisme encara els conserva.

En la pintura i altres manifestacions, s'imposaria igual consideració.

El mateix salvatgisme que denunciava Feliu Elias, també ocasiona desgràcies en llenços i retaules. Doncs una mena de reparació es regis-

(14) *L'escultura catalana moderna*, volum II.

traria pensant en el pintor Flaugier i son escola; en el director de la fàbrica de terrissa de la Casa de Caritat, traspasat a Barcelona l'any 1832, el francès Bureau; i en la difusió dels treballs de persones més modestes, les obres de les quals, però, no s'han perdut pas del tot.

V

Aquestes diverses direccions convergien a atraure la gent. 1812 marca l'apogeu dels catalans emprats pels invasors. El plantejament del Codi Napoleó és la fita important, i per això els intendants miren amb tant d'interès la part relativa a l'administració de justícia.

Chauvelin, com Gerando, buscà entre advocats i eclesiàstics, i entre els funcionaris de l'antic govern que es trobaven sense col·locació, persones que acceptessin places. Al departament del Ter aquestes persones aportaren a l'administració francesa noms d'origen tradicionalista, per exemple, el lletrat Travy. El qui es fixi en aquest i en altres noms de la província de Girona, i sàpiga que passaren pels ulls de Napoleó quan anava cap a Rússia (15), ens donarà raó en el que diguem de la importància que tingué la col·laboració dels habitants en l'obra que el règim de què estem ocupant-nos manifesta.

Al departament de Montserrat, el mateix.

Som a la introducció del Codi aquell als nostres costums jurídics. La partida que es jugava també en la línia lluny del front, té les característiques del que és decisiu, car cal recordar-se que la llei citada era per a l'Emperador una de les columnes de la seva dominació, que no transigia en atenuacions. Doncs aquí ve la paradoxa que es produí quan els treballs preliminars anaven endavant, i no mancava més que la promulgació per a convertir-lo en disciplina legal. El tracte entre francesos i catalans, la presència d'avocats a les converses i la bona voluntat dels intendants, va fer avinent que el poble no podria admetre ni el divorci, ni la partició d'herència; i els representants de l'home el nom del qual personificava la legislació discutida, prengueren sobre seu la responsabilitat d'aconsellar l'ajornament.

Heu's aquí en poques paraules l'evolució de la paradoxa.

Si el règim civil no hagués donat altre fruit, per això sol mereixeria la consideració de la història de Catalunya.

Al Baró de Gerando correspon l'honor de la

(15) La nostra *Història jurídica de la Guerra de la Independència*, publicada a *Revista Jurídica de Catalunya*.

defensa del dret dels catalans. És fora de dubte que ell es dirigí al Ministre de Justícia napoleònic i li exposà l'estat moral del país. I el Codi Napoleó no fou posat en vigor i resultà una excepció d'allò succeït a Itàlia, a la Confederació del Rin i altres terres intervingudes pels exèrcits imperials (16).

Es veu la conseqüència del canvi de procediment.

Els nostres homes de toga parlamenten amb l'enviat de l'home de la Revolució.

Els tradicionalistes, amb els qui treballen pel dret nou.

En plena guerra això no podia ésser desfavorable a la concòrdia.

VI

Ho corroboren les Memòries trameses pels intendants.

Per fortuna tenim el duplicat de l'enviada a París pel prefecte de *Boques de l'Ebre*, que els organitzadors de l'Exposició d'Igualada, llavors del Centenari de les batalles del Bruc, donaren a conèixer al públic. Aquest trasllat sintèticament conté:

Topografia. Notícia històrica, Meteorologia. Regnes de la naturalesa. Població. Agricultura, comerç, indústria. Culte. Tribunals. Obres públiques. Beneficència. Ensenyament. Caràcter físic i moral dels habitants. Edificis públics. Administració de guerra. Policia (17).

Deixant de banda consideracions pròpies del caràcter del funcionari, representant d'un Estat dominador, el to que empra és el d'allegar a favor del departament. Aquest tarannà es veu quan inclou derivacions tan significatives com la situació del culte i els seus ministres, i un *rapport* de juriconsults lleidatans sobre l'antiga legislació catalana, tribunals, ús del català i altres qüestions. Més pràctic, si es vol, era el que es tractà paral·lelament a la transmissió de la Memòria, o sia el tirat immediat de camins, un dels quals, per cert, hauria realitzat una aspiració moderna: el que estudiaren els invasors i devia sortir de Cerbera per anar més enllà de Tortosa, formant al nostre formós litoral una segona *Corniche*. Els altres uniren els centres fabrils o agrícoles, amb les principals poblacions i ports de mar. Finalment, de l'instant mateix fou un pla

(16) Vegi's els nostres assaigs, *Història jurídica de la Guerra de la Independència* i col·laboracions anexas, a *Revista Jurídica de Catalunya*; i *El dret internacional napoleònic*, a *Miscel·lània Patxot*.

(17) Arxiu de la Corona d'Aragó.

d'obres hidràuliques per a captar aigua i acabar amb la pèrdua de les collites.

Si per l'afer del Codi s'agruparen al voltant de Gerando, els Travy, els Porret, els Dalfau, Albert de Terrades, Caramany, Pérez Sambola i altres, i la recerca de persones idònies provocà un sistema de fitxes a base del coneixement del dret i de les llengües francesa i catalana; ara els treballs per a fer aquestes Memòries, descobrí la cooperació del doctor Vidal, del canonge Oliván, dels Traval, Aiguavives, Rives, Franquet, Dolsa, Perpinyà, Guàrdia, Delàs i altres, que Tomàs de Puig, i Ferrater no havien pogut enro- lar a les rengleres de l'afrancesament. Quan els rectors juraren a Napoleó, s'ha dit tot el que pogueren els francesos. Ens trobem amb les vies que van a l'esperit.

VII

Les nostres afirmacions es confirmen en els aspectes següents:

En política: democratització; carrera oberta al talent de cadascú; liberalisme.

Els francesos cerquen els col·laboradors en totes les esferes socials. En mig dels noms citats hi ha nobles, homes acèrrims del tradicionalisme o antic règim, o persones d'origen i posició econòmica humil, i els primers adeptes de les idees naixents al voltant de 1812. Es posava en pràctica, doncs, la democratització en el govern, s'obria el pervindre públic a la disposició i competència individual, en lloc de reservar els càrrecs per als privilegiats. Per últim, la llibertat en l'opinar, abans condemnada.

En societat: Variació dels costums, cultura col·lectiva.

Poden comprovar-se en el rumb que pren la gent alta i de cabals; en l'ideari que es forma i que influeix en centres tan importants com el Col·legi d'Advocats de Barcelona, on s'encén la lluita entre els partidaris de la codificació (element napoleònic i liberal), i els defensors de la tradició jurídica (simbolitzada en l'escola històrica, fundada per Savigny a la caiguda de Napoleó, i en què vibra la protesta dels juriconsults contra d'ell); en l'obrerisme, i les discussions de matèries bàsiques al voltant de les revolucions. També s'ha de tenir en compte la influència de les persones vingudes de França després de l'exili per causa de la guerra, entre altres els comerciants, i que a part la transmissió de principis tècnics apresos (18), escamparen espècies noves. Assenyalem els epistolaris de fa-

(18) Rosselló, a la revista de Barcelona, *Mercurio*, 10 juny 1915.

mílies i les biografies com a elements documentals.

TERCERA PART

De 1813 a 1830 endavant

LES REVOLUCIONS CONDUINT AL TRIOMF LIBERAL.—

CONSOLIDACIÓ DE L'AFRANCESAMENT. — BIBLIOGRAFIA EXEMPLAR. — EL ROMANTICISME I ELS RECORDS DE LA INVASIÓ. — NAPOLEÓ A LA NOSTRA CULTURA.

I

Anem a enllaçar el que portem apuntat, amb la marxa del temps i la crítica de la Invasió.

El deixondiment dels gèrmens escampats i sa relació amb el progrés social, seran la glossa que podríem anticipar-ne; és clar que sense el predomini de determinades idees, això no hagués estat possible, però no cal mai imaginar-se un fenomen social que no correspongui amb algun de caire polític. La Invasió transcendí pregona- ment en la societat. En aquest punt podrien servir de terme de correlació el resultat d'influències franceses a Alemanya, a Itàlia, on el Codi Napoleó adquirí carta de naturalesa. A Catalunya hem vist que fou hàbilment refusat, però mentrestant, el vassallatge moral a França ha estat un plebiscit.

II

El triomf liberal té una part decisiva en el que ens resta a dir. Aital triomf vingué després dels violents moviments provocats a Espanya pels partits, a compàs de la reacció, contra el restabliment de l'antic règim a conseqüència de la *Santa Aliança*, formada pels més poderosos monarques en caure definitivament Napoleó. Des de 1814, en ésser restaurat Ferran VII, a 1830, blancs i negres ventilen als camps de batalla i a les assemblees les diferències nascudes així que es retiraren els soldats napoleònics i tornà del captiveri aquell rei, i els factors de què tantes voltes hem parlat van ensenyorint-se de la voluntat col·lectiva.

Llibres, teatre, modes, usos socials, es distribueixen l'imperi moral de la nostra societat, i entre tot, en formes plàstiques, o en lletres de motllo, el panegíric de Napoleó.

Mentre el P. Ferrer publica sa *Barcelona cautiva* i altres preveres i seglars pensen en les Memòries del P. Cúndaro i honoren les despulles d'Alvarez de Castro, la *Vida de Napoleó* comen-

ça a editar-se i no desapareixerà ja, ni pels llibres de Blanc, ni pels d'Angelon, ni per tots els sermons patriòtics i totes les festes patètiques. Pintarà mestre Martí Alsina son *Bruc*, sa *Companyia de Santa Bàrbara* i els gravats forasters ens encomanaran l'episòdica del primer Imperi.

Allà on no es veurà la pinzellada dels artistes catalans, veureu *La Campaña de França*, de Meissonier. En un altre sentit, abans que Taine i Michelet no reneguin de l'emperador, es traduirà a Barcelona l'Oda de Manzoni, i la *Història del Consulat i de l'Imperi* serà més llegida que els *Orígens de la França contemporània*. Però encara es més significatiu trobar en llibreria el *Memorial de Santa Elena*.

III

1830 porta l'hora liberal.

D'una manera automàtica es consolida llavors l'afrancesament.

No basta la deu que no s'estronca de la llibreria afiuint cap a nosaltres sense pensar en les tragèdies del 1808; és poca cosa el despotisme de la moda, i en començar-se el servei de diligències, i més endavant tirar-se la via del tren, comencen els pelegrinatges. Un dels qui van a París és el filòsof Balmes. Però el mateix els qui hi van que els qui es queden, coincideixen a deixar-se seduir. Per això es contribuï a mirar sense alarma l'aparició de llibres napoleònics i fou possible parlar sense passió de la guerra passada.

IV

Es curiosa la història d'aquest punt de reflexió. Acabada la lluita europea, desaparegut l'home enllà de la mar, s'inicia la seva contemplació pòstuma i sorgeix una elegia. L'home avorrit es converteix en un combatent per la llibertat. La tesi és forta, però tanmateix arrelarà al món, i tindrà defensors, tants com llegiran la vida de l'heroi, particularment el *Memorial*. Aquesta obra, sense fer soroll, arriba a Catalunya. Mercès a refoses i arranjaments industrials, es presenta als nostres aparadors, unes vegades en forma de *Vida de Napoleó*, de florilegi d'anècdotes o de màximes, i altres a cara descoberta, el llibre del Comte de Les Cases, que es diu compost sota el dictat del captiu.

El *Memorial de Santa Elena* s'edità a Barcelona, com altres obres napoleòniques; no tenim idea que mai fos posat en català (19).

Es una edició feta l'any 1835 per l'editor Oliva,

que pot posar-se al costat de la de Pagès (París, 1824), i la de Cabrerizo (València, 1835). El seu títol resulta una mica equívoc, encara que no pot dubtar-se que es tracta de la famosa obra: *Diario de la isla de Santa Helena. Contiene todo lo relativo a la vida pública y privada de Napoleón, y al mismo tiempo, cuanto dijo e hizo en el espacio de diez y ocho meses de su cautiverio. Escrito por el Conde de Las Casas. Traducción conforme a la última edición francesa.*

El llibre tendenciós y simbòlic, de l'aparició del qual arrenca tota la propaganda bonapartista, és patent a Catalunya: sa lectura forma en el gust de la societat, i el llibre ja no surt ni de les nostres biblioteques ni del nostre mercat. El seu acolliment ¿implica una preparació ideològica, o era fruit de mera curiositat? La història té la paraula.

Indicis del canvi favorable a mirar Napoleó sense passió, n'hi ha.

En evacuar-se Barcelona en 1814 i entrar-hi vencedores les nostres tropes regulars i partides, portant al front els cabdills més populars; en instal·lar-se l'Ajuntament legítim i reclamar el regidor N'Antoni Borràs que fos restablert l'Orde de Sant Ignasi, el *Brusi* es fa ressò de tot amb entusiasme, que segueix quan es porten a Santa Maria de la Mar les cendres del defensor de Girona i comencen els homenatges als ajusticiats de la Ciutadella. I bé, en 1821 el propi diari comenta el traspàs de l'emperador a l'illa de Santa Elena i fins li dedica una poesia. Ningú no s'escandalitza. El temps transcorregut no ens sembla prou per a justificar un canvi tan sobtat.

Altres demostracions lligarien amb els llibres, que juguen un paper singular.

Collocant-se un als voltants de 1830, i derivant del solc del *Memorial*, es produeixen a la llibreria catalana les aparicions de les següents obres:

Vida de Napoleón Bonaparte precedida de un bosquejo sobre la Revolución francesa, escrita en inglés por Sir Walter Scott y traducida libremente al español por M. L., adornada con dos láminas, edició de Barcelona per Joan i Jaume Gaspar, any 1830, nou volums. Els gravats són talles dolces, la primera un bust del personatge, per Estruch; les següents dues vistes de Santa Elena, per Planella i Amills. Al darrer volum porta una llista de subscriptors. Al cap d'ella figura el Capità General del Principat, el famós Comte d'Espanya; segueixen els noms dels doctors en dret Fonolleras, Urgell, Vernet, Domènec, Sanmartí, Farriols, Tarragona, Pelachs, Roviralta, Saurí, Carrera, Almirall. Del metge Ignasi Porta. Dels comerciants Baulenas, Oñós, Sopena, Salgado, Cuyàs, Plandolit, Subirana, Umbert, Turull, Matamala, Pla. Dels nobles Despujol,

(19) Vegi's el nostre article a *La Veu de l'Empordà*, 10 juliol 1926.

Castellidosrius, Compte, Vilallouga, O'Donnell, etc., etc.

Aquesta obra era d'un format de 16 × 11, de bona impressió.

Napoleón. Colección de anécdotas auténticas relativas a este célebre guerrero, a sus generales, oficiales, etc., edició d'I. Oliveres, del carrer Ample, davant de Can Mornau (la casa dels conspiradors de 1809, que per raó ostenta avui una làpida de marbre i or), tirada a la impremta de Tauló, en tres elegants volums de 16 × 10, amb gravats al boix, de Xaxars, any 1834.

Historia de Napoleón, emperador de los franceses, escrita en francés por un antiguo militar, traducció anònima, editada en 1831, per Saurí, amb una reproducció a l'acer d'un retrat fet per David, deguda a l'Amills. Mides, 8 × 12.

Napoleón en Italia, Egipto y Siria. Célebres y memorables campañas de 1796 a 1800, sacadas de su correspondencia militar, traducidas del francés por F. M. Dos volums relligats, impremta de Tomàs Gorchs, 1839. Format de 15 × 10. No té ilustracions.

Napoleón y el Imperio. Memorias del Duque de Vienza recogidas y publicadas por Mme. Carlota de Sor. Es una edició en dos volums, sortida del taller del gironí Oliva, l'any 1837. No porta gravats. Mides, 15 × 10. Cal fer notar que és ben curiosa aquesta edició de les converses d'un dels militars més íntims de Napoleó, que no han estat divulgades autoritzadament més que ara de poc per l'acadèmic francès Duc de La Force. El text de l'obra de Girona no es conforma pas amb aquest i probablement deu tractar-se d'algun arranjament industrial (20).

Historia del emperador Napoleón, por A. Hugo, adornada con 31 viñetas, dibujadas por Charlet y grabadas por Brown. Barcelona, impremta de J. Oliveres y Gabarró, 1839.

Historia de la Revolución francesa desde el año 1789 hasta 1814, por M. Minguet, continuada con la de Napoleón, por A. Hugo. Librería de Juan Oliveres, 1840.

Són dues demostracions de l'activitat de l'editor barcelonès. La segona, a part de planxes a l'acer intercalades al text, té dos retrats de Napoleó I, reproduccions de Guerin i de Charlet.

Historia política y militar de Napoleón Bonaparte puesto en su verdadero punto de vista, por D. Fortián José Pous. Barcelona, impremta y librería de Pablo Riera, 1840.

Ens trobem per primera vegada amb un llibre que porta nom d'autor català. Es una obra ori-

ginal? El to és encomiàstic, la qual cosa corroboraria la nostra teoria. Volum in 8º, de prop de 350 pàgines. Mides, 15 × 10.

Ideas napoleónicas, por el Príncipe Luis Napoleón Bonaparte, traducidas del francés por don Manuel de La Escosura. Barcelona, librería de Manuel Saurí, calle Ancha, esquina al Regomir, 1839.

La mateixa matèria, traducció de D. J. M. d'I., es troba a la impremta d'Antoni Bergnes, el mateix any.

Aquestes obres bonapartistes enterament, són degudes a la ploma del futur Napoleó III; les va escriure mentre purgava al castell d'Ham la seva temptativa d'apoderar-se del poder desembarcant a Bolonya. Són una apologia del primer imperi.

Del 1841, impremta d'en Garriga, al carrer de Copons, és el llibre titulat:

La muerte de un impío, o la religión del emperador de los franceses Napoleón Bonaparte, por el caballero de Beauterne, traducido del francés por Jaime Boy.

Es tracta d'un allegat sostenint la conversió de l'home a l'hora de la mort; lliga amb un fascicle de 1867, editat a la impremta de Roca i Bros, on es sosté el mateix, autoritzant-ho la llicència de l'Ordinari.

Es presta a moltes reflexions una producció així, sobretot si es recorden les invectives de la clerecia durant la guerra de 1808, aquelles allusions a la condició dolenta de Bonaparte, a la seva excomunicació per Pius VII, al seu concubinatge, tot el que justificava que, caritat a part, se'l califiqués d'Anticrist, etc., etc.

Máximas de Napoleón Bonaparte escritas en la isla de Santa Elena y lecciones de política y moral, por D. T. Bertrán Soler. Barcelona, impremta El Barcelonés, 1850. Es un recull de principis, judicis, frases, narracions, tret de diferents llibres. Porta un escaient boix.

Vida de Napoleón II, por J. B. Petit, traducció sortida de la impremta de *El Constitucional*, amb un boix que representa la mort de l'hereu de l'Imperi.

Historia del Emperador Napoleón. Edición pintoresca y popular, traducció del francès; impresa a la Casa Verdaguer, de la Rambla, l'any 1839, de la qual es feren algunes edicions més. La que tenim a la vista és un volum relligat, 18 × 12, amb 90 làmines en talla dolça i llegenda en sis idiomes.

Historia del emperador Napoleón, traducció del llibre de Laurent de l'Ardèche, feta a Can Bergnes, 1840. Es plena de formosos gravats reproduint els de Vernet a l'obra original.

Los tres Napoleones y la Guerra de Italia, una altra traducció dels temps del Segon Imperi, sor-

(20) L'obra del Duc de La Force ha sortit en 1928, a la *Revue des Deux Mondes*.

tida de Casa Oliveres, amb profusió de vinyetes i gravats i un magnífic retrat de Napoleó I, a l'acer.

El Codi Napoleó forma també en la nostra bibliografia. A Barcelona se n'estampa un curs en tres volums, a casa de J. Roger, carrer de l'Avinyó, l'any 1839. Es titula:

Curso de legislación formado de los mejores informes y discursos leídos y pronunciados al tiempo de discutirse el Código de Napoleón.

La *Història del Consulat i de l'Imperi*, de Thiers, és més recent, i encara que continua, i potser enalteix, la tradició napoleònica de la llibreria catalana, tal volta no entra dins el marc simptomàtic en què es van produint les publicacions recordades. De totes maneres, la gran edició de la Casa Montaner i Simon, en parlar de Napoleó a la nostra cultura, serà una de les fites.

L'historiador no sabrà passar en silenci una modalitat. Hora per hora, des de 1816, a Barcelona i a les principals poblacions, s'agitava la liquidació de la guerra. Pels pactes fets a París en 30 maig, 20 juliol de 1814, entre el govern de Lluís XVIII i les potències vencedores de Napoleó I, aquell es comprometia a pagar el que resultés deure's als espanyols per préstecs, proveïments, edificis tirats a terra o bé malmesos durant l'ocupació de 1808 a 1814, i el govern de Madrid indicà el procediment i n'encomanà als capitans generals de les regions la direcció. Aquí s'originaren els *Expedients de Reclamacions a França*, una de les parts més importants de la documentació de la guerra aquella.

Començats els treballs, els particulars i corporacions presenten llurs comprovants a l'autoritat i cada expedient va al cap de partit, d'aquí a la capital de la província, i després a Madrid, per convergir tots plegats a París, on una comissió franco-espanyola els examina.

Deixant de banda el resultat econòmic, o sia la indemnització, el que hi ha de cert és que, flagrant a Espanya la guerra civil i succeint-se els pronunciaments, la liquidació no s'acabava de fer mai. A l'Ajuntament de Barcelona hi ha proves, una d'elles les actes de la corporació, amb nombrosos detalls, des de 1817 a les vores del 1851, temps en què terciaren juntes, comissions i bons oficis, sense poder aconseguir gairebé res, puix que el govern espanyol emprà l'argent rebut de França en valors, i el flux i reflux de la política anà menjant-se'n l'efectiu. Cada creditor veié minvar el seu capital fins a convertir-se en quelcom que pot comparar-se als marcs, moneda alemanya, després del conflicte europeu.

Malgrat aquest retaule de llàstimes, les obres parlant de Napoleó tenen comprador a Barcelona.

El corrent modificador del judici envers l'home i les gestes dels seus exèrcits a Catalunya, tingué un efecte particular quan s'aplicà als records de 1808 a 1814, constantment alludits en la nostra societat.

En albirar tal concepte, no s'ha de reduir l'observador a llibres literaris o històrics, sinó que la rúbrica ha d'entendre's a totes les contemplacions, de l'article periodístic a l'oració sagrada, al teatre popular i a la poesia.

Fixem-nos en el teatre, que resulta instrument de major difusió que el llibre, i posarem per tema que el romanticisme que el regí en època de renovació, suavitzà el rigor del judici dels records aquells. *Pitarra* portà a la commemoració de la presència del poble en la guerra contra els francesos, el seu humor peculiar.

Les claus de Girona, drama en vers, ens en subministra el document provatori, si bé en 1893, data de l'estrena al *Romea*, la dèria romàntica hagués perdut molt de la seva típica arrogància, però Frederic Soler concebí l'obra sota la influència d'ella, i cedint al tomb de les idees respecte a la llunyana ocupació napoleònica. ¿Es vol demostrar més palesament que recordant-se d'un dels passatges a l'escena primera, quan el comandant de voluntaris *D. Rafel* i *En Grau* parlen? La fina ironia de l'autor revela que no li quedava cap mica d'odi envers els qui atacaren tan furiosament la noble ciutat: Vegi's:

COMANDANT

"Aquest siti és lo tercer
Que ens han posat los francesos.
I en tenen tant esçarment
Que si els fem retirar ara
No hi ha por que tornin més.

GRAU

També ho crec així. Si, a França
Diu que, Napoleó mateix,
Quan li van dir que els que es troben
A Girona d'artillers,
Som de Sant Feliu de Guíxols,
Va contestâ:—Ah!, ¿són ells?
Doncs ja podeu alçâ el siti;
Contra aquests, ningú hi pot res!" (21)

No variariem el concepte transcrivint passatges de l'altre drama pitarresc referent a la lluita, *Les joies de la Roser*.

(21) Text tret de la primera edició del drama, per Salvador Bonavia, Barcelona, 1907.

Frederic Soler i Hubert escriví, en 1882, *Lo timbal del Bruc*.

Feliu i Codina, *Un manresa de l'any vuit*.

Aquestes dues peces no tenen importància; deriven, no obstant, també, cap a la direcció que personifica *Pitarra*. El primer admet que una pubilla pugui enamorar-se d'un oficial francès, rompent un dels motllos hermètics de l'evocació tradicional de la guerra, que amb fonament no admetia que cap dona pogués festejar amb un invasor. A l'escena segona de l'acte primer, conta l'Onofre, un dels personatges:

“Se va acabar la batalla,
Vam baixar tots dos a baix,
Entremig de morts francesos,
Van trobà'ls nois finant,
Y aprop, ferit y cridant-nos,
Aquell francès capità.
Jo li anave a clavà un tiro.
¡Alto!—m diu l'amo, enfadat—
Es un ferit, vol clemència—
Y fent-nos-lo dú a n'al mas,
Va succehir que, mentres dúyam
Los seus dos fills al fossar,
Veyent-li caure las llàgrimas
Dels ulls com foch, cara avall,
La pubilla ja donava
A n'al francès capità
Los remeys y medicinas
Que van salvar-lo més tard.
Mes com que al món, de vegadas
De fer bé 'ns ne prevé un mal,
Ha succehit que la pubilla
De tant veure y tant cuydar
A n'al francès, com qu'es jove,
Y molt guapo, y molt galant,
Y ella té un cor molt sensible,
Y ell, sent de Perpinyà,
Parla tant bé com nosaltres
La nostra llengua, està clar,
S'han enamorat de un modo,
Qu'ha dut un tarrabastall.”

Notes propícies a la meditació, quan a Espanya, generalment, el teatre aplicat a la memòria de la guerra napoleònica, s'ha decantat de la banda de la lírica. Els autors catalans moderns dissentirien d'aquesta tendència, sense ferir cap sentiment. En dissentirien com n'han dissentit certs esperits, davant dels centenaris de les pugnes nacionals, per exemple el prussià Hauptmann. Aquest escriptor, en rebre, l'any 1913, la comanda oficial de festejar la batalla de Leipzig, es produí envers Napoleó de tal guisa, que la seva *Peça festiva en rima alemanya*, fou denunciada i no arribà a representar-se.

VI

Venint ja a la fase actual, fixariem com un principi, que en el moviment català hi ha una branca d'estudis sobre Napoleó I. Ses intervencions girarien al voltant de 1808, part interna, és a dir, sense insistir en la part episòdico-militar, i amb derivacions vives de caire social, jurídic, econòmic, fins artístic.

Altrament, aquí encaixa declarar, que el que té de típic és la tendència a voler donar una opinió del personatge incorporant el pensament al comentari universal... Napoleó a la nostra cultura.

La fase es compon de diversitat de treballs influïts pels mètodes moderns i fets sobre materials inèdits. Lliguen amb la celebració dels centenaris dels esdeveniments que no cal recordar. Els treballs, començats en llengua castellana ordinàriament, s'han seguit a la nostra zona nacional.

Sigui'ns permès de dibuixar una mena d'antologia, i dediquem-hi, en el pòrtic, un record al malaguanyat poeta que volgué fundar a Barcelona un centre d'estudis napoleònics.

Obra de Joan B. Enseñat, corresponsal de la Història, que surt en 1911 de les premses de Montaner i Simon. Constitueix un parell de volums que s'han llegit: *Napoleón I. El hombre, el soldado, el cónsul y el emperador en su vida íntima*. Respectem el criteri de l'autor, respectem les fonts de la seva informació.

En 1913, una altra obra dedicada a Napoleó I. Escrita també en castellà, autor el P. Pere Planas, eclesiàstic fill de la ciutat de Girona: *Historia interna de Napoleón I y de su época*, editor Miquel Casals, de Barcelona.

La publicació del P. Planas, pròpia, individual, sentida i que revela l'estudi, representa un parer de què no es podrà prescindir en la nostra bibliografia, i no mereix el concepte que consignà Frederic Masson en un article escrit a París durant la guerra europea. (22)

Del mateix any és la nostra aportació *Psicología de Napoleón, Generalidades*, estampat per l'Horta. Fou la porta per on sortiren a la publicitat les nostres idees envers el personatge, envers la guerra de 1808 a 1814 (23).

Carles Rahola, home de lletres, corresponsal de la Història, que es posà a escriure sobre la guerra napoleònica a l'antic Principat, gairebé al mateix temps que nosaltres, i que segueix

(22) *La conscience chrétienne*, insert a *Le Gaulois*, de 6 desembre 1916, i contingut al fascicle *Guerre de Religions*, editat per Bloud & Gay l'any següent.

produint, té influència no solament per la seva autoritat, sinó perquè perfila el valor de la filiació política en la manera de veure les coses. A part successives contribucions periodístiques i conferències, obres seves són *La dominació napoleònica a Girona*, volum imprès a Barcelona en 1922. *Girona*, 1925 i 1927. *Visions històriques*, del propi any. *Els emigrats polítics en la història*, 1926. *L'Amor al llibre. Els grans amics del llibre* (en què inclou Napoleó), 1928. *La ciutat de Girona*, i *Gerona y sus monumentos*, 1929. Està preparant *Ferran VII a Girona*.

Hi ha altres noms, i tenen tots mèrit en el napoleonisme català que fuig d'epítets i acusacions.

Cubas, que recorda l'incident del Codi, i ens posa als llavis la mel d'una traducció catalana que hauria existit a l'arxiu de l'Audiència, feta fonedissa per algun despreocupat (24). Pere d'Unzueta, l'animador del *Sometent*, descobridor de detalls típics de les conspiracions de Barcelona contra els qui la dominaven (25). Soler i Terol i els altres manresans autors d'obres al voltant del Bruc (26). Prudenci Bertrana i Dídac

Ruiz, entestats que la malaltia del general Alvarez prova que era un anormal (27). Martí Martell, ressuscitant el dir de Georges Sand entorn la procedència mallorquina de Napoleó (28). Trias i Giró, Guillem A. Tell i Lafont, crítics del significat de l'*Escola històrica* a Catalunya (29). El Bisbe Torres i Bages imitant Balmes en la defensa de Napoleó (30). Carreras i Candi, fecund donador de dades sobre les guerres del Rosselló i de la Independència, i la captivitat de la nostra capital (31). Fiter i Inglés, aplegador de documents, ànima de l'Exposició d'Igualada llavors del primer centenari del Bruc, on s'exhibí la *Memòria* que al seu lloc citarem, del prefecte de *Boques de l'Ebre*, autor ensems de la *Enciclopèdia moderna catalana*, rublerta d'elements aptes per a la biografia dels catalans de l'època. Valls i Taberner, qui, en l'*Exposició del llibre català a Madrid*, va donar a conèixer la tasca dels napoleonistes catalans. Maspons i Anglèsell, i ara de poc Coll i Rodés, en els respectius discursos inaugurals de l'Acadèmia de Jurisprudència, admetent que la intervenció francesa ajudà en el terreny del dret a aconseguir satisfaccions (32), han cooperat en la formació d'un fons d'observacions el centre del qual és la ingerència de l'Emperador a la nostra vida.

La revista francesa se n'ha donat compte. A part la intervenció d'historiadors com Desdevizes du Dezert, l'esmentat Conard i Vidal de la Blache (33), han comentat les publicacions nostres de Camille Pytollet a la *Revue historique de la Révolution Française et de l'Empire*, la citada d'*Estudis napoleònics*; Masson, Driault, Bertrand i Bouby (34).

(23) Estudiant a la Facultat de Dret, ens iniciarem en aquesta mena de recerques i escrivirem en 1901, a *Universitat Catalana*, dirigida per Jaume Algarra, un article, *Napoleó I*, que encapçala la sèrie. Altrament, ben o mal conjuminats, hem donat al públic:

Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses, 1808 a 1814, Barcelona, 1920.

Napoleó i el Món, 1921.

Figueras en la Guerra de la Independencia, 1926.

El derecho en Cataluña durante la Guerra de la Independencia, Madrid, 1926.

Introducción a l'estudi de la Guerra Napoleónica a Catalunya, Barcelona, 1927.

Itinerari general de la invasió napoleónica, Barcelona, 1930.

El dret internacional napoleònic, Barcelona, 1931.

En col·laboració amb revistes i diaris, hem produït l'assaig *Contribució a la història jurídica de la invasió napoleònica a Catalunya*, inserit a *Revista Jurídica de Catalunya*, de 1918 a 1923, i petites monografies acollides a *Revista general de Legislación y Jurisprudencia*, de Madrid; *Revue des Etudes Napoléoniennes*, de París; i *Diari de Barcelona*, *Diari de Girona*, *La Veu de l'Empordà*, *La Zuda*, de Tortosa, etc., etc. El nostre esforç ha estat ajudat per entitats culturals com el nostre *Ateneu*, el de Girona, i *Atenea*, de Figueres.

(24) *Estudis universitaris catalans: Estudis de codificació catalana en 1809*.

(25) *El Sometent a través de la història*, Barcelona, 1924.

(26) *Les batalles del Bruc i Igualada i les batalles del Bruc*, publicacions de 1928 i 1929. Les obretes de Serra i Marsal, les monografies de Sarret i Arbós, i altres empalmant amb les antigues de Puiggarí.

(27) *La locura de Alvarez de Castro*.

(28) Article a *La Veu de Catalunya*.

(29) *Conferencias de derecho civil catalán, 1898.—Cien años de Escuela histórica*.

(30) *Pastoral a les ciutats de Manresa i d'Igualada i a les viles i pobles de les seves afores*, centenari del Bruc, any 1908.

(31) *Geografia general de Catalunya. Llegendes de Montserrat. La bandera de la Campanya del Rosselló a la Mercè*.

(32) *El fet de la reivindicació jurídica catalana*, discurs pronunciat pel Sr. Maspons, el dia 16 gener de 1919.

La restauració del dret català, parlament del Sr. Rodés, 16 gener 1932.

(33) *La Junte supérieure de Catalogne*, importantíssim estudi del professor Vidal de la Blache, publicat a *Revue hispanique*, en 1910. *L'évacuation de l'Espagne*, del capità Vidal de la Blache, París, 1914.

(34) La crítica deguda a Mr. Bertrand, director de l'Institut Francès de Barcelona, figura al *Bulletin hispanique* d'octubre de 1931; i la del catalanòfil Mr. Bouby, a *La Tramontane* de desembre del propi any.

Al teatre n'hi ha una demostració expressiva, *L'Hereu Riera*, de F. Oliva i V. Mora, peça posada en escena a *Romea* (35). Napoleó en persona no hi ha mancat a les nostres taules, encara que siga en melodrama, com *Les Napoleòniques*, representades a *Olympia* (36).

La traducció d'obres estrangeres ens ha portat *L'ovella del pobre*, estrenada a *Novetats*.

Els editors barcelonesos, com si continuessin la tradició dels Saurí, dels Oliveres, Bergnes, Verdaguer, Gorchs, Llordachs i altres benemèrits es donen ànsia que tota obra revivint la llunyana figura, arribi ben tost al seu aparador; i això no és apetit materialista, o mera competència industrial, sinó consciència del valor bibliogràfic de Napoleó. Aquest és pastura espiritual; la coberta del més insignificant volum portant son nom, fa que el passant s'aturi.

Però la mostra més original fou la concurrència dels catalans al Centenari del traspàs de l'home, que es commemorà a París l'any 1921.

VII

El Centenari fou obra de la *Revista d'estudis napoleònics*, que anima el fervorós Eduard Driault. Publicació de vida migrada per causes que no correspon aquí d'explicar, mogué, no obstant, els francesos i els estrangers adherits, i malgrat les circumstàncies de la postguerra europea i els recels d'alguns polítics, s'anuncià *urbi et orbi* i fou acollida perfectament.

Fou de doldre que els napoleonistes alemanys, entre els quals es comptava el professor de Bonn, Pau Holzhausen, i els austríacs, s'abstinguessin de cooperar-hi; en canvi, hi concorregueren italians i polonesos, grecs, eslaus, hongaresos, portuguesos, americans del Nord i del Sud i indús, formant un grup on s'endevinava l'agraïment al qui desvetllà tantes reivindicacions.

La delegació catalana es formà a Barcelona. Publicà un full de propaganda, i procurà aplegar adhesions en tots els sectors socials i reunir donatius.

Amb l'òbol que sortí de tota classe de butxaques, es contribuí als treballs del Comitè de París, a la publicació d'impresos i a l'encunyació d'una medalla. LA REVISTA publicà un número especial dedicat a l'esdeveniment, on concreta una sèrie d'opinions (37).

(35) 1928.

(36) 1925.

(37) Heu's aquí l'extracte del text. *Napoleó i Cata-*

Del 2 al 5 de maig, els catalans es trobaren presents a París, als actes al *Hôtel des Sociétés Savantes*, Sorbona, Catedral, Arc de Triomf, i església del Invàlids, on és la tomba, davant la qual i tenint l'espasa d'Austerlitz, el mariscal Foch pronuncià l'elogi fúnebre.

Al primer d'aquests actes es prengué l'acord que cada grup social afectat per les guerres napoleòniques, empringués sa reconstitució crítica. Catalunya ho està complint.

VIII

Hem dit, en començar, que no fou tot militar i despòtic en la invasió de 1808 a 1814, i hem aportat una confirmació composta de fets. Aquests fets, cal remarcar que són tots pacífics i que han produït una compenetració entre catalans i francesos. S'ha sumat al conjunt l'estela de la figura de Napoleó, la vida del qual s'ha llegit des de la Guerra de la Independència i es llegeix encara.

Doncs bé, Napoleó, vist pels catalans moderns, no s'assembla al guerrer que un s'imagina. Entre nosaltres es mira el personatge a través d'institucions que res no tenen de comú amb la guerra. A més, es reacciona contra la idea admesa de la fugacitat i esterilitat de la invasió, i se li dona una influència transcendental i successiva. De Carles Rahola, dels escriptors que signaren el número de LA REVISTA, de la nostra ploma mateixa, no ha sortit cap estridència, al contrari, tots els escrits són mesurats i hom diria una exhortació a pensar ponderadament de l'home de guerra que volgué governar civilment la Catalunya, mostrà el propòsit de refer-la i en el designi del qual entraren coses grates al geni, a les necessitats dels catalans.

Aquest home així contemplat, agrada.

Heu's el per què de son imatge a la nostra cultura.

Heu's aquí la invasió de 1808, posant un epíleg insospitat a la seva història.

FREDERIC CAMP.

---

lunya, J. M. López-Picó. *Napoleó, valor religiós*, R. Rubabado. *Napoleó Bonaparte patriota*, Verdaguer i Callís. *D'altres homes, d'altres jorns*, 1812-1813, Frederic Camp. *Les autoritats franceses a Catalunya. El Baró de Gerando*, Carles Rahola. *Napoleó, amic de Catalunya*, A. Rovira i Virgili.

EL PRINCIPI DE FELIP LAFONT

Dir quin és, en la vida d'un home, el començament d'alguna cosa, és un problema que està fora del nostre abast resoldre. Mai les coses no comencen en un punt matemàtic: sempre tenen la raó de començar en un fet anterior que també s'arrela en altres esdeveniments abans que ell: si realment hi ha un origen precís, és remot, i moltes vegades indescobrible. Així com la vida humana té, abans de fer-se patent, una existència amagada en l'origen de la qual hi ha quelcom de misteri, així cal cercar el començament de les edats de l'esperit per regions inconcebiblement anteriors, i resignar-se moltes vegades a ignorar-ne el veritable punt de partida.

La major part dels narradors poden prescindir d'aquesta recerca fins a l'arrel. Però quan un home es compromet a descriure un principi, la més elemental sinceritat exigeix que no entengui per tal simplement el primer fet visible de la cadena, sinó que es resigni a haver d'explorar minuciosament terres que potser no són precisament les que serien objecte dels seus passos, si es limités a seguir la vida del seu protagonista, per trobar la raó d'ésser del principi que vol descriure, o sigui el veritable principi.

Podria ésser que els fets que contarem ara fossin el veritable principi dels que podrien contar-se i fossin els que normalment componen la vida d'un home quan es fa home. Si no és així, caldrà culpar la poca perspicàcia del cronista en no saber trobar el començament d'un principi.

El que hi ha de cert és que quan en Felip Lafont estudiava el cinquè any de batxillerat, uns queixals prematurament corcats li feren passar estones terribles i l'obligaren a mancar a l'exactitud horària del col·legi dels pares jesuïtes, on estava mig pensionat, per anar dos cops a la setmana a la consulta d'un dentista.

L'acompanyava un criat vell de casa seva, que

amb la gorra de plat i l'armilla llistada feia encara l'admiració de molts nois quan s'esperava a la porteria del col·legi. Quan hi arribava, el germà porter anava a pescar en Felip entre els altres migpensionistes, i l'hi duia, cordant-se l'abric. Sortien tots dos, travessaven un parell de carrers de l'Eixampla plens de sol i arribaven a ca el dentista, en una escala tota ben arreglada, amb marbre i estuc imitant marbre, i un senyor de bronze amb un fanal. I allí asseguts, havien d'esperar amb tota la paciència que toqués a Felip el torn de rebre la intervenció prou empipadora de les mans i de les eines dintre la boca, per a marxar tard, cap a dinar, amb la panxa buida, i al paladar un gust de coses estranyes capaç de treure la gana a qualsevol.

En aquella espera, només dues coses tenia per a distreure's: les revistes i la concurrència. De revistes poques l'interessaven: ell llegia coses serioses i només d'una manera gairebé clandestina es permetia repassar els setmanaris forasters que formaven el sol nucli constant a damunt la taula. Per altra banda l'empipava un bon xic de fixar l'atenció després que tot el matí havia hagut d'esforçar els ulls a través del raig de sol ple de pols que travessava la classe, per distingir el guix que marcava signes a la pissarra del que en forma nebulosa havia anat estacionant-s'hi. I quan es trobava allí no feia res: badava. El badar era per a ell un exercici força espiritual, perquè tenia la imaginació sensible, i vivia molt a la banda de dintre. Per això, en trobar-se amb la gent, es distreia. No podia, amb atenció, llegir ni repassar les lliçons de la tarda, com li aconsellaven. Cada persona que veia li cridava l'atenció i era objecte d'un examen detallat, si bé molts cops fet amb una mena de decepció.

Perquè, cal que ho fem notar tot seguit, a en Felip li agradaven les noies. En la seva vida de

bon noi, semblant a la d'un fill únic, per la diferència enorme que es portava amb els seus germans i germanes grans, ja casats, no havia tingut, fora d'algun amic de col·legi, altra intimitat que la dels seus pares, gent intel·ligent i educada, de família de fabricants rics de dues o tres generacions, que vivien en perfecte unió i estimaven el seu fill amb reposat deliri, i havia estat aïllat, i seguia estant-ho, de la vida exterior, ja que fins al col·legi li costava d'espontaniejar-se; admirador com era de la vida de casa seva, era massa sensible per a adaptar-se a una cosa tan diferent. La mitja pensió reduïa les seves estones lliures i es passava els diumenges a casa amb algun amic, o com a màxima exteriorització, acompanyant els seus pares a algun concert o a l'òpera, sense moure's del seu costat; no tenia ocasió, ni necessitat d'altres coses. Però no ve d'aquí: les noies li agradaven. Pel carrer se les mirava sense girar-se, de cua d'ull. La seva vida normal era, com dèiem, plena, i ell no s'havia preocupat gota de modificar-la. Les llargues temporades de soledat, de manca de contacte amb la vida normal, accentuades encara per uns freqüents períodes de malalties, l'havien acostumat a cercar la seva distracció en ell mateix, en les coses que s'anava rumiant tot sol. En lloc d'enfilarse en fantasies amb l'exuberància d'un infant, imaginava coses raonables, plenes de versemblança, amb tot detall i precisió. La poca varietat de sensacions reals que sentia junt amb la immensa varietat i intensitat de les seves lectures, i, a més, la impressió d'ésser el centre on convergien totes les preocupacions i atenció dels qui el voltaven, li havien creat un refinament de sensibilitat que el privava d'enlairar-se a coses que sortissin d'un cert límit més enllà de la realitat: qualsevol contrast hauria estat violent per a ell. Aquesta reflexió constant el feia ésser comprensiu i despert per una banda i amb un seny remarcable, però aquella sensibilitat delicada feia que conservés una bona fe i candidesa absolutes, en un sentit: no vol dir que no sabés les coses, sinó que tenia una timidesa especial d'admetre com a certes les que li venien de nou, les que topaven amb la seva idea filla de l'ensenyament patern i de la seva reflexió, i de barrejar cap grolleria en les coses que ell no creia que poguessin ésser grolleres, i una manca de confiança en la pròpia experiència, que feia que malgrat veure clares moltes coses i fer-se ben bé

càrrec que les hi veia, no les admetés conscientment que no vinguessin confirmades per alguna de les autoritats que ell reconeixia en l'ordre a les coses de la vida, i fonamentalment la dels seus pares.

Així, en les seves imaginacions infantils, la idea de l'amor, s'havia presentat en forma d'algunes noies grans, ara l'una, ara l'altra, que més o menys conscientment trobava belles i a qui ell, en una història d'argument detallat i simplista que ell es creava i es rumiava, oferia els seus esforços. I malgrat que, en anar creixent, aquesta imaginació havia hagut de modificar-se i anar-se referint a ideals femenins més propers, la veritat és que tot havia restat purament interior; quan trobava en la vida normal alguna d'aquestes heroïnes ni se li ocorria de pensar que ho fossin: cap relació no tenien amb el pensament d'ell, i si algun cop havia ressentit davant d'elles una lleugera torbació, era deguda més que altra cosa al fet que ell, tot pensant-hi, arribava a fer-se notar que tenia una quasi obligació de pertorbar-se. I això era per a la seva sensibilitat, que assenyalaria sensacions microscòpiques, un motiu de torbació.

Tot això venia en gran part, és clar, del seu aïllament. Ell no havia viscut mai el tracte de prop de cap de les noies que intervenien en els amors que imaginava, i totes les impressions, fins la previsió del plaer, que havia sentit vagament, i sense admetre'l, en aquella tendència d'abandonar-se, de fer-se servent de la persona col·locada en el lloc de l'estimació, eren purament interiors. Però ell havia anat creixent, i el món desconegut, vist només entre l'atmosfera espessa d'una sala d'espectacles, des de la llotja pairal, o de lluny en l'animació, en la qual no tenia res a veure, d'una colònia d'estiu, havia començat a inquietar-lo. I l'anada a casa el dentista li feia l'efecte d'un forat en aquell món. Allà veia de prop, detalladament, i estona seguida, sense destorb, una pila de gent nova, variable, de vida desconeguda, no les cares rutinàries del col·legi ni les habituals de les relacions, tan sabudes, de casa. Cada dia que hi anava feia el camí amb una vaga illusió, una lleugera nerviositat, que en pujar l'escala s'accentuava amb la mica d'esbufegament de la graonada presa amb empenta. I quan el criat del dentista obria la porta que del rebedor, que era fosc, donava a la sala d'espera, amb la claror que de cop l'envaïa, coincidia un moment d'expectació marcada que

dequeia moltes vegades, perquè a la sala no hi havia cap noia: per molt que el trobar gent l'interessés, cal reconèixer-ho: això era una decepció.

Veu's aquí que un dia n'hi hagué una. La veié asseguda entre un senyor gran, una mica cargo-lat, que presentava de front la calba brunyida i una senyora amb mitges de cotó de color de carn i sabates negres, als quals sols concedí una mirada de reüll. Ben vestida, un xic composta, cridava l'atenció: la seva edat era superior a la que en Felip podia endevinar-li.

En Felip mirà la noia i sentí créixer la nerviositat que sempre duia al damunt en arribar, una mena de càrrega elèctrica que corria d'extrem a extrem dels braços, passant pel pit. Mirà el rellotge, malgrat que ja sabia que eren les dotze. Immediatament sentí la porta del pis: el dentista havia acomiadat un client. Aleshores sentí una impaciència diferent, junt amb una lleugera impressió de pànic: era la noia la primera i entraria tot seguit? Mirà ansiosament: el senyor havia agafat el barret: seria ell. El tornà a deixar. En Felip mirava, prompte a arreplegar el més petit símptoma. se sentí el baldó de la porta del dentista, folrada de cuir negre. La noia s'alçà i s'hi ficà com impel·lida per un ressort. Tancada la porta, en Felip sentí com si la sala d'espera quedés buida, i restà uns moments desconcertat. Després agafà una revista i anà mirant-la per convicció. Només al cap d'una estona alçà el cap i s'adonà que la senyora de les mitges, que duia un barret inversemblant, de tant en tant el mirava. D'aquell dia no queda en ell rastre de res més.

En Felip tornà a casa el dentista l'endemà passat, pujà l'escala de tres en tres graons, sense saber per què, però amb alegria, deixant enrera el pobre criat, i arribà a dalt esbufegat. Entrà a la sala més decidit que altres dies. La noia hi era. Devia tenir divuit o dinou anys: parlava amb veu baixa amb una senyora sense interès que tenia al costat i que devia acompanyar-la. En Felip s'assegué enfront i perdé bona part de l'aplom amb què arribava. Un corrent lleu resseguia minuciosament, amb una precisió calligràfica, les seves més insignificants fibres nervioses. L'espon-taneïtat dels seus moviments semblà momentàniament perduda i en Felip era conscient de les més petites contraccions dels músculs del seu cos. En especial els dels braços i les mans se li feien present amb una persistència empipadora, i una auto-

crítica exacerbada trobava deficientes totes les posicions que successivament anà adoptant. Entre posició i posició anava mirant la noia d'escapada, abaixant els ulls cada cop que ella el mirava. La posició semblava invertida, perquè l'esguard de la noia agafava cada cop una major fixesa, i un major interès i tot, i el d'ell era cada cop més insegur, i s'adreçava preferentment a les mans, al cos d'ella, fugint de la cara. Un moment sentí la impressió d'haver comès una impertinència amb la mirada. S'alçà ràpidament, interiorment enrojolat, agafà una revista i amb les dues mans l'obrí i la sostingué davant d'ell, tapant així a voluntat a la mirada el sector que resultava perillós.

Cal remarcar que malgrat la mirada de la noia que es feia cada vegada més atenta, en Felip no ressentia la més petita sensació d'èxit. Ell considerava una cosa normal que les mirades a una noia fossin correspostes. Ell era més aviat alt, prim, però ample d'espatlles; tenia la pell d'un bru transparent molt distingit; duia el cabell religiosament planxat i la indumentària d'home, recent, li esqueia admirablement. Potser inclús, per la naturalitat de dur-la i per la seva cara molt acusada, aparentava més dels quinze anys no gaire llargs que tenia, encara que curaven de desmentir-ho la seva barba sense pèl, i els seus ulls clars i dolços, acriaturats, que miraven amb tranquil·la seguretat. I la mirada franca era fàcilment corresposta, i això li havia donat una sensació de normalitat, com si totes les mirades de tots els nois haguessin d'ésser correspostes per totes les noies.

Així, doncs, la ben marcada atenció de la noia i el breu somriure que ella deixà transparentar en un moment que la cara de Felip havia pres una expressió riallera, que ell reprimí de seguida en adonar-se'n, havien solament creat un optimisme en el sector corresponent de la imaginació que feia dos dies estava madurant una història idíl·lica les primeres premisses de la qual havien estat plantejades en la visita anterior. Aquesta història fins aleshores era sols tolerada pel raonable Felip, i no li donava, per un instint gairebé físic de la realitat, la més petita belligerància.

La noia entrà amb l'acompanyant al despatx del dentista, i hi restà poca estona, perquè molt aviat la porta de cuir negre s'obrí davant d'en Felip.

Ja al carrer, passat el parèntesi de la conversa amb el dentista, Felip començà a barrinar altre cop i semblà que aquelles històries entraven en un nou període. La noia de casa el dentista havia estat en aquells dos dies senzillament una imatge externa de noia que havia utilitzat per personificar-hi un ideal femení abstracte. Però en l'espera de feia poca estona, la noia viva s'havia infiltrat en la idea abstracta: la personalitat de la noia havia començat a donar vida a la seva pròpia imatge reflectida en la imaginació de Felip. De totes maneres, la imatge seguia tenint el predomini. L'argument de la història que anava precisant cada cop més, ara ja expressament i amb tota la fruïció, era a base de la imatge de la noia. Si en aquesta imatge s'hi ficava una mica més del record real de la noia, no volia dir gran cosa, perquè en l'argument la noia actuava completament a gust de Felip: no hi havia res de real.

De manera que tot i permetre's en Felip unes consideracions sobre el plaer que li produïa la presència de la noia, en realitat, si s'alegrava que fos present, era només perquè hi veia una personificació de la imatge que s'havia format en la imaginació d'ell.

Això es repetí en les altres visites a ca el dentista. Ell esperava trobar-la-hi, sentia impaciència, tot just era al carrer, per anar-hi, i la impaciència se li feia violent en els darrers segons que precedien el moment en què s'obria la porta de la sala d'espera i ell podia veure a dintre. Però un cop ressentida la satisfacció de trobar-la, més com per una mena de presagi favorable o un fet productor d'optimisme que com per un fet del qual s'esperés d'alguna conseqüència, i un cop triada la posició favorable, semblava, potser per aquest mateix caràcter poc pràctic de la satisfacció obtinguda, que passat ja el fet de trobar-la, la presència de la noia no produís en la construcció cada cop més completa que omplia el cervell d'en Felip, cap reacció sensible, i sí només com una renovació, un refrescament de la memòria, a voltes conscient, completant un detall de la imatge, a voltes inconscient, com ho fóra l'esguardar-se en un mirall que es té al davant sense haver-s'ho proposat. Fora d'això, l'única cosa que sentia en Felip era una intensa torbació, un descentrament que, malgrat la illusió amb què havia esperat aquella visita, li feia desitjar que fos acabada i que, passada la intervenció plena d'olors químics

del facultatiu, ell pogués trobar-se altre cop al carrer, amb la sola companyia del criat que, silenciosament, se'l mirava. Aleshores venia la reacció que abans no havia aparegut: la imatge de la noia era ja el centre d'un veritable i romàntic argument ben format i precisat i Felip trobava el seu màxim plaer a repetir-se minuciosament les escenes que ja altres cops havia imaginat, en una mena de rumiament, i enriquir-les amb nous detalls, noves precisions, filles de la reflexió i de la netedat de la imatge aclarida per la visió recent. En Felip posava en això una satisfacció, una atenció extraordinàries, però sols com un exercici imaginatiu, com un simple, encara que intens, plaer. Ell, sense donar-se'n compte, no s'hauria perdonat que l'argument per ell imaginat hagués quedat arreconat per la contemplació directa del record de la noia acabada de veure que tan viu portava encara al damunt, materialment estampat als seus ulls. Inconscientment feia un esforç, que era gairebé automàtic, i aquest record passava al lloc que li era designat en la composició escènica que tenia l'exclusiva de la seva imaginació. Aleshores sí; s'hi lliurava. Si algun cop el record directe de la noia volia agafar la seva vida pròpia, era de seguida descobert per l'aparició d'aquella torbació profunda de què hem parlat. I en Felip no admetia novetats torbadores, almenys donant-se'n compte. Per això, si la torbació apareixia, es pot dir que tota sola tornava a desaparèixer per una mena d'imperi físic que així ho exigia.

Ell s'adonava massa de les coses que li passaven, per a no veure que la torbació apareixia de tant en tant. Però, com que no s'arribava mai a desplegar, ell no sabia en què consistia: i no en tenia més que aquella idea vaga que tenim de certes coses, que ens permet distingir-les de totes les altres, però no ens permet saber el que són. Ell ja la tenia classificada —i potser no anava del tot errat—; per a ell allò era l'amor. L'amor, del qual havia sentit a parlar tant, i havia llegit més o menys; que ja sabia que havia d'existir en les històries en què figuraven nois i noies, com ara la que ell s'imaginava. Però ell, quan pensava d'amor en la seva història, encara que es justificués per haver sentit aquella torbació, hi posava només la noció apresada en llibres i converses, com si ell aquella història no la visqués, sinó que, per exemple, sols l'escrivís. L'altre amor, el veritable, el d' enamorar-se, li feia una gran illusió que apare-

gués, però el considerava com una cosa de contraban que li semblava encara prematura, i així no li donava cap realitat en totes aquelles històries.

La noia, en aquelles sessions d'espera, havia aguantat diverses vegades la mirada d'en Felip: havia mogut vagament els llavis fent-los rellicar un damunt de l'altre i mossegant-se'ls lleugerament: havia tingut moviments d'impaciència i els havia corregit per somriures lleuíssims, però afalagadors: havia deixat decaure les converses amb la seva taciturna acompanyant i havia contemplat llargament la mateixa pàgina de la mateixa revista. Tots aquests fets havien estat recollits per Felip amb la precisió d'una cambra fotogràfica, i havien anat a enriquir l'arxiu que donava als elements per a completar la seva imaginada història: però en si mateixos no els havia donat cap valor; com si haguessin estat moviments de la naturalesa o coses independents de la voluntat humana i de la seva pròpia existència.

No per a tothom passaven desapercebudes aquestes coses. El criat vell, malgrat la seva immobilitat indiferent, i aquell aspecte de no adonar-se de res (que no era moltes vegades, ben cert, una simple apariència), tenia la sensibilitat ben desperta, quan es tractava de les coses del seu estimat senyoret. Home fidel a la casa fins al moll dels ossos, i admirador fervent d'en Felip, el noi mimat, i de totes les seves accions i paraules, havia seguit amb atenció els signes que la noia havia anat donant d'ésser-li agradable l'atenció de Felip i el seu amor propi se n'havia sentit afalagat. L'hàbit de la prudència i del silenci havia estat prou fort, però, per no deixar transparentar per res aquesta impressió.

La temporada finí sense que les coses haguessin avançat ni un pas. La noia continuava no existint per a Felip més que com una imatge sense altra vida que la que la seva imaginació li donava. No la coneixia sinó a casa el dentista, i de tal manera aquesta visió en una situació sempre idèntica arribà a confondre la persona de la noia amb les manifestacions exteriors que l'acompanyaven, que la imaginació de Felip, que anava apurant ja la novella constituïda a base de la imatge de la noia, arribà a no poder sentir amb intensitat la impressió que treia d'una anècdota imaginària en què la noia era la protagonista, si no se la imaginava precisament en aquella sala d'espera empaquerada de color de rosa, i encara precisament al

mateix recó on ella solia posar-se, i amb els vestits que més sovint solia dur.

Les sessions foren interrompudes bruscament, i en Felip no pogué imaginar especialment la sensació del darrer dia de veure-la. Passà els exàmens, que el distraueren de totes les altres preocupacions, i no reflexionà novament fins que es trobà a fora, sota dels arbres de la casa estiuenca de la seva família.

Però allí deixà d'estar sol la gran quantitat d'hores que hi passava a ciutat. Tot el dia anava amb el seu pare o amb la seva mare i, quan no amb ells, amb el seu amic íntim, en Pepet Garriga, que estiuejava a la mateixa població i que amb el seu tarannà animat i bellugadís, no el deixava parar. No era temps de cultivar ni completar les imaginacions. Només a la nit, en hores curtes d'insomni, donava voltes a la seva història tan precisa, tan detallada, de la qual era protagonista la noia de ca el dentista. Alguns dies, que per haver-se llevat dejorn per caminar o caçar, feia una breu migdiada, havent dinat, la idea se li presentava amb més força, i amb una certa tensió física, com si volgués abusar d'aquelles imaginacions: algun cop afegia aleshores detalls cruels a les pacífiques històries que tantes vegades s'havia repetit.

Malgrat ésser P**, el poble on estiuejaven, un dels més concorreguts i abundants en estiuejadors, la vida que hi duïen els Lafont era de les més pacífiques. Casats el fill i les dues filles grans, els pares no sostenien la vida de relació que havia fet de casa seva, en altre temps, una de les més animades del poble. Es limitaven a viure tranquilament i a prendre la fresca pel jardí, gran i ombrejat, i només, quan n'era el temps, o sigui cap a fi d'estiu, el senyor Lafont sortia gairebé cada matí darrera les guatlles i les perdis, acompanyat a vegades d'en Felip, que tirava gairebé d'ençà que caminava i que no feia altra cosa, a part d'això i de remenar una mica el volant de l'auto, que anar d'un cap de dia a l'altre amb el seu inseparable company Josep Garriga, dedicats a tota mena d'ocupacions no massa fatigoses. Fins l'anar-se a banyar a la platja, ben propera, que era una de les grans ocupacions dels estiuejants de P**, no ho feien els Lafont més que de tant en tant i encara de bon matí i en una caseta pròpia que tenien a la vora mateix de la desembocadura de la riera de P**, o sigui allu-

nyada vora d'un quilòmetre cap a Ponent de totes les altres.

Aquell estiu fou com els anteriors: no es féu remarcar per cap episodi especial. Si en recollim algun, no és perquè tingués aleshores cap importància, sinó perquè ara ens sembla bé de donar-li'n.

Una tarda, era cap a mig agost, seien tots els Lafont, pares, fills i gendres, amb la companyia de l'inevitable Pepet Garriga, en unes cadires de ferro pintades de blanc que hi havia en un costat de la casa. El sol baixava i la temperatura era deliciosa: un corrent d'aire, creat per l'orientació del lloc i el canal que es formava entre la casa gran i l'edifici del garatge, refrescava el recó; i l'ombra d'un plàtan gegantí deturava els raigs directes. Havien anat, el pare, en Felip i en Pepet, a fer una passejada llarga, a ple sol, i els venia bé el repòs. Don Ernest explicava pausadament les menudes peripècies de l'excursió, i els dos amics seien en un banc, tots silenciosos. Mentre estaven així, arribà el criat i avisà que hi havia els Srs. Montagut.

La Sra. Lafont féu notar, mentre el criat era a cercar-los, que ja sabia que aquell any no havien llogat a ningú la seva casa, contra el que feia tretze o catorze anys venia passant, i que la vigília algú hi havia vist balcons oberts i que treien la pols de les persianes. No tingué temps d'afegir res més, perquè tot seguit entraren en escena el matrimoni Montagut i les seves dues filles. Antics companys, i íntims, d'estiueig, a ciutat no es feien més que les visites essencials, i potser encara el llarg parèntesi de no trobar-se a P** els havia allunyats una mica. Però, això sí: la primera visita que feien els Montagut en retornar-hi, era aquella: així ho feren constar. No calgué rompre el glaç entre els dos matrimonis grans, amics de sempre. Les noies no s'ajustaren tan ràpidament: així i tot, aviat la noia Montagut gran es posà a parlar amb la Mercè Lafont, que malgrat ésser casada i tenir tres o quatre anys més que ella, era amiga seva, ja d'aquell temps que els Montagut anaven a P**, i no hi hagué qui les distraigués. La petita Montagut quedà amb la Carme Lafont, la gran, el seu marit i la dona d'en Pere, l'hereu: i aquest, amb el marit de la Mercè, en Felip i en Pepet, s'apartaren dissimuladament i es posaren a jugar a botxes un xic més lluny.

I fou de notar que en Felip, sortint-se en abso-

lut dels seus costums, s'alterà tot jugant, i tirà les boles lluny, amb absoluta poca-solta, en algunes jugades decisives, cosa que li valgué un reny del seu germà Pere, malgrat que per ésser contrari resultava afavorit amb aquelles errades. A més, corregué amunt i avall, digué coses una mica pretensioses alçant la veu, i tingué una invencible tendència a acostar-se als qui feien tertúlia. Probablement, encara que precisar es feia difícil, el pol d'aquesta atracció era el grup on hi havia la seva germana Carme i la Montagut petita. Després, quan finida la partida s'acostaren els jugadors precisament a aquell grup, en Felip tornà a la timidesa de sempre, potser encara una mica accentuada.

Els Montagut se n'anaren amb promesa de tornar, però es veu que de seguida les noies foren arrossegades a la colla principal de jovent de la colònia, on la gran tingué un èxit boig, i les visites es reduïren a les dels pares, i encara més a la del pare, que, taciturn i poc enraonador, però ple d'afecte per don Ernest, anava a fer-li la partida de tresillo amb el metge i algun altre amic, o llegia el diari en alguna ombra del jardí, on ningú no li deia res.

O sigui que, en Felip, es pot dir que no es tractà íntimament amb les noies Montagut aquell estiu. Era massa xic —així ho trobava ell— per a fer el paper de noi de la colònia. Realment, aquelles noies eren més grans que ell, i ja se sap que les noies són grans més aviat. Però l'actitud d'ell no era tan clara com això. En Pepet Garriga se'l mirava tot estranyat. Quan es parlava d'anar a trobar, amb qualsevol motiu, la colla de nois i noies més grans, era una cosa evident que en Felip canviava de cara, que se'n moria de ganes, que allò era per a ell una aspiració que podia més que ell: gairebé somreia només de parlar-ne; i si n'arribava a saber alguna cosa, la repetia amb fruïció en la conversa de casa seva. En canvi, ni una sola vegada intentà d'anar a passeig amb tota aquella colla de jovent: ni una sola vegada s'arriscà pel seu compte a posar els peus a la sala del casino; només alguns vespres que hi anaven don Ernest i en Pere a jugar al billar amb altres senyors. Quan hi anava, passava bones estones mirant els jugadors de billar. I algunes vegades s'afegí al rotllo on hi havia les noies Montagut, el més lluny possible del lloc que ocupava la petita, de nom Glòria, i un cop

allí, no deia res absolutament: s'estava immòbil, amb una absoluta humilitat: els ulls oberts, fixos, semblaven més de gos que de persona. Ni per casualitat s'ajuntava a la colla de les noies de tretze a catorze anys, on en Pepet triomfava i ell hauria estat admirablement rebut —fins hi havia qui se'l mirava dissimuladament de lluny—. Res: no es movia d'allí. Si algun cop li adreçaven la paraula, ell responia content, però ple de confusió. La Montagut gran —Maria Teresa—, li pregà un dia que jugués perquè mancava un noi: ell jugà amb una formalitat absoluta, sense fer gens de tabola i posant tota l'atenció a no equivocar-se. En els canvis de lloc que el joc portava, li tocà d'estar una estona de costat amb la Glòria Montagut, que li donà conversa a ell tot sol, a part de la conversa general. Li preguntà si li agradava jugar amb ells, li digué que sabia que ell caçava i que tirava molt bé, i després —sempre en un to com de manyaguera maternal—, li digué que volia fer una broma, lligada amb el joc, a una parella que tenien a la vora; i com que en Felip no sabia per quina raó, ella li explicà que aquell noi anava darrera de la que seia al seu costat, i que a ella no li agradava que li fessin broma, però que a fons a fons potser sí que li agradava. Quan ja s'ho tenien tot combinat per fer la broma, el Sr. Lafont sortia de la sala del casino, i malgrat que en Felip s'ho passava molt bé, no vacilà gens a alçar-se per marxar amb ell. La Glòria li digué: —Llàstima, ara que ja ho teníem tan bé—. Ell no respongué: ella li preguntà si no podia quedar-se un xic més, i ell respongué que s'estimava més marxar amb el seu pare, i que ja tornaria un altre dia. Hi tornà algun altre dia, però cap no tingué una intervenció directa en les coses dels grans com aquell, que quedà a la seva memòria com un esdeveniment extraordinari. Els dies que seguiren féu a casa seva grans elogis de l'amabilitat de la Glòria Montagut, fins que el seu germà Pere li digué si havia fet una conquesta, i aleshores ell es tornà tot vermell, però sense gens ni mica de torbació interior: només com un malhumor que els grans de casa seva no sabessin fer altra mena de bromes.

Al seu inseparable Pepet no li'n digué un mot: com que aquest ja havia vist com en Felip estava amb els grans, no hi havia necessitat. En Pepet no se'n sabia avenir. Ell feia la mateixa vida d'en

Felip, però a cada dos per tres feia escapades i tenia de trobar-se amb altres nois i amb noietes que escassament havien deixat els mitjons. En Pere Vilardell, un dels qui feien rotllo entre els grans, vista la seva trapasseria, li encarregà que portés d'amagat dues cartes a una noia òrfena que feia molt goig i vivia amb dues ties, que no la deixaven i amb prou feines permetien que parlés amb cap noi; la noia es deixava admirar de lluny i era de témer que les ties estaven a les acaballes del seu domini. En Pepet complí admirablement la seva primera comissió, que li valgué una pesseta del comunicant i un somriure que posà al descobert l'admirable dentadura de la noia. Repetí a en Vilardell això del somriure i al cap de pocs dies hagué de portar una altra carta, amb la pesseta pagada per endavant. La carta no era ben closa i ell sentí la temptació de llegir-la, i no hi resistí gaire. No deia gran cosa: era més que res una insistència per obtenir una resposta a la primera, valent-se —li indicava— del mateix portador, o bé una cita per a parlar-se. Hi havia dues o tres frases, però, que li quedaren gravades. Deia —amb una redacció deplorable— que no li era possible resistir més, i que, si no rebia resposta favorable, faria una barbaritat. Deia també que amb la seva mirada encenia un foc que el cremava per dintre. Aquestes dues coses que altres cops havia sentit dir, però ara les veia referides a persones concretes, deixaren molt preocupat en Pepet. Tancà la carta tan bé com sabé —que no fou molt—, i anà a remetre-la a la noia amb la mateixa excusa de l'altre cop, que ell s'havia empescat: portar-li uns dibuixos de labors per encàrrec suposat de la seva germana gran, que per la constant assistència a totes les coses d'església s'havia captat la confiança de les dues ties. Aquell dia, però, tingué més sort; la mateixa noia li obrí la porta: envermellí en veure'l, el féu esperar en silenci mentre llegia la carta —era havent dinat i ell comprengué que les ties dormien, i en prengué nota per a un altre dia—, i després, amb gran agitació arrencà un bocí del darrer full de la mateixa carta, tragué un llapis d'un calaix, escriví uns mots, els donà simplement plegats a en Pepet, i l'acompanyà a la porta amb un somriure ja més assossegat.

A en Pepet li mancà temps per a llegir els mots, que deien: "Demà, sortiré de missa de vuit abans que les ties: espera'm al recó de la rectoria;

només tres minuts." El noi plegà el paper tot il·lusionat. Allò era una aventura. Ben pensat, trobà que ell hauria trobat una manera més senzilla i no tan precipitada; ja li semblava veure-la clara, però no s'hi capficà i no volgué judicar la major experiència —pensava ell—, dels dos enamorats més que amb un somriure irònic. Tenia mitges ganes d'anar l'endemà a espiar-los, però tingué por d'un bolet d'en Pere Vilardell, que no s'hi mirava gaire, i ho deixà córrer. Això sí, d'aquell dia endavant, explicà a les seves amiguetes cada història d'enamoraments, que elles quedaven amb la boca oberta.

Però ell s'adonava bé que les dues o tres més avançades d'aquella colla d'aprenentes de dona, encara que es rifaven d'en Felip perquè no els deia res, tot sovint parlaven d'ell i si les volia atentes no tenia més que explicar-los coses de ca en Lafont. Sempre li volia dir, però mai no es decidia: tant com li agradava explicar noves i a en Felip, d'aquest ram, no gosava contar-li res, i menys si feia referència a ell. Allò que en Felip no fes ni una escapada al poble, no es trobés ni per casualitat amb els nois, i sobretot amb les noies, ell al qual volien fins a la colla dels grans, el tenia admirat o, millor dit, sorprès: no ho trobava explicable. Per una banda, no se li escapava que en Felip badava, que era una exageració allò de no deixar per res la família i de no acostar-se als de la seva edat: i de deixar-lo a ell, amb una excusa o altre, si volia anar a córrer pel poble. Però per altra, com que ell tenia en gran estima en Felip, no podia considerar-lo simplement com un criatura cosit a les faldilles de la mare, i aquell retraïment a vegades li semblava una prova més de la superioritat del seu amic.

En Felip seguia impertorbable. No semblava que per a ell hagués passat el temps des de l'any anterior. Continuava amb les breus passejades, els escacs, les guatlles i el fer el mandra d'un cap de dia a l'altre, que era, mentre eren a P**, la seva ocupació principal.

Un estiu en un pla tan igual i tan simple era necessari a la salut de Felip, bona en general, però no excessiva, i els seus pares l'hi havien procurat. I els efectes es feien notar. Felip tornava a ciutat amb una vitalitat nova; gairebé semblava que li haguessin canviat el caràcter: de moment no fugia dels jocs fatigosos, que al pati del col·legi l'amoinaven, i aquella seva tendència

a la quieta reflexió o imaginació semblava atenuada. De tal manera, que quan aquell any, tornant de fora, reprengué la vida del col·legi per estudiar el darrer curs de Batxillerat, en el seu interior no s'havia produït un avenç que pogués comprometre la importància de la història complicada i sentimental que tenia bastida a l'entorn de la figura d'aquella noia de ca el dentista. La mica de realitat que havia viscut contribuïa que no hi hagués pensat gaire. Però a la vegada havia fet també que cap altra figura femenina no li hagués —almenys sabent-ho en Felip—, pres el lloc. Si Glòria no hagués estat una noia real, amiga de les seves germanes, de qui es parlava a taula, i sobretot si no hi hagués tingut aquella famosa —per a ell—, conversa al casino, qui sap! Però creure que una noia real s'havia ocupat d'ell en altre to que el d'una tan afectuosa com es vulgui, però estricta amestat, era per a ell inconcebible. Per tant, aquesta atenció real de la noia l'eliminava en absolut de les històries sentimentals de Felip. Potser també hi feia que el record d'aquella conversa era dolcíssim: i alhora no hi havia motiu perquè ho fos; i això vol dir que Felip no consentia a reconèixer que fos dolç i no hi pensava, i si hi pensava ho feia seriosament, com si allò no tingués cap importància.

Amb la vida monòtona de ciutat, i les llargues estones de soledat i de silenci, es reprengué el somni. La memòria havia començat a desenfocar aquella història. La mica d'element d'atracció personal envers la noia que sense que ell s'ho consentís havia entrat en el somni, fallava completament, i la conseqüència era que, sense que ell s'expliqués per què, les imaginacions no arribaven a satisfer Felip. Les faccions de la noia no se li reproduïen sempre que volia, com abans, i cada cop les recordava amb menys precisió. La repetició de la història imaginada perdia interès, i havia d'extremar, de violentar els esdeveniments per trobar-hi algun plaer: havia d'ésser qüestió de donar la vida en circumstàncies particularment tràgiques, o de salvaments en què ell havia d'estrènyer entre els seus braços la protagonista, la imatge d'aquella noia, que ja gairebé separada de la seva realitat, perdia la poca que li quedava i restava com sense cara pròpia quan en Felip se la imaginava prop d'ell, en una imaginació que ja no era el repàs voluntari dels fets de sempre, sinó una mena d'estat febrós en què la

voluntat es deturava en un punt fixe; com ara si es tractava del salvament de la noia en un incendi, el moment en què la baixava, agafada, al carrer. La imaginació aleshores rutllava una estona sola, sense control, i l'esforç voluntari per aturar-la que feia en Felip trigava una estona a prendre la suficient força per a obrar, com passa quan hom es troba inesperadament davant d'un espectacle vedat i sense voler triga una mica a girar-se d'esquena.

Però, les coses en aquesta situació, hagué de tornar a casa del dentista. No havia arribat encara a confessar-se que aquella imaginació ja no tenia per a ell un valor, com abans, i que no era sinó un passatemps que voluntàriament emprava, però que ja no se li feia present per ell mateix ni l'absorbia quan ho era. L'espera d'uns dies entre la nova que tornaria a ca el dentista i el primer dia de tornar-hi, permeté la crecuda d'una expectació indubtable, però aquesta expectació es referia, sense que ell ho sabés, a coses d'un ordre nou completament, inexistent en la seva consciència. Ell en tenia una sensació, d'això, però aquestes sensacions no serveixen per a les consciències que creuen tenir present la pròpia activitat interna i no volen reconèixer l'existència de les coses desconegudes. Felip referí, doncs, l'expectació a l'ànsia que ell, protagonista de la història imaginada, havia de sentir per força, de veure la noia, l'altra protagonista, de tornar a fruit de la seva presència, que era essencial —naturalment dintre la seva idea—, al nou desplegament d'aquells amors d'imaginació que tant el feien gojar. Però aquesta sensació especial admesa per Felip, tenia un aspecte en què era certa. Ell esperava la satisfacció a obtenir, no del reviscolament de la imatge purament interior que era realment el centre dels seus somnis i que l'oblit li havia entelat, sinó de la real i veritable presència de la noia; creia, erradament, que aquesta presència era la raó de l'interès de la història que ell s'havia creat, però sense saber-ho encertava que la tal presència era, si no la raó de l'interès de la història, la raó de la seva expectació actual i ho havia estat de tota la sèrie d'estats d'esperit que l'havien dut a la situació actual. Perquè tenia amagada a dintre, sense saber-ho, la sensació d'estar realment en presència d'una noia.

Arribà, doncs, a casa el dentista amb una veritable expectació, la d'ell però coberta per una ex-

pectació forçada i voluntària, l'expectació de l'heroi de la història, que era l'única que apareixia en la seva consciència. La noia no hi era. No ressentí la decepció que esperava: per una banda, perquè no considerà la cosa com a definitiva, però principalment perquè l'expectació fictícia caigué per si sola, no pogué resistir el fet que els esdeveniments exteriors no estiguessin d'acord amb les coses previstes i preparades per la imaginació. Per altra banda, l'expectació veritable, la de veure la noia, com que mai no havia estat confessada, no podia produir, per un fet purament negatiu i en certa manera pressentit, una forta impressió sensible. I és que el desig de trobar la noia es feia, en no trobar-la, més llunyà que el record d'una conversa amb una altra noia, encara que ell no lligués les dues coses. Quedà ell, doncs, en una posició de desencís, però no punyent, sinó tot el contrari, molt suau, que ell contrarestava amb un "Ja era d'esperar" una mica condescendent amb ell mateix, que es sentia superior a l'única decepció confessada i, qui sap si per un misteriós influx de l'altra, la veritable i amagada, judicava per primera vegada una impressió pròpia, la de la seva història interior i les esperances fonamentades en el retorn a casa el dentista, amb un judici que s'acostava, sense pronunciar la paraula, a considerar-la cosa de criatura.

Una sola conseqüència pràctica sortí de tot això: a mida que en successives visites anà repetint-se el fet de no trobar la noia, cada cop considerat menys important, li anà entrant una mandra extraordinària d'anar a casa el dentista. Ell havia començat l'any anterior anant-hi amb la natural repugnància: després, encara que havia fet molt plat d'aquesta repugnància i dels sofriments que hi havia experimentat, no hi havia dubte, i fins ell en certa manera ho reconeixia, havia procurat la continuïtat de les visites, especialment quan es tractava de fer-les coincidir amb determinats dies de la setmana; i fins quan no hi coincidien trobava quelcom d'agradable a freqüentar aquell món existent a la saleta d'espera. Ara, en canvi, les visites se li feien desagradables i no pas per causa de les molèsties naturals i fins del sofriments que li produïen, sinó per una mena de desengany, o millor, encara, d'avorriment per una cosa ja passada, insuficient, ressentit amb aquella mena de superioritat condescendent de què abans parlàvem, que ell no definia tampoc, però que si l'ha-

gués volgut expressar fins a la darrera conclusió l'hauria fet arribar a l'afirmació absurda que anar a casa el dentista no feia per a ell i era cosa de criatures.

Les impressions inconscients determinen a l'acció, normalment, molt més que les conviccions raonades. Felip obtingué, malgrat l'escrúpol de sortir-se d'una iniciativa paterna, que finida la cura que tenia pendent, no tornaria aquell curs a casa el dentista, fonamentant-se en la petició del seu professor de no faltar tant a una determinada hora de pràctiques, i fonamentant-s'hi amb certa sinceritat; la seva impressió venia a ésser com si deixés d'anar a ca el dentista per atendre el professor i això li fos indirectament agradable, no com a aprofitant, com en realitat aprofitava, l'excusa del professor per a obtenir de no tornar-hi.

Però aquesta actitud tingué un comentari. L'únic espectador de tota la història, el vell criat de casa Lafont, havia conservat, dintre l'apariència d'encarcarada serietat pròpia del seu càrrec, una jovial tendència a observar i fins a riure's de les petites flaqueses que completaven la imatge dels seus ídols, autoritzat per la seva edat i per haver tingut poc menys que a coll el pare de Felip. Per això, un dia que Felip, potser impacient per la mirada significativa que li dirigí quan li anuncià la fi de les visites a ca el dentista, donà una explicació excessivament precisa dels motius oficials de la suspensió, el vell criat, com a home que havia observat detalladament la cara i l'actitud de Felip en les esperes en aquella saleta —que Felip considerava tan desconegudes, tan impossibles de conèixer com les imatges d'un somni—, i amb l'entusiasta i suau alegria de l'avi que somriu a la primera calaverada del nét, però probablement sense donar una transcendència a les seves paraules, que es referien a un fet que considerava normal i comprès igualment que per ell, pel protagonista, sense comptar per res amb la ignorada història interior de Felip ni amb la complicada evolució que en ell havia produït, li respongué:

—Miri, el senyoret Felip, com es torna: ja es veu que no hi ha aquella noia que estava enamorada d'ell!

Felip no respongué i conservà un cert aire de dignitat que féu somriure amb bondat i orgull el vell criat. Però era ben cert que Felip estava atordit amb aquella frase. Una explosió d'una enorme muntanya alçada davant dels seus ulls

que hagués desaparegut amb estrèpit deixant veure darrera d'ella un clar i minuciós paisatge de plana, donaria idea de la impressió fortíssima que li produí la frase del criat. Aquella noia fins aleshores no existia per a ell. Ni hi havia parlat ell, ni mai ningú no li n'havia parlat, ni ningú no havia reconegut que existís, ni ell no n'havia constatat tampoc l'existència, ja que l'havia passada, com dèiem, a la imaginació de dret i l'havia feta centre d'una vida complexa, però no real. No sols no existia, sinó que les seves manifestacions potser favorables a Felip no havien estat acceptades tampoc com a diferents d'aquell món imaginari. I de cop i volta, sense cap preparació, un cop sec havia dut la saleta del dentista, la noia i l'amor a la seva vida real. La noia existia, i existia no sols en aquella saleta, sinó fora; la podia trobar pel carrer, la podia conèixer, parlava. I aquella noia que existia i era com les altres i més que aquelles altres que Felip coneixia de lluny, l'havia mirat realment, no pas dintre d'un argument imaginat per ell en què, ho reconeixia ara, la noia estava privada de voluntat lliure, sinó en la seva real presència en aquella saleta; aquella noia coneixia l'existència i l'aspecte de Felip i les seves torbacions i les seves mirades (quin món nou, ésser conegut per una persona desconeguda, ignorar com podia ésser la pròpia imatge en una percepció de característiques desconegudes). I encara més: aquelles breus mirades de Felip eren les que havien produït les mostres d'acceptació, que ell havia recollit i que ell recordava amb una minuciositat perfecta; i aquella voluntat de la noia, de la qual ell havia prescindit per usar només de la personalitat i la imatge —que, ara ho reconeixia, no eren tal personalitat i imatge, sinó una cosa purament imaginada—, aquella voluntat que ell en la seva imaginació havia transformat al seu gust, no tenia necessitat d'ésser transformada a través d'uns episodis sense vida possible, perquè en un episodi simplicíssim, l'únic veritable, l'únic, ara ho comprenia, que encara li proporcionava una satisfacció de recordar, havia reconegut l'existència de la personalitat lliure i independent de Felip, l'havia acceptada i havia demanat un anàleg reconeixement, és a dir, l'havia...

Cal reconèixer que el mot estimar no fou pronunciat ni verament pressentit en la consciència de Felip, encara que més endintre una festa sense

nom, que durà una diminuta fracció de temps, fou la prova de la seva existència en l'ambient. El mot *admirar* respondria amb més exactitud a la impressió reconeguda. També cal reconèixer que Felip passa d'extrem a extrem, de l'absoluta inconsciència a la més completa acceptació de la realitat dels fets proposats per la rèplica del vell criat. Ni un moment no dubtà, ell que gairebé no reconeixia davant de la noia la seva pròpia existència, de la impressió produïda per ell. Allò fou una revelació, una intuïció que en un moment donat arribà a una profunditat pertorbadora. Però cal reconèixer, encara, que aquesta intuïció fou tan breu que no deixà cap rastre utilitzable en la consciència de Felip i sí només un d'aquells re-

cordos que la memòria conserva registrats gairebé sense que ho sàpiga el subjecte; i cal reconèixer també que, la sensació passada, la imaginació i la intel·ligència de Felip es posaren en acció per col·locar aquest nou descobriment a la renglera dels altres, malgrat els esforços que feia, pernabatent entre les grapes que el volien incloure en els encaixos corresponents de la imaginació.

Però d'aquesta feta, la dona exterior, la *amada no impossible* de què ens parla un poeta anglès, tingué el seu lloc en la vida reconeguda, en la veritat creguda existent per la consciència i la voluntat de Felip.

En Felip ja es podia enamorar.

MAURICI SERRAHIMA.

HAYDN

L'autodidacta que, del fons de la més paorosa misèria, sap elevar-se, noblement, fins al benestar discret i la serenitat bondadosa, cancel·la amb el seu atractiu fet de modèstia i de bon sentit tot un petit món ridícul d'esgarips i d'estertors més o menys artístics, per implantar la suprema reialesa de l'art pur. De la mà del poeta Metastassi, va a la mà del músic Pòrpora; i el doble contacte dels homes de lirisme li obre les portes de la tècnica flexible i de la perfecció cada dia superada, fins al punt que, als setanta anys, confessa que li sap greu morir-se perquè, finalment, ha après de manejar com cal els instruments de vent. Clara i pura, com un raig d'aigua que cau de la font, la melodia de Haydn fa l'enllaç harmònic de l'elegància de Mozart amb la grandesa de Beethoven. Però Haydn, pare de la simfonia, hi aporta la suprema contenció serena de la més alta musa: la bondat.

J. M. TAMBURINI

Escola de Llotja i tradició familiar en dolç lligam.

Com la bona menestralia, la seva pintura s'agradava d'anar ben drapada.

Conjunt honest i benestant de ciutadà honrat de Barcelona.

J A U M E B O F A R U L L , J . I G L E S I E S G U I Z A R T

A l'hora de la llibertat, quan passem llista dels homes, la vida dels quals ens en hagi fet mereixedors i ens ha ajudat a guanyar-la, ells, en possessió d'una llibertat més alta, respondran encara:

— Presents!

POEMES

DE

HRAND NAZARIANTZ

Hrand Nazariantz, el més gran poeta armeni vivent, és nat a Iskadar (Constantinoble), en terra d'exili, el 1880. La seva obra poètica, d'una fantasia exuberant i d'una sensibilitat gairebé malaltissa, és un cant d'amor i de fidelitat a la seva pàtria lacerada i una constant aspiració a l'infinit. De l'esperit de l'Orient, la nostra Europa només ha pogut assimilar dues idees perfectament definides: la fatalitat i la resignació, i dos sentiments ben característics: la sensualitat i la venjança. L'Orient, tanmateix, és una deu inesgotable de suggestions ideològiques i de sensibilitat. Amb la seva obra vària i multiforme, exquisidament profunda i musical, Hrand Nazariantz trenca el dic que impedia el contacte de les aigües de dos oceans. En aquesta obra es fonen l'Orient i l'Occident en un sol esperit, essencialment humà. I per virtut d'aquesta venturosa fusió, Nazariantz és avui en dia un dels rars esperits que, tot conservant el seu orientalisme amb tota la seva puresa, triomfa en la literatura europea i és assimilat per ella, amb el seu art novíssim i clàssic a la vegada, amb la seva força rítmica i vibrant, amb el seu enyor apassionat, amb la seva violència de conquesta i la seva aguda aspiració a l'etern. Els poemes que ací oferim vertits al català ho han estat directament de les versions italianes i franceses comunicades o fetes pel mateix poeta.

—A. M.

INTERMEZZO D'ESPERANÇA I D'ANGOIXA

PLANY DE LES ORONELLES

—Fugim, germanes, fugim!
Aqueixa terra no albergarà els nostres cors vagabunds.
La brisa degota sang.
Els ulls abismadors i negres
que ens seguien el vol a través del cel
moriren tristament
amb el glatir de la primavera...
Fugim, germanes, fugim, fugim!

LES ROSES GRISES DE VAN

—On aneu? Més pregon és encara el nostre glatir.
En nostres calzes dolorosos la brisa ja no s'atura
i el nostre cor roman, o germanes del cel,
orfe de son besar.
Volem fugir, nosaltres, i no podem.
Volem morir, també, però no podem morir.
Glatim d'amor i no ens és dat trobar-lo.
I quan els llacs s'inflamen amb els ponents sangonosos,
debades esperem les flautes dels pastors
i el consol de llur veu dolcíssima.

ELS PASTORS

—Germanes roses, oïu: els nostres ramats no hi són;
la dalla del malastre els ha segats.
Tenien set, els ramats, i s'abeuraven
en deus i rius que destillaven sang.
Assedegats moriren a la vora de les fonts.

LES BRISES

—Ens crema la febre i ens fa panteixar.
Posem l'esguard irreal en l'agonia de les roses.
Com amples veles transparents, transparents de tant sofrir,
passem atropelladament
damunt la plana desolada.
I la Mort ens flaira i ens respira.
La nostra ànima d'atzur tem el silenci
dels presagis fatals; tem el silenci
dels recòndits secrets que nosaltres celem.
Som argonautes vaporosos que anem lliscant
al llarg dels rius adormits.
En les jonqueres jeuen els trobadors divins,
sota els èxtasis glaçats, sota el misteri dels estels.
I llur misèria sublim es corromp i es torna sang.

ELS CAPVESPRES

—Qui ens tornarà les tardes de la boscúria de Sossiatz,
en què els arbres, inflamats, eren als cims,

talment com núvols fabulosos?
Qui ens tornarà les tardes de la boscúria de Sossiatz,
en què l'ànima verge de les vestals,
s'embriagava de perfums nocturns,
de llangorosos perfums d'amor?
Qui ens tornarà els delits del nostre passat heroic?
Qui ens donarà serenitat en la dissort?
Qui redreçarà la illusió marcida
i la portarà ufanosa en els santuaris d'amor
on la sang cremava com un encenser,
on les seves crineres de flames
onejaven sobre els nostres somnis?

LA VEU D'UNA VERGE

—És en les misses de púrpura que es transon la nostra alegria
És en el demà fecund que retrobarem la nostra amor.
Sossiatz no és abatut; Sossiatz no és arrasat;
Sossiatz reviu! Els seus xiprers, tots els seus arbres,
al so dels sistres matiners
ressorgiran damunt la terra nostra,
dolçament immortal!
Els sofriments, els martiris,
no són sinó un etern desvetllament
vers l'essència divina, inaccessible.
Els alts oronells s'enduran les nostres angoixes
i llur record malastruc.
Se les emportaran devés les llunyanies,
devés l'oblit. I en passar,
desvetllaran en l'aire les antigues cançons.
'Terra del nostre cor: espera, espera!

NIT D'AGONIA

No sents, germana, la clamor del vent,
com agarrota el cor de les tenebres?
No sents un llòbrec tarannà, remors
de les passes incertes de la nit?
La ventada terrible i desolada,
no ens fujeteja amb son respir darrer?
La llàntia llengoteja; és tremolosa.
No és, per ventura, com la vena oberta

per on s'escola l'esperança folla
d'aqueixa nit sens nom?
Guaita els ulls de la nit. Guaita'ls, germana;
són conques cavernoses, fondes, seques,
són pupil·les obscures
que vencen tot obstacle. Mira, mira,
com en silenci semblen devorar-nos...

Sota dels astres taciturns, germana,
no veus pas com la nit ha alçat els punys?
¿Veus com trena i agita les cadenes,
les cadenes nocturnes,
mentre que el vent, tot gemegant, travessa
llòbregament son cor ferit?

Sobre Estambul, cenyida de robustes
muralles, cau la nit esgarrifosa,
negra, sens pàtria ni ideal. Germana:
nostra eterna esperança, ¿no és, per cas,
eixa lenta tortura i eix escarni,
eix escarni il·lusori, aqueixa pena
darrera, el gran silenci?... El gran silenci!...

Agonitza la nit; i, dolçament,
els astres moren en la llunyania
de l'aire opac. Però sobre aqueix antre,
profund i hòrrid, o germana mia!
¿no veus com ix, lenta, serena i bella,
com un triomf de llum, l'alba novella?

ÉS TRISTA COSA MORIR EN L'EXILI...

És trista cosa morir en l'exili
quan el cor s'absenta per camins deserts.
És trista cosa morir en l'exili
quan la fatiga i la febre us han rendit.

La pluja, a l'hora baixa, cau en els vells carrers,
flagella els vidres i puny el cor
amb sos laments. O germà! Trista i terrible cosa,
és tornar devés l'ombra quan us trobeu abatut
i abandonat pels camins de l'exili!
Trista cosa és fitar amb els ulls enllorats

les parpelles immòbils de la Mort
i sentir-se llanguir l'ànima
i, en eix llanguiment, morir.
És trista cosa, germà, partir sol
a l'escomesa fosca del Mal.
En la partença plora, insistent
i llòbrega, la pluja damunt dels vidres.
Vet aquí la barca que va a la deriva
i és malmesa per tots els vents;
la barca que no emmena Amor
ni en les angoixes del naufragi!
És trista cosa, germà, quan la tarda plora,
sentir-se negat en la tenebra,
i ésser una cosa inútil
retuda per la fatalitat,
mentre arriba la nit, òrfena d'estels...
Plou... Com és trist morir en l'exili...

COR DE LA MEVA RAÇA, SALUT...

Salut, cor de la meva raça!
Salut, cor trist, majestuós,
cor solar, flama que arbores
i nodreixes la Creu i la Lira:
Cor-Lira de cordes planyívoles,
—set abismes místics—
que vibren davant de visions terribles,
delint-se en un somni immortal.
Cor forjat en insomnis,
cor en ferre forjat, salut!
Espantable, sangonós cor
de la solitud armènia,
flamígera escarlata
damunt la mar de la nostra dolor,
que tràgicament panteixa
—martiri secular—i es dol i clama
al fons del fons del ritme tràgic
de cants meravellosos.
Salut!

En la traïdora i criminal peresa
dels pobles orientals,
en dies blancs, en tardes llòbregues,

tu, clar misteri de la vida,
contra allò que agonitza et redreces:
dinàmica venjança de la vida,
et redreces també contra la mort,
llamp de la immortalitat:
tardana, però segura victòria.

Inexhaurible i eterna
deu d'heroica volença, deu sorgent
del si dels segles,
ara te'n vas camí de les antigues
grandeses, vell camí tot xop de sang.
Te'n vas majestuosament i trista.
Ta gran dolor, cor de la meva raça,
cor solitari: ta dolor,
divinal incompresa, o Anahit!,
és la dolor fecunda
del geni justicier que lluita encara
per gravar la seva imatge
en el granit de la immortalitat.
Salut! Cor lluminós,
cor solar de la meva raça!

O SOMNI DEL MEU SOL!

O visió del meu sol,
ull etern de l'ànima mia,
esplendent finestral de joia
badat damunt l'obert camí.
Em plau espisar l'infinit que és en tu
sense velar amb les parpelles
els ulls mortals!
O somni del meu sol,
màgica nina inflamada
de les Imatges a venir,
on, entre espasmes de colors
intenses —i desigs—
s'emmiralla convuls el meu rostre!

O esguard fulgurant de l'ull de l'Endemà!
Somni del meu Sol-Jovenesa,
sonora harmonia

de la meva ànima, radiant en l'aire
com el metall de percutida campana;
febre puixant de la Voluntat...
Torrentada purpurina de les meves rebellions.
Entorn teu, o Sol,
entorn teu, o Cor,
com sangonents satèl·lits
roden els meus folls desigs,
independents, enllà de tota llei...

DE «NAZYADÉ, FLOR DE SAADI»

(*Diàleg nocturn*)

Som només les fitxes de la
partida que l'Amo de l'espectacle
està jugant en els escacs
dels Dies i de les Nits, fent-les
avançar o recular, i que gita per
terra quan ja no li serveixen per
a res.

Khayyam.

Pels camins que voregen els fossars,
diàfan com una ala,
que amb un gest de foc anuncia
els qui romanen i els qui se'n van,
del fons del cancell de la mort,
s'aixeca un somni —ja ho veus—
per encensar ton rostre
i la solitud dels astres.

L'amor meva mai no et negarà
l'esperança:
llum giratòria d'un far davant la mar,
estela casta i pura dels navegants.

Misteriós com la mort, diu Hur Hayran:
—O ma bella! Vet aquí la nit.
Els jardins de Xiraç són clars.
L'ombra blavenca és infinita
—com la teva ànima—
entre les roses fragants i sonores.

Com la teva ànima,
únic somni meu, embolcallat de flames.

I ella, l'Elegida, obre la dolça boca
—orquestra daurada— i diu:
—En tos llavis, Hur Hayran,
la meva alegria serà la flor daurada del silenci.
Serà aurora fins al capvespre.
Serà la nit, il·luminada pel sol.
Els meus ulls, Hur,
han deixat de contemplar el món,
per mirar-te solament a tu.
En caure la nit mon camí s'ha tornat lleu.
Gosem parlar d'esperança,
ara que el dia és incert.
El meu camí oscilla
davant el cancell de ferre de la mort.

Hur contesta:
—El nostre cor
és com un rossinyol, és com una obra de fades,
com les gemmes i les espines.
Mon instant rosat arribarà aquesta nit,
damunt de ton cor.
Tanco els ulls. Besa'ls. Mes parpelles closes
són com llànties votives
on romangué en altre temps
el verí mediocre de la vida.

L'Elegida replica: —Hur,
ets bell com una faula.
En un encenser misteriós,
els focs d'una mesquita llunyana
consumeixen la mort.
L'encisadora comprensió del viure
només es revela en rastres de sang.
La meva ànima, que és tany perfumat d'aura,
s'enrosca a la teva ànima.
On em portes, Hur?
Ton rostre estrany i enigmàtic
serà sempre la meva única gràcia?

I Hur: —Moltes ànimes hi hagué,

que ans de donar son perfum i son misteri
foren devorades pels abismes.

La nit arriba. Els teus vels blancs
s'entortolliguen a la meva creu àrida.

Ara brollaran dels teus ulls
el vi i la mel de les palmes
del confí del desert.

I desitjosos de copsar novament
la dolcesa de la mort,
mos llavis et diran la nova llegenda
que va florir damunt la tomba
de la bella Nazyadé,
la qual la vida devorà, una nit,
com un serpent.

I l'Elegida, corglaçada:

--Amat de l'ànima: l'alba arriba a mos ulls,
i hi penetra, quan els teus irradien
llum damunt del món.

Prou saps amb quantes dolors,
amb quin calvari he pagat
la fatiga del record.

O passió de la meva ànima! Sempre t'he amat.

I en gràcia d'aquest amor,
vols dir-me quin nou encís
has fet brollar aquesta nit,
com un conjur celestial?

Sense tu, jo no sabia
començar l'endemà.

Jo, que no tinc altra fortuna!

Ah! Quantes ànimes moriren
i ara jeuen solives en l'atzur!

L'hora és blanca.

Tot mor. I només tu,
només tu ets immortal.

Hur Hayran recomença:

—He sorprès l'ànima d'una mòmia
plena de la pau de les nits asiàtiques
i que semblava, per la seva dolcesa,
un gessamí colltorçat.

He sorprès la seva mà germana,

la seva mà, que era com la tomba closa
on dorm l'ànima de Saadi,
meravellada i corpòria
per l'evocació de Nazyadé,
festa sentimental
de les llunyanies del nostre esperit.

L'Elegida respon: —Ma vida
en tu es confon. En aquesta nit freda,
mon cor es glaça, i sembla una ala,
presonera de les teves mans.
Parla'm, parla'm, encara.
Que en les teves paraules
—essència subtil—
pugui l'ànima meva recollir
una esperança pregona.
Oh! Quina harmonia roman oculta
en el cor de Nazyadé,
abscondit en la nit plujosa
i misteriosa com la mort!

Llavors diu Hur:
—Canviarem en llum, canviarem en claror
l'ànsia vana de viure.
Per sa vella frisança,
per l'etern destí de la poesia,
contemplarem la flama més pura
on crema la nostra essència.
Què importa el negre pa, banyat de plors,
si tu em somrius?
Allà als confins clamorosos
de la meva eternitat
roman l'orquestra meva.
Has de saber que el sol neix en mi
i que sóc fontana d'amor.
Cantem. El meu cant és aquest:
«Vina, Elegida! Què importa
si et duc ací o et duc allà?
Damunt la ruta estelada
la nostra altiva fervor
farà créixer la beutat de l'univers.
Què importa, et dic, allí on et porto?
La nostra ombrívola voluntat

prou massa que sap fer
el gest d'abandonar-se.
Gira vers mi ton rostre,
ton rostre fervent i fabulós;
gira'l amb tota sa formosor,
des del fons del teu orgull.
Vina, i sabràs sota quin sol
és nat el fill del desert.
L'Orient és una festa de sang i de mort.
Companya de la meva vida i de la meva mort,
encén aquesta foguera: la foguera de l'Orient.
L'Orient no és pas un halalí,
sinó una festa, et dic.
Encén aquesta foguera: vull que triomfi
el teu rostre tràgic i pur.
Per a l'Orient, odes i corones d'ànimes
i les ombres fatigades
de les ales nostres.
Per a l'Orient, espases d'arcàngels
que des la pregonesa dels temples
arriben en caravanes d'or i d'argent,
romeus en el camí
de la nostra Poesia.

O misteri de les passes lentes
que la pols humana ha esborrat massa aviat!
Ja no el coneixem.
Però vosaltres no sabreu mai
de quin sol brolla el nostre cor.
Orient: llits de sorra on no arriba la brisa de la mar,
històries secretes i dolces
que constellen la nit.
O llunyanies que brollen de llavis pàl·lids
els quals només besarà la mort:
quina cosa hi ha més enllà?
El nostre cor —tot l'Orient— fa sorgir aquí
com en altre temps, les últimes riberes evocades.
I ja que la vida declina i acaba a l'altra riba
i el cor és ple d'angoixa,
valguem-nos de la nostra art d'encantament.
Encara podem sofrir,
encara podem profunditzar més les coses;
rica d'aigües inçonegudes,

encara pot brollar com una gran cascada blava
la font nocturna, la font que sobreix
del nostre cor.

Què importa si, temerosa de defallir
i sadollada d'infinits, l'ànima nostra
ha de romandre en el silenci?

Unint els nostres alens conjurem la mort:
vet aquí la nostra Poesia.

La nostra Poesia, amada,
és en tu, si els teus llavis
saben encara somriure.

Que somriguin, els teus llavis,
a les coses innocentment amades
i al treball de cada dia
i a les hores de somni
i als moments perfumats de la nostra tendresa.

L'Orient —bell violí curull de records—
dóna la seva cançó més preada i més dolça.

Els nostres llavis, amada, es posen
damunt els ulls de l'Amor,
que és el nostre bell destí.

El nostre cor, anatematitzat,
és aureolat d'un nimbe de glòria.

L'Univers enter roman callat
mentre nosaltres unim els nostres llavis
i pel desert dels cors passa el Senyor.

Orient —déu mig nu, amb el pit obert,
déu descabellat,

com el somni que ritmen els calzes
que es baden a trenc d'alba—

tu segueixes essent el somni preferit,
car la sang vessada

obre els forrellats secrets
de l'enyorança.

Orient: el nostre somriure
orna els arenys daurats de l'alba
que cobreixen les tombes; però l'odi
sagna pels claus del nostre amor,
sagna eternament.

Orient: rosa vermella, rosa de foc,
forma real del nostre somni interior,

Acabat el cant, Hur Hayram
diu a l'Elegida el seu secret i el seu consol:
—Vet aquí el meu front,
vet aquí el meu front amarg
que una tarda va rebre't, en els confins
de la meva eternitat clamorosa.
Lluny de la terra natal,
mon pobre cor desemparat
ama en tu el seu exili
embolcallat de boires;
demà, aquest pobre cor que abandonava
les vanes remors i que roman
com una tomba
escoltant els seus propis planys,
aquest pobre cor que canta a tots els estels
s'adormirà en un llit florit.
Per tu, amor —amor pur com un salm—
vesso les meves suors sangonents,
en tasques nulles i àrides,
i d'això, te'n regracio;
no m'importa que la misèria del món
gemegui en la fredor dels horitzons
i en el frontis marmori de les nits
prenyades de somnis,
ni que els capvespres errívols
divaguin perplexos al llarg dels dies.
El meu cor penja del cable d'or
que relliga les illes quimèriques,
aquest cor que es bressolà en el somriure dels déus
i que fou ungit pels hosannes;
aquest cor que va sorgir de la pregonesa
de les pagodes i dels mausoleus
i que s'embolcallà de palmes
i que s'armà amb coltells i espases
per als halalís nocturns.
O mon amor! Què importa tot això,
si res no pot comparar-se
a la gota de sang que floreix en el vèrtex de la teva sina;
si defalleixes d'amor en els meus braços
i si al conjur de la teva passió
brollen les fontanes ocultes,
que dintre mon pit s'havien clos?

CLAROR, BELLA ÀNIMA INQUIETA DEL MÓN...

O claror,
bella ànima inquieta del món desconegut,
ardent, terrible, esperançadora,
i plena de lúcida fe.
O dominadora d'espectres i d'ombres!
O flamejant!

Amb la teva fermança irreductible
—única llei de les teves ires roges—
jo sé ton càntic salvatge,
sagrat per totes les velles dolors humanes
i per tots els marbres dels oracles nous,
curulls de pedres precioses.

O claror! Forja la teva història heroica,
heroica i nova com ho seran els pobles de demà,
brillants i vermells de tant créixer,
flampeguejant damunt de tots els escorxadors!

Jo sé el càntic salvatge de la teva existència entera,
el cant de mil cors presoners,
perfumats d'estels,
però ressonants com fargues innúmeres.
Bella ànima dels homes, bella ànima immensa,
saturada de dol i de violència:
forja i emmotlla,
en la claror dels matins anunciats
ton univers verge i fatal!
Llibertat de tots els cors sincers i commoguts;
jo sé ton cant, essència harmoniosa de consciència.
Jo sé ton cant immesurable,
sol contra tots!

Jo sé ton cant, clam terrible i flamejant
llançat a la faç dels déus!
Còlera sagrada de l'esclavatge,
ànima plena d'enigmes i misteris cruels,
tu brolles del nostre corn
perquè l'eterna harmonia regeixi la Vida.
Tu brolles del nostre cel, o astre!

Astre de l'ignot i esclatant alliberament,
que brilles més en el silenci dels sacrificis nobles,
en el silenci dels escultors del rostre hermètic
de la vida veritable
que es dreça dalt dels cims sangonosos.
O claror que flameges a l'Orient del món!
Jo sé ton cant.

O signe nou,
bella ànima nova del món:
clama el teu darrer i puixant poema,
el teu poema senzill i clar, davant dels segles traïts,
i encoratja l'esperança de les mares.
Carn fraternal de la nostra carn,
contra tots els pactes servils de les lleis tergiversades,
llibertat de tots els cors oprimits,
ànima, flameja; jo sé ton cant
que mou les roques i les converteix en pols!

Tu, únic poema de tots els que se n'anaren
devés tots els vents,
devés l'horitzó tempestejat de les ciutats esbojarrades,
divagant amb la ràbia llur,
única veu de tots els alts silencis,
innumerable a força de desigs.

O Senyal, a la qual responen els espectres
seguidors dels alts brandons
i de les veus misterioses
de les campanes lliures,
en l'angoixa infinita de les tardes sense destí!

O diamant alat que crema en mig del carbó
dels odis,
lirisme venjatiu damunt el glaç dels solcs devastats!
o llibertat!

O voluntat de tots els descamisats sense nom,
orgull perillós de tots els morts de fam!
jo sé el teu cant, que enlaira penons vermells.
Per totes les llibertats del món assassinat,
per tots els drets que coronen les violències sagrades,
forjada d'acer claríssim, o claror!
ciència dels forts, espiga roja, pa dels herois,

clamorosa beutat formidable, acord de tots els destins,
pel dia novell,
jo sé el teu cant,
en marxa, sement lluminosa, devés la vida!
Bella ànima inquieta dels germans del món,
de les multituds convulses, de les ciutats rebels,
de les multituds sangonents,
corbes sota el treball devorador,
dels treballadors traïts,
dels somniadors assassinats;
de la humanitat simple i virginal dels camps,
o Claror! riu ardent,
devot de l'únic oceà i de l'única tempesta
que vindrà inexorablement,
roja de llum i de força,
pàtria única de totes les llibertats!

Empedrada de núvols sangonosos,
curulla de revoltes i de campanes,
o claror nostra! nova corona sagrada pel nostre ver amor,
viva i puixant, ànima forta,
en el gran camí del nostre orgull,
llevada abans que l'aurora,
segons el Somni harmoniós,
en les cruïlles negres i tumultuoses;
bella ànima inquieta,
senyal meravellós de les revoltes,
jo sé el teu cant.

Vindrà una tarda, immensament clara,
alta i emergent, voluntat frenètica,
divina i unànime —una tarda de fam—
plena de la santa follia
desesperada dels segles,
en la qual et veurem néixer,
o invisible Claror humana!
en mig de l'angoixa i de la fervor,
damunt les portes barrades pels punys amenaçadors,
damunt les finestres endolades del món
i il·luminades de sang,
immensament estesa devés els estels més llunyans,
desoïnt el ressò de les passes dels déus;
i atenta als crits dels qui esperen.

Aleshores et veurem, o claror!
i sentirem el teu foc, i com la vida passa,
de prodigi en prodigi,
esdevenint, per a cada home, frontera de justícia i de bonesa.

O Suprema implorada,
sangonosa en el nostre cor sagnant,
acer dels temps heroics de l'esdevenidor,
naixent i renaixent com l'amor,
bella com la Mort mateixa;
i un dia flamejaràs
—serà en el dia de la nostra fe implacable—
flamejaràs eixint dels teus abismes fantasmals,
fent triomfar, o llibertat, la grandesa de la vida!
O Claror! Jo sé el teu cant.

Ésser! Ésser! Desig de joia
que somniaren milers de màrtirs,
de vagabunds, d'apòstols, de poetes,
per tots els recons del món,
cloent les boques lluminosament mortes,
per a tu, ànima humana!
Ésser! —Aquest desig de llibertat i de valentia,
aquest univers vivent en tantes aurores
seràs tu mateixa, o claror!
O únic ritme de les races—
o única fraternitat, o ànima divinal,
Claror, claror nostrada! Jo sé el teu cant!

HRAND NAZARIANTZ.

(A. Maseras, trad.)

GUGLIELMO FERRERO

LA FI DE LES AVENTURES

(GUERRA I PAU)

PAGANISME I CRISTIANISME

Història o llegenda, Napoleó, quan només era el general Bonaparte, a l'època de l'expedició d'Egipte, diuen que exclamà, un dia, quan visitava les ruïnes d'un gran temple faraònic:

"Si em vingués la idea de proclamar-me fill de Déu, com Alexandre el Gran, o com un d'aquests faraons, quina riallada esclataria, d'un cap de món a l'altre! No; ja no hi ha res a fer en la nostra època; els homes s'han tornat massa intel·ligents!"

Si realment aquestes paraules fóren pronunciades, eren un joc irònic, i no res més. Aquesta facècia, tanmateix, té un sentit més profund, tal vegada, del que el seu autor suposava, car defineix d'una manera pintoresca la més gran revolució de la història: la revolució cristiana, que ha destruït per sempre, a l'Occident, l'esperit faraònic. Veureu tot seguit què entenc jo que vol dir aquesta expressió.

La civilització antiga ha fet meravelles; però en l'ordre polític no trobà altre mitjà d'assegurar un cert ordre al món que tornar indiscutible l'autoritat divinitzant-la. Els reis asiàtics eren Déus de carn i ossos als quals hom no podia apropar-se sense el ritual d'un minucios cerimonial religiós. La ficció era duta fins a tal punt, que a certs països, com l'Egipte, els sobirans devien casar-se entre germans i germanes per no degradar llur divinitat en barrejar-la amb la sang dels homes! Ateuació de la monarquia, les aristocràcies del món antic han provat, elles també, de presentar-se a les masses com d'origen i d'essència sobrehumana. Ens sembla constatar una facècia quan llegim que Juli Cèsar feia davallar la seva família de Venus. Però no era l'únic; no ho deia pas per riure; i àdhuc si no creia en allò que deia, esperava almenys ésser pres seriosament pels altres. Les aristocràcies antigues s'aguantaven, com les monarquies, damunt mixtificacions d'aquesta mena.

Si els reis i els nobles eren Déus, l'Estat també, governat per ells, era diví, d'una essència superior a la miserable massa humana, que devia obeir-lo. Per tant, ell era la finalitat: no devia servir els seus súbdits, sinó ésser servits per ells, poder indiscutible i perfecte, insaciable d'adulacions i d'homenatges, implacable contra tota temptativa d'oposició o de resistència. Adhuc en les repúbliques, la discussió i la crítica sols eren admeses dintre límits molt reduïts. Com que res no existia per damunt de l'Estat que tingués el dret de jutjar-lo, era sense vici

i sense defecte; es trobava més enllà del bé i del mal, i no tenia cap deure de respectar ni la moral que ell imposava als seus súbdits, ni la que aquests consideraven com imperativa en llurs relacions. El dret de violar la moral comuna era la prova més esclatant de la seva superioritat, i per tant l'Estat antic posava com una mena d'ostentació i d'orgull a afirmar-se per totes les qualitats que fan sofrir i que esparveren: la duresa, la violència, la rapacitat, la ferocitat. L'Estat antic era sanguinari per una mena d'orgull diabòlic de la seva puixança; matava no pas en la mesura estrictament necessària per l'acompliment de les seves tasques, sinó per demostrar que estava pel damunt de la humanitat comuna. I això explica la ferocitat dels costums antics, àdhuc a Grècia i a Roma, civilitzacions tan florents des d'altres punts de vista.

Aquest era l'esperit faraònic —us proposo que l'anomenem així— de l'Estat antic. Tot l'esforç de la saviesa asiàtica, del pensament grec, de la força romana, només havia aconseguit endolcir-lo una mica, al si de l'Imperi Romà. Els emperadors romans són encara Déus de carn i ossos, que escampen sense avarícia la sang humana; però s'accontenten amb un culte més humà, menys envilidor, que no pas els Ptolomeus, els reis dels Perses i els Faraons. No es casen amb llurs germanes, per exemple. Es tot allò que el món antic havia guanyat sota Roma i l'Imperi. Qui podria dir com la humanitat ha degut sofrir sota aquestes horribles tiranies que l'obligaven a venerar com una perfecció lleis grosseres, costums bàrbars, institucions cruels, a adorar folls, malvats, homes podrits pels vicis més abjectes? Caldria despertar els segles adormits per sempre amb les angoixes que els rosegaren. De tots els jous que l'home ha portat, aquest fou el més feixuc. Una alliberació, una gran alliberació era necessària. I el cristianisme la féu.

Les civilitzacions antigues havien fet de les institucions socials una barreja d'humanitat i de divinitat que degradava a un mateix temps la humanitat i la divinitat, convertint en sagrades les imperfeccions del poder, massa difícils de corregir. El cristianisme separà els dos elements; i canvià la faç del món. Sols Déu fou la perfecció; totes les creacions dels homes, la riquesa, el saber, el poder, no foren més que mitjans d'apropar-se a la perfecció, quan eren ben emprats; coses humanes, moridores i corruptibles, que podien servir igual per a la virtut que per al vici. Per damunt de l'Estat planà

Déu, amb la llei moral que ell havia revelat pels llibres sants i llurs autors inspirats, i a la qual tots, àdhuc els reis i els poderosos, devien obediència; l'individu no fou més l'instrument de l'Estat, sinó l'Estat l'instrument de l'individu; l'individu i la seva salvació, és a dir, el seu perfeccionament moral, es convertiren en l'objecte suprem, al qual tot degué servir, àdhuc la puixança de l'Estat. Si encara hi hagué reis i nobles, no foren ja reis-Déus o aristòcrates eixits de Març o de Venus, sinó homes febles i miserables com els altres. Déu seria més exigent amb ells, precisament perquè els havia concedit el temible privilegi de governar llurs semblants. L'home havia adquirit el dret de denunciar les imperfeccions del món —costums, institucions, lleis— a condició de fer l'esforç necessari per millorar-lo. L'era de la llibertat començava; i amb ella l'assuaujament dels costums. La ferocitat no era ja un atribut diví de l'Estat, sinó la més vergonyosa de les seves febleses. Quan nosaltres llegim avui, al sermó de la Muntanya, que el món serà la possessió dels *mites*, no ens fem càrrec de la significació que aquestes paraules tenien per als contemporanis, acostumats a veure el món dominat per sanguinaris violents. Era el gran repte llançat a l'esperit faraònic de l'Estat antic, que anunciava el meravellós assuaujament dels costums que ara fruïm.

No. No hi haurà mai prou campanes per celebrar, cada any, el dia simbòlic de Nadal, l'adveniment d'aquesta era... Podem avui, després de vint segles, contemplar en llur conjunt grandiosos les conseqüències d'aquesta alliberació. Perquè, a partir del segle XII, els pobles cristians pateixen insomni, es converteixen en llevat de la humanitat, i creen cada segle una d'aquestes enormes novetats que modifiquen la història del món. Quina obra en vuit segles! Els pobles cristians han descobert, conquistat, poblat la terra; han inventat la impremta i les armes de foc; han creat la ciència i arrencat a la natura els seus secrets més fecunds; han dotat l'Europa d'una incomparable riquesa d'obres mestres de l'art; han portat fins a les seves conseqüències extremes el principi de la igualtat moral de homes, creant la societat i el govern democràtic; han reeixit a subordinar la força a la intel·ligència i a la justícia en una mesura que l'home no havia aconseguit encara; han inventat la màquina de vapor, descobert i utilitzat l'electricitat, submergit el món en un mar de riqueses fabuloses. D'on ha brollat aquesta insaciable necessitat d'activitat i de perfecció, que fa un contrast tan sorprenent amb la quietud dels grans pobles asiàtics?

Ha brollat del gran descobriment inicial que l'home no és l'esclau de l'home; que és, que deu ésser el servidor de Déu, d'un ideal de perfecció superior a tots, imperatiu per a tots —rics i pobres, savis i ignorants, humils i poderosos—. Tota la grandesa de la raça blanca ve d'aquesta sublim idea judeo-cristiana, que ha irradiat de la Palestina damunt el món, pel vehicle de la Bíblia i de la gran escola farisaica. Gràcies a aquesta idea l'Estat perdé el seu caràcter diví per a posar-se al servei de l'home; l'esperit crític i el descontent reberen el dret de ciutadania en el món; la veritat i la justícia esdevingueren una set que augmentava a mesura que hom cercava la manera d'apagar-la. Com més s'apropaven, en tots els dominis, de les fonts de la veritat, més els homes es sentien descontents de llur ignorància, i més veien engrandir-se l'abís que els separava de la veritat total i absoluta,

ardentment desitjada. Com més endolcien els costums, més millorava la justícia, més redreçaven els torts, que el destí orb multiplica entre els homes, i més sentien que el món és la paròdia grossera d'una perfecció la necessitat inassolida de la qual turmenta la nostra existència i la fa digna d'ésser viscuda.

Així la vida dels pobles cristians ha esdevingut el recomençament perpetu d'una tasca que no s'acabarà mai, una mena de revolució permanent, l'objectiu de la qual s'allunya a mesura que l'home s'esforça a obtenir-lo. Però si la grandesa de la raça blanca té la seva rel profunda en la revolució religiosa judeo-cristiana, què signifiquen els laments sobre la descristianització progressiva del món? Pensadors eminents se'n preocupen; i àdhuc s'ha parlat ja d'una agonia del cristianisme. Les diverses esglésies d'Europa i Amèrica també es mostren inquietes. Catòlics i protestants es troben fàcilment d'acord per denunciar en la civilització moderna un esperit hostil al cristianisme. Adhuc els laics dubten avui, quan es pregunten si som encara una civilització cristiana. Què cal pensar d'aquests laments?

El problema és un dels més greus entre tots els que es posen a la nostra època. Si el cristianisme és la font profunda de la nostra grandesa, i si la civilització occidental es descristianitza, la conclusió seria que la font s'estronca i que la nostra decadència ha començat. És una opinió que hom troba a certs medis laics i eclesiàstics. Em sembla, però, que ens trobem en presència d'un fenomen més complicat; d'una contradicció estranya, única a la història, fora de la qual és impossible comprendre l'època en què vivim. La contradicció única consisteix en això: que la civilització occidental retorna d'ençà de tres segles al paganisme; però que es cristianitza al mateix temps cada dia més. Fa tres segles que es cristianitza en certes esferes i es paganitza en altres. Tota la nostra existència és dominada pel xoc d'aquest corrent i aquest contracorrent: provem d'explicar com i per què, i d'endevinar què podem esperar-ne.

Hom ha pres l'habitud de considerar el Renaixement com una revolució artística i literària. Però l'Edat Mitjana havia produït una bellesa de literatura i arts meravellosos. No tenia cap necessitat d'anar a l'escola dels grecs i els romans per aprendre d'escriure, de pintar, d'esculpir, d'edificar esglésies o palaus. Adhuc podríem demanar-nos si el Renaixement, des del punt de vista artístic, no ha estat més aviat una decadència. Jo, pel meu compte, no dubto pas a confessar que a Itàlia l'escultura, la pintura i l'arquitectura del XIV i el XV segles em semblen més originals i plenes de vigor que les imitacions dels models clàssics, esdevingudes tan nombroses a comptar del XVI.

Per què, doncs, a un cert moment, Europa sent la febre de recercar i trobar a tot arreu els pocs llibres i vestigis grecs i romans escapats de la catàstrofe del món antic? Per què els venera com les fonts de la suprema saviesa i els models de la perfecta beutat? Perquè en els llibres antics aprèn a fer la guerra i a crear governs. Preocupat sobretot de la perfecció i de la salvació de l'individu, el cristianisme havia desmilitaritzat Europa i ofegat l'esperit polític. En divinitzar l'Estat, l'antiguitat, pel contrari, havia creat una gran civilització política i militar; podia, doncs, oferir, àdhuc després de tants segles, el model dels seus governs

i dels seus exèrcits, a una civilització que havia desaparegut la política i la guerra. Europa s' enamorà dels grecs i els romans a partir del XVI segle, quan començà la seva gran reorganització política i militar. Els admirà en tot, àdhuc en les arts en què eren inferiors a l'Edat Mitjana, perquè li ensenyaven de fer la guerra, d'organitzar els exèrcits, de crear grans Estats.

Quan al XVI segle, Europa començà d'organitzar exèrcits i de crear grans Estats, la civilització occidental no volgué de cap manera rompre amb el cristianisme. Ni menys suposà que pogués haver-hi una contradicció entre les armes de foc i l'Evangeli, per exemple. Però a mesura que s'esforça a aprendre de governar i a fer la guerra, fa de la grandesa i de la puixança de l'Estat un ideal de valor igual si no superior a la veritat i a la perfecció religiosa, que havia estat l'ideal de l'Edat Mitjana. Si no divinitza l'Estat, esdevé més exigent amb els individus; els demana, per al servei de l'Estat, sacrificis més considerables, tan grans almenys com per al servei de Déu. Si no en fa déus, comparteix amb els grans reis, els grans ministres, els grans guerrers, l'admiració que durant l'Edat Mitjana reservava als sants. Subordina cada dia més la moral a la raó d'Estat; i comença de preguntar-se si, al seu torn, podria fer de la religió un *instrumentum regni*. Tot això, és paganism.

Al prestigi creixent de l'Estat s'aplegà, durant els XVII i XVIII segles, per paganitzar la civilització occidental, la indústria i el comerç. El cristianisme ha estat sempre caracteritzat, sinó pel menyspreu, almenys per una certa indiferència o desinterès envers la riquesa, instrument de les passions inferiors, consol de les ànimes mediocres, feblesa dissimulada sota apariències d'una falsa força. Del XI al XVI segles, les arts, la filosofia, les exploracions geogràfiques, han progressat més que la indústria, el comerç, l'agricultura. Amb el XVII segle comença l'explotació colonial de l'Amèrica, el primer gran desenvolupament mundial del comerç, els esforços per perfeccionar la indústria i l'agricultura. La qual cosa equival a la puixança del treball humà: noves cadenes que lliguen l'home a la terra.

Així la civilització occidental es repaganitza a partir del XVI segle per la guerra, la política, la indústria, el comerç, la ciència. Però no es descristianitza per això, sinó que encara es cristianitza més i més. A partir del XVI segle, i de segle en segle, esdevé a la vegada i al mateix temps més pagana i més cristiana. Mentre redivinitza l'Estat segons l'esperit del paganism, fent de la seva grandesa i la seva puixança un ideal suprem al qual l'individu deu sacrificar-ho tot, àdhuc la vida, impulsa el principi cristià de la sobirania de l'individu fins a les darreres conseqüències: llibertat de consciència, llibertat de pensament, llibertat política. La Revolució francesa és el punt on aquests dos corrents oposats es troben, topen i produeixen un immens remolí que en un segle i mig engoleix el món enter. Ha imposat a l'Europa la conscripció i creat la gran centralització burocràtica dels Estats moderns, és a dir, impulsat la subordinació de l'individu a l'Estat molt més lluny que els Estats de l'antic règim i àdhuc els de l'antiguitat. Però ha proclamat els drets de l'home, reconegut d'una manera definitiva les prerrogatives inviolables de l'individu enfront de l'Estat. Eixit de la Revolució fran-

cesa, el XIX segle ha estat a l'ensems el més cristià i el més pagà dels segles. El seu humanitarisme fou cristianisme laïcitzat i vulgaritzat, penetrant profundament en la societat i en l'Estat, en els costums i les institucions. El seu liberalisme és encara un fruit del gran arbre cristià, car consisteix en un esforç per reduir l'obligació en benefici de la persuasió, en totes les relacions entre els homes. La mateixa democràcia moderna és filla de Jesucrist. Nietzsche té raó, des del seu punt de vista, quan acusa el cristianisme d'haver destruït les úniques aristocràcies veritables que el món occidental ha conegut: les aristocràcies de l'antiguitat. Des del moment que tots els homes es convertien en fills de Déu, l'aristocràcia i la monarquia no podien ja ésser institucions divines, indestructibles en llur principi; esdevenien combinacions humanes, apreciades segons els seus serveis i els que fossin capaços de rendir.

Però al mateix temps la civilització occidental recixia a crear els models més perfectes de l'Estat-Déu, per la seva puixança damunt els individus; l'Estat que pot obligar desenars i àdhuc centenars de milions d'homes a no dormir més, a estudiar, a treballar, a donar llur argent i llur sang sense mesura, en guerres de proporcions monstruoses; a deixar-se adoctrinar per l'institutor, maltractar pel contramestre, castigar pel sergent, escanyar pel fisc; a portar, en el segle de la llibertat, l'uniforme de quatre disciplines: escola, treball, estat, exercit. Preneu la monarquia de Frederic II o de Lluís XIV; preneu l'Imperi Romà, divinitzat en els seus emperadors: l'Estat no era una puixança, sinó una impotència, si hom compara el que podia acomplir amb el que pot fer avui l'Estat en una república democràtica com els Estats Units. Adhuc prohibir la beguda! Napoleó s'equivocava quan protestava que un cap d'Estat no tenia res a fer ja al món, car ja no tenia a la seva disposició les mascarades i les teatraleries de les falses religions polítiques d'altre temps. Els reis-Déu de Tebes, de Nínive, de Babilònia, d'Antioquia, d'Alexandria, de Roma, no han exercit mai damunt el ramat humà una puixança igual a la dels Estats moderns, fills de la llibertat i mandataris de la raó.

Així durant tot el XIX segle la civilització occidental no ha fet més que barrejar cada dia més la concepció pagana de l'Estat divinitzat i la concepció cristiana de l'individu lliure i sobirà. Deixa les dues concepcions lluitar l'una contra l'altra, car no podria evitar que esclatés llur contradicció; però no permet que la lluita s'acabi amb l'aixafament definitiu de l'una o de l'altra; tampoc no vol que la contradicció sigui oficialment reconeguda. Vivim en un estat de contradicció permanent. La família, la vida social, els costums i la moral conserven l'empremta cristiana; la política i la guerra s'inspiren de la tradició clàssica i pagana; el dret, la literatura, la filosofia, l'art, la història, sofreixen les dues influències oposades. L'esperit cristià de la vida social i dels costums topa contínuament amb l'esperit pagà de la guerra i de la política, en xocs confusos i sords, la veritable significació dels quals ens escapa gairebé sempre.

Seria inútil negar que la contradicció llança una certa confusió en la nostra existència. Aquesta confusió es veu sobretot en la política dels Estats i en la consciència dels individus. Què és l'Estat? Un fi o un mitjà? És la qüestió capital, de la qual depèn tot. El paganism i

el cristianisme havien donat una resposta neta i precisa a la qüestió. Un fi, havia dit el paganisme. Un mitjà, havia respost el cristianisme. La nostra època ja no sap respondre ni sí ni no. Davant d'aquesta qüestió capital, totes les classes socials, totes les escoles filosòfiques, tots els partits polítics cerquen sempre la manera de mantenir-se en una incertesa equívoca que els permet servir-se d'ambdues doctrines. Els partits que representen els rics no són més afirmatius que els que representen les masses obreres; les universitats o les acadèmies no es pronuncien més clarament que els congressos del partit socialista. En general, les classes, els grups, els partits que fan l'oposició són cristians; sostenen l'individu i els drets sagrats contra l'alta puixança de l'Estat. Tan aviat com obtenen el poder, es converteixen en vint-i-quatre hores al paganisme; s'adonen que l'Estat ho és tot, i que tot deu servir-lo i doblegar-se davant d'ell.

Però la contradicció està també i sobretot en nosaltres mateixos. Creiem que en cada país d'Amèrica o d'Europa hi ha un sol poble: americà, anglès, alemany, francès, italià, rus. En realitat, a cada país hi ha dues races, els judeo-cristians i els greco-romans; i la majoria de les discòrdies que agiten la nostra època neixen de l'oposició en què es troben ambdues races. Aquestes discòrdies són tant més confuses i obscures pel fet que avui, en general, s'és més judeo-cristià o greco-romà sense saber-ho; i no existeixen signes clars i segurs per a descobrir la veritable raça de cadascú. Es tracta, en el fons, d'una diferència sentimental. Hi ha persones per a les quals l'èxit, la puixança, la riquesa, porten llur justificació en elles mateixes. Sincerament, aquestes persones acaben creient que, en qualsevol conflicte, el vencedor és el que tenia raó i que ha vençut perquè tenia raó; que la dissort suposa sempre un manament i que a tots els èxits correspon un mèrit; que tota la jerarquia social, en tots els dominis, correspon a l'escala de les superioritats reals; que el poder no s'equívoca mai. Si els és impossible negar, davant l'evidència dels fets, que un home poderós ha fet bestieses o infàmies, l'excusen dient que viu mal rodejat o mal aconsellat. Si deuen reconèixer que de vegades l'èxit, el poder, la riquesa, han estat adquirits per mitjans immorals, els excusen com a inconvenients lamentables, però inevitables. Són greco-romans, pagans, esperits per als quals, com en les civilitzacions antigues, polítiques per excel·lència, l'acció i l'èxit comanden la moral. Hi ha persones que s'enlluernen menys per l'èxit, la puixança, la riquesa, que senten sempre la necessitat de demanar-los comptes, de verificar els mitjans dels quals s'han servit i els resultats que han obtingut. Són els homes que tenen fam i set de justícia, als quals el sermó de la Muntanya prometé que serien assadollats. Esperant que la promesa sigui acomplerta, veuen les injustícies que omplen el món, de vegades les exageren, en sofreixen, i voldrien corregir-les. Són judeo-cristians, pels quals la moral comanda l'acció.

Cristians i pagans, vivim junts: hereus d'un dualisme que és l'essència de tota la nostra història i que ignorem. Arrossegats tots pel torrent de l'activitat moderna creiem estar tots d'acord; però en realitat no hi estem. I quants drames, privats i públics, aquest dualisme ignorat determina! Moltes persones s'han estranyat que després d'haver estudiat durant una part de la meua

vida la història, hagi escrit una novella. Això és degut que, en un cert moment, la grandesa d'aquesta lluita, la més dramàtica, la més fecunda i la més ignorada del món modern, m'ha atret; i a què m'ha semblat que una novella es prestaria a descriure-la en un cas característic. És la història d'una família; el pare, un home de negocis, intelligent i enèrgic, ha fet una gran fortuna i ha esdevingut molt poderós; no és un mal home, no està mancat d'una certa bondat, però és un greco-romà, és a dir, un home d'acció, un esperit polític, pel qual tots els mitjans necessaris per obtenir l'èxit estan justificats pel sol fet que són necessaris. La dona és una cristiana d'una alta i noble consciència, per la qual cap necessitat no és suficient per a justificar la iniquitat i la mentida; abans la ruïna i la mort. El fill oscilla entre el pare i la mare; l'elevació moral de la mare es barreja en ell amb l'egoisme conquistador del pare. La família es troba al cim de la puixança i la riquesa, sembla unida i no s'adona de la terrible discòrdia que està covant... Un incident la fa esclatar, i la felicitat de la família és destruïda per una lluita, la veritable significació de la qual escapa àdhuc a aquells qui en són les víctimes.

Però aquesta discòrdia no tortura tan sols les famílies! De vegades també turmenta els Estats. A tots els països, a l'Europa i l'Amèrica, esclaten de vegades lluites polítiques que esdevenen d'una violència extrema, perquè no tenen per objecte interessos polítics o econòmics, sinó un principi moral. Examineu una d'aquestes lluites; què hi trobareu? El gran conflicte entre el paganisme i el cristianisme, entre l'Estat divinitat i l'individu sobirà.

Aquest conflicte permanent és una de les grandeses de la nostra civilització. Gràcies a aquest conflicte permanent el segle XIX ha pogut crear una civilització en la qual l'ordre i la llibertat s'aguanten mútuament, i on el màxim desenvolupament de l'individu s'equilibra amb un tal desenvolupament de la puixança de l'Estat com cap època no n'hauria vist d'igual. És, fins ara, l'obra mestra de la història. Però només podem gaudir d'aquesta condició única gràcies a un perpetu combat amb nosaltres mateixos. Convé que el sentinella estigui sempre despert; pobre d'ell si s'adorm un instant, car l'enemic vetlla sempre... Per això cal estar despert, sobretot en aquest moment. Seria inútil tancar els ulls a la veritat perquè és desagradable: de quinze anys ençà, i a conseqüència de l'enorme conflicte que ha barrejat el món enter, el paganisme guanya terreny pertot arreu. Els signes es multipliquen a tots els països. El paganisme triomfa en els nombrosos països on la puixança de l'Estat modern comença a degenerar en tirania, a servir-se del diner i les armes per ofegar totes les llibertats, àdhuc la llibertat de pensament i de consciència. El paganisme triomfa en la servilitat creixent pel poder que es generalitza i sobretot en l'admiració mòrbida pels aventurers de tota mena, del passat i del present, que han reeixit a conquistar el dret de governar violant les lleis amb cops de força; en el deliri de la força, que s'escampa una mica pertot arreu, a totes les classes i a tots els pobles, com si no poguessin sentir llur puixança més que oprimint una altra classe i un altre poble. El paganisme triomfa en el misticisme de la sang i de la guerra que exalta encara masses esperits; en aquesta mena de ferocitat

voluptuosa que comença a saturar els costums, els espectacles i els gustos, en la influència creixent que el diner exerceix damunt la política i la vida intel·lectual. Tan fecund, potent i útil com és quan organitza i dirigeix els esforços productors del treball humà, el diner s'esterilitza i esdevé funest quan vol dirigir els Estats o corrompre la intel·ligència del món.

Totes aquestes aberracions, aquests excessos, aquests errors són desvetllaments de l'esperit faraònic, provocats per la guerra. Cal lluitar contra aquests desvetllaments vivificant en els esperits l'etern missatge del Crist; que els qui tenen fam i set de justícia seran assadollats, que la terra serà posseïda pels mites.

En la mesura amb què s'aplica a les realitats concretes de la nostra existència damunt la terra, aquest missatge indica com a objecte dels nostres esforços un món en el qual les relacions dels homes seran regulades cada dia més per la raó i la justícia; jerarquies fundades no damunt la por sinó damunt el respecte sincer i la subordinació voluntària; una humanitat guarida d'aquesta follia de l'assassinat i la destrucció que ha omplert de sang tots els segles, i que és la seva feblesa i la seva malaurança, com a ella van a parar i d'ella es nodreixen totes les

males passions: l'orgull, l'ambició, la cupiditat, l'odi, la venjança. Fa tres segles, en una part de la humanitat, el missatge comença a realitzar-se al mig d'immenses contradiccions: poca cosa, si hom compara aquesta realitat confusa i contradictòria amb l'esplendor i la claredat divina de la promesa; una cosa immensa, si hom compara l'estat actual amb les èpoques faraòniques. Hem travessat la zona baixa de la història en què l'home era esclau del seu furor sanguinari, i del terror que ell mateix es feia a si mateix amb la pròpia ferocitat; pugem purificats a un mateix temps de la ferocitat i de la por vers els cims assolats de la llibertat, de la sapiència, de la serenitat. Tinguem molt de compte a no recaure en la zona del terror i de l'esclavatge; estiguem disposats a oposar-nos-hi amb tota l'energia de què som capaços. I per tal que aquesta energia no ens falli, recordem sempre que l'home ha arribat a la llibertat quan els seus furors sanguinaris han reculat enfront de la dolcesa a la qual ha estat promesa la terra, i que si el món cristià també ha estat desolat per guerres terribles, el cristianisme és la negació de la guerra.

A. ESCLASANS, trad.

CHARLES LE COFFIC

Exemple polític del regionalisme tal com els francesos poden fer-lo excel·lir: humanista i local, inconfusiblement bretó i estrictament francès dins la més pura tradició de raça.

GUSTAU DORÉ

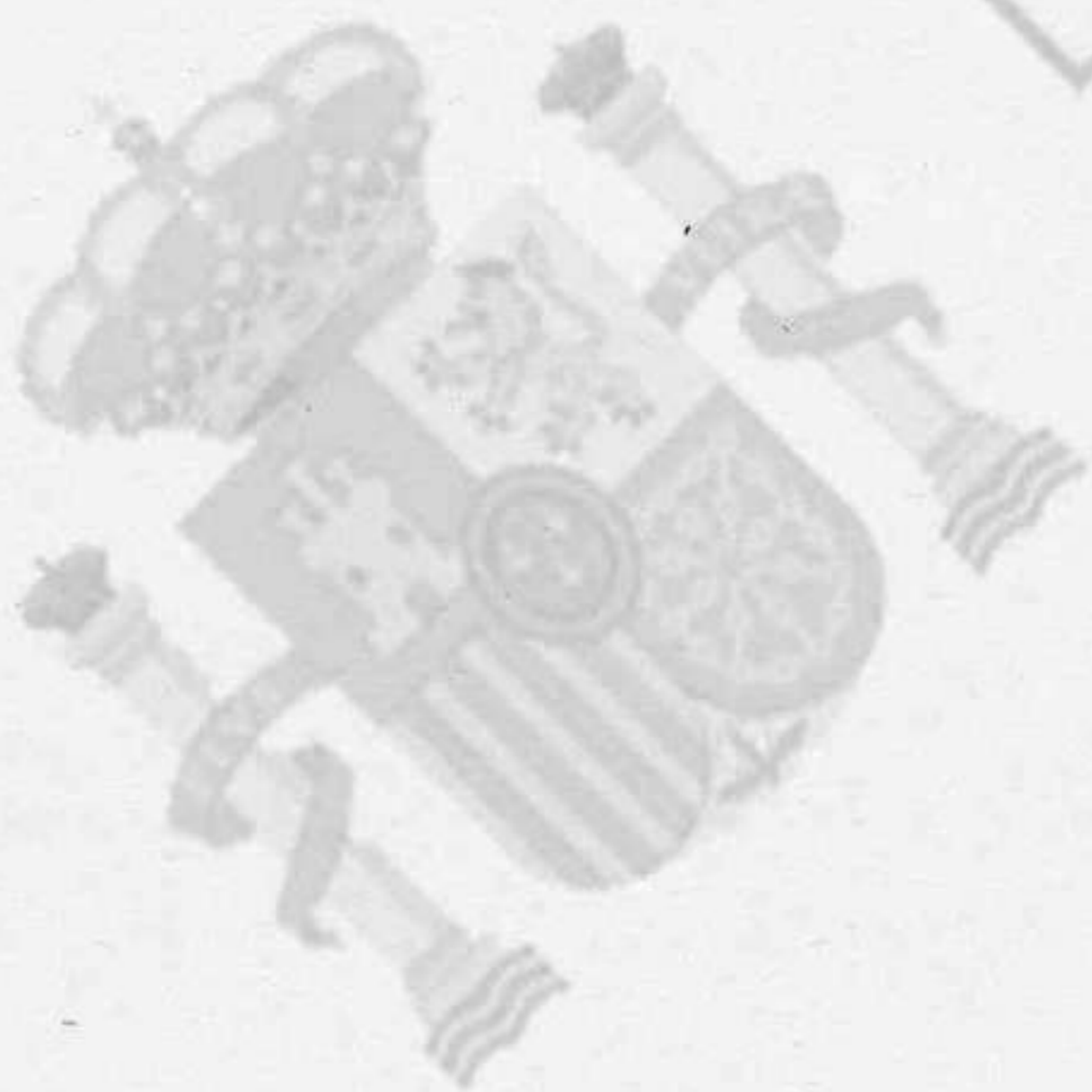
La suggestió de les primeres lectures d'adolescent acompanya la commemoració centenària d'un nom difícilment deslligable del gust als llibres i a la companyia dels llibres.

ECHEGARAY

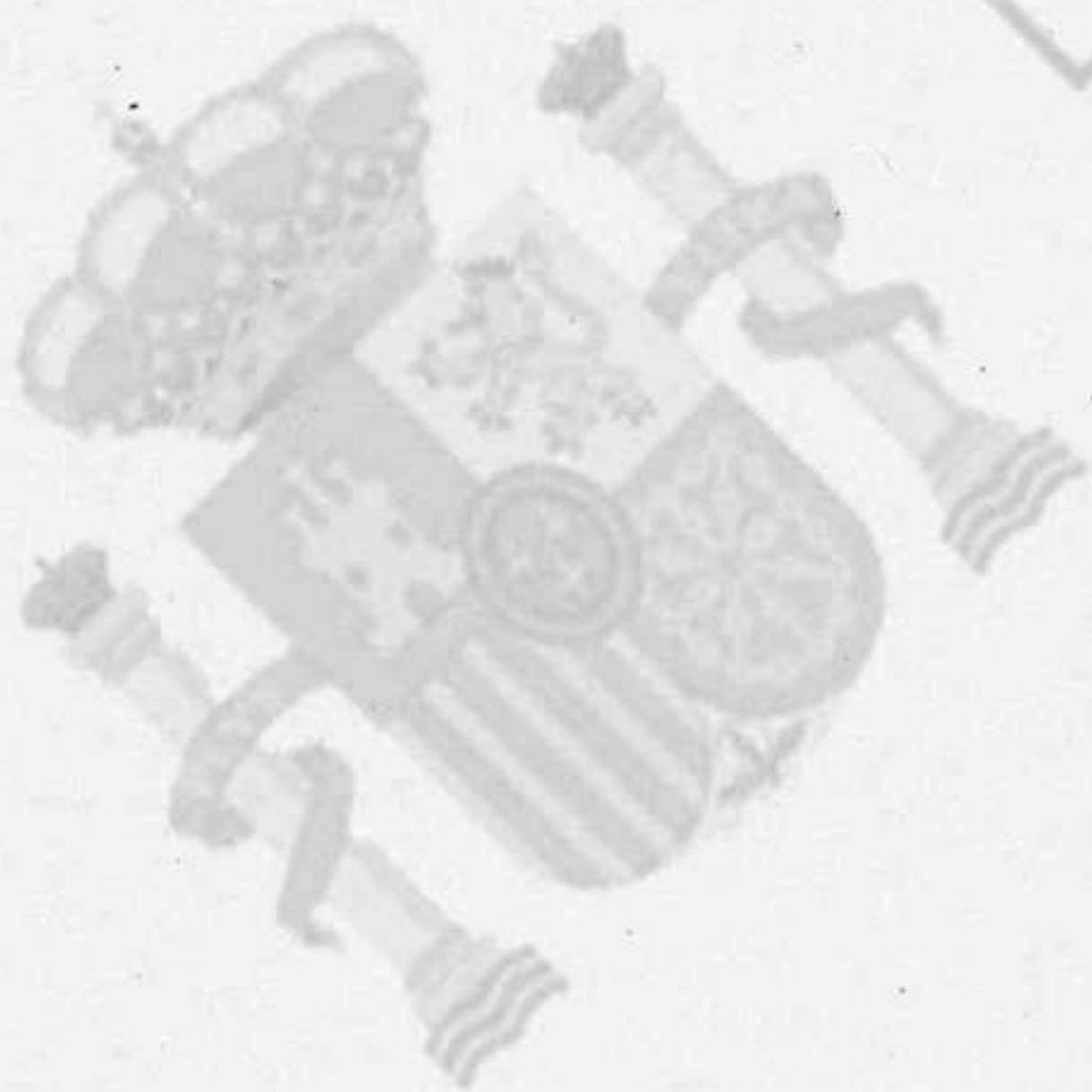
Centenari d'una naixença entre dos interrogants: Teatre? Poesia? Resolem el primer. Evidentment, teatre. Però resta de cara a l'eternitat l'altre interrogant sense resposta: Poesia?

NOTA DE L'EDITOR

Voldriem que la commemoració del centenari goethià deixés a la nostra ciutat una definitiva empremta d'ordre. La curiositat mental i el gust de les coses intel·lectuals ens semblarien més a lloc si la policia urbana i la disciplina dels ciutadans no fossin negligides.

MINISTERIO
DE CULTURA

INDEX

	<u>Pàgs.</u>		<u>Pàgs.</u>
R. RUCABADO.—NIT DE WALPURGIS	3	Max Elskamp	42
Antoni M. ^a Alcover	4	CARLES SOLDEVILA.—UN PARE DE FAMÍLIA.	43
JOSEP M. ^a LÓPEZ-PICÓ.—COMMEMORACIO DE GOETHE	5	E. GUANYAVENS, <i>trad.</i> —EL CERCADOR DE TRE- SOR	77
J. CREXELLS, <i>trad.</i> —LO DIVÍ, DE GOETHE	7	S. JUAN ARBÓ.—CANÇÓ DE VIDA	79
JOSEP MARTÍ I SÀBAT.—CLÀSSIC? ROMÀNTIC? Nota catalana al centenari de Lewis Carroll.....	10 12	FREDERIC CAMP.—TRASCENDÈNCIA DE LA INVASIÓ NAPOLEÒNICA EN LA SOCIE- TAT CATALANA	82
JOSEP LLEONART, <i>trad.</i> —DEL "FAUST", DE GOETHE	13	MAURICI SERRAHIMA.—EL PRINCIPI DE FELIP LAFONT	102
Ramon Casas	19	Haydn	112
Jaume Collell	19	J. M. Tamburini	112
JOSEP ARAGAY. JOAQUIM FOLGUERA, PO- LÍTIC?	20	Jaume Bofarull, J. Iglesias Guizart	112
C. P. Scott	21	H. RAND NAZARIANTZ.—POEMES. (A Maseras, <i>trad.</i>)	113
Lytton Strachey	21	APORTACIONS.—LA FI DE LES AVENTURES de GUGLIELMO FERRERO (A. Esclasans, <i>trad.</i>)	130
PERE COROMINAS.—ELOGI DEL PAISATGE CA- TALÀ	22	Charles le Coffic	134
JOAN LLACUNA I CARBONELL.—POEMES	28	Gustau Doré	134
A. ESCLASANS.—EL GRAN AMOR DE GOETHE.	30	Echegaray	134
MANUEL DE MONTOLIU.—MARAGALL I GOETHE.	37	Nota de l'editor	135

MINISTERIO
DE CULTURA

